Acc. 70

स्तोत्राणि ।

३९

1

श्रीहरिर्विजयतेतराम्॥ श्रीमतेरामानुजायनमः॥ वकुलाभरणायनमः॥ श्रीगुरवेनमः॥ रामेनमः

यस्यद्विरदवक्त्राद्याःपारिषद्याःपरःशतं॥ विघ्नंनिघ्नंतिभजतांविष्वक्सेनंतमाश्रये॥१॥ हारीतंअंबरीष
स्तुगत्वाहारीतस्याश्रमंनृपः॥ ववंदेतंमहात्मानंबालार्कसदृशप्रभं॥ सएषकुशलस्तेनपूजितःपर
मासने॥२॥ उपविष्टस्ततोविप्रमुवाचनृपनंदनः॥ भगवान्सर्वधर्मज्ञसर्ववेदविदांवर॥३॥ पृच्छामित्वां
महाभागपरमंधर्ममव्ययं॥ कथंवर्णाश्रमाणांतुनित्यनैमित्तिकीक्रिया॥४॥ कर्तव्यामुनिशार्दूलनारीणां
वानरस्यच॥ स्वरूपंजीवपरयोःकथंमोक्षपदस्यच॥५॥ तत्प्राप्तिसाधनंब्रह्मन्वक्तुमर्हसिसुव्रत
एवमुक्तस्सविप्रर्षिस्तेनराजर्षिणातदा॥ उवाचपरमप्रीत्यानमस्कृत्यजनार्दनं॥६॥ हारीतउ
वाच॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिसर्ववेदोपबृंहितं॥ यदुक्तंब्रह्मणापूर्वंपृष्टेनाममभूतले॥ तद्ब्र
वीमिपरंधर्मंशृणुष्वैकाग्रमानसः॥७॥ सर्वेषामेवदेवानामनादिपुरुषोत्तमः॥ ईश्वरस्सर्वस्य
वास्यजगतोप्रभुरव्ययः॥८॥ नारायणोवासुदेवोविष्णुर्ब्रह्माच्युतोहरिः॥ स्रष्टाधाताविधाचसर्व
वपरमेश्वरः॥ हिरण्यगर्भःसवितागुणभृन्निर्गुणोव्ययः॥ परमात्मापरंब्रह्मपरंज्योतिःपरात्प
रः॥ इंद्रःप्रजापतिस्सूर्यःशिवोवह्निःसनातनः॥ सर्वात्मकःसर्वमूर्तिःसर्वमंगलभावनः॥ य
एवभगवान्कृष्णोमुकुंदोनंतएवच॥ यज्ञोयज्ञपतिर्यज्वाब्रह्मण्योब्रह्मणस्पतिः॥१२॥ स
एवपुंडरीकाक्षःश्रीभूलीलाधिपोमहान्॥ सहस्रमूर्धाविश्वात्मासहस्रकरपादवा

तद्विधानं समाचक्ष्व विस्तरेण वसुव्रत ॥ हारीत उवाच ॥ शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि निर्मितां वै
ष्णवीः क्रियाः ॥ यदुक्तं ब्रह्मणा पूर्वं वसिष्ठाद्यैश्च वैष्णवैः ॥ संस्काराणां तु सर्वेषां मुख्यं चक्रादि
धारणं ॥ तत्कर्तव्यं द्विजैः सर्वैः यथाविधि नावैष्णवं द्विजन्मना ॥ आचार्यं संश्रयेत्पूर्वं मनघं वैष्णवं द्विजं
शुद्धसत्वगुणोपेतं नवेज्याकर्मकारकं ॥ सत्संप्रदायसंयुक्तं मंत्ररत्नार्थकोविदं ॥ ज्ञानवैराग्यसं
पन्नं वेदवेदांगपारगं ॥ शासितारं सदाचारैः सर्वधर्मविदांवरं ॥ महाभागवतं विप्रं सदाचारनि
षेविणं ॥ आलोक्य सर्वशास्त्राणि पुराणानि च वैष्णवः ॥ तदर्थमाचरेद्यस्तु स आचार्य इतीरितः ॥ आस्ति
क्यमनसं सद्भिः रूपेतं धर्मवत्सलं ॥ श्रद्दधानं सदाचारे गुरुशुश्रूषणे तत्परं ॥ संवत्सरं परीक्ष्याथ तं शि
ष्यं शास्त्रीय गुरुः ॥ तस्याथ पंचसंस्कारान् कुर्यात्सम्यक् विधानतः ॥ प्रातः स्नात्वा शुचौ देशे पूजयि
२ त्वा जनार्दनं ॥ स्नातं शिष्यं समानीय तेनैव सह देशिकः ॥ स्नाप्य पंचामृतैर्गव्यैः चक्रादीनर्चयेद
थः ॥ पुष्पैर्धूपैश्च दीपैश्च नैवेद्यैर्विविधैरपि ॥ तत्तत्प्रकाशकैर्मंत्रैः स्वैः स्वैर्यो त्पुरतो हरेः ॥ स्वाग्नेर्हो
मं प्रकुर्वीत स्वाधानादिपूर्वकं ॥ पौरुषेणानुसूक्तेन पायसं घृतमिश्रितं ॥ आज्येन मूलमंत्रेण
हुत्वा चाष्टोत्तरं शतं ॥ वैष्णव्या चैव गायत्र्या जुहुयात्प्रयतो गुरुः ॥ पश्चादग्नौ विनिक्षिप्य चक्राद्या
युधपंचकं ॥ प्रोज्ज्वलित्वा सहस्रारं ध्यात्वा तदग्निमंडले ॥ षडक्षरेण जुहुयात् ॥ आज्यं विंशतिसं
ख्यया ॥ सुदर्शनेति मंत्रेण स्वकेकाज्याहुतिक्रमात् ॥ ततः प्रदक्षिणं कृत्वा सशिष्यो वह्निमात्म ॥राम॰॥ ॥२॥

न्॥ यज्ज्ञात्वा न निवर्त्तेत तत्त्वम परमं हरेः॥ चतुर्भिः शोभनोपायैः साध्योयं सम्मतात्मभिः॥ तुरीयपरद
योर्भक्त्या सुसिद्धः समुदाहृतः॥ तं स्वीकुर्वंति विद्वांसः स्वस्वरूपतया सदा॥ नैसर्गिकं हि सर्वेषां दास्य
मेव हरेः सदा॥ स्वामी परस्वरूपस्य दासः जीवस्य सर्वदा॥ प्राकृतस्य गात्मनो रूपं स्वाम्यदास्यमिति स्थितिः
॥ दास्यमेव परं धर्मं दास्यमेव परं हितं॥ दास्येनैव भवेन्मुक्तिरन्यथा निरयं व्रजेत्॥ विष्णोर्दास्यं परा भक्ति
येषां तु न भवेत्क्वचित्॥ तेषामेव हि संसृष्टं निरयं ब्रह्मणा नृप॥ नारायणस्य दासाये न भवंति नराधमाः
॥ जीवतु एव चांडालाः भविष्यंति न संशयः॥ तस्माद्दास्यं परा भक्तिमालंब्य नृपसत्तम॥ नित्यं नैमित्यकं
त्री सर्वं कुर्यात्प्रीत्यै हरेः सदा॥ तस्य स्वरूपं रूपं च गुणाश्चापि विभूतयः॥ ज्ञात्वा परमर्चयेद्विष्णुं यावज्जीव
मतंद्रितः॥ तमेव मनसा ध्यायेद्वाचा संकीर्त्तयेत्प्रभुं॥ जपेद्धे जुहुयाद्भक्त्या तद्दास्यैक विचक्षणः॥ रा
खच्चक्रोर्ध्वपुंड्रादिधारणं दास्यलक्षणं॥ तन्नामकरणं चैव वैष्णवं तदिहोच्यते॥ अवैष्णवास्तु ये विप्राः
पाखंडास्ते नराधमाः॥ तेषां तु नरके वासः कल्पकोटिशतैरपि॥ तापादिपंचसंस्कारी मंत्ररत्नार्थतत्त्व
वित्॥ वैष्णवः स जगत्पूज्यो याति विष्णोः परं पदं॥ अचक्रधारी यो विप्रः सर्ववेदश्रुतोपि वा॥ स जीवन्ने
व चांडालो मृतो निरयमाप्नुयात्॥ तस्मात्तापादिसंस्काराः कर्त्तव्या धर्मकांक्षिणा॥ अयमेव परो धर्मः प्र
धानः सर्वकर्मणां॥ इति श्रीहारीतस्मृतौ वैष्णवधर्मशास्त्रे पंचसंस्कारप्रतिपादनं नाम प्रथमोऽध्यायः॥ १॥ अ
अंबरीष उवाच॥ भगवान्वैष्णवाः पंचसंस्काराः सर्वकर्मणां॥ प्रधानमिति यत्प्रोक्तं सर्वैरपि महर्षिभिः॥ १

ता॰स्म॰ ॥३॥ या ॥ तस्माद्वै तप्तचक्रस्य चांकनं मुनिभिः स्मृतं ॥ पवित्रं विततं वालं प्रमो गात्रेनु धारितं ॥ स्तुत्यैव चांक
ये गात्रे तद्वलस्समाप्नुये ॥ यज्ञेपवित्रमर्चिष्मान् विनिवर्त्तितमेतरा ॥ पुनीहिते नैवमनयावदन्नोऽस्तु तिह
दितं ॥ पवित्रमिति चैवाग्निरग्निर्वै चक्रमुच्यते ॥ अग्निरेव सहस्रारः सहस्रारं नेमिरुच्यते ॥ नेमिना तस्मा
त्तनुर्यैवितनेणसमंतां व्रजेत् ॥ यज्ञेपवित्रमर्चिष्मदग्निना तेन पुनीहित ॥ दक्षिणे तु भुजे विप्रो बिभृयाद्वै
वै सुदर्शनं ॥ सव्येतु शंखं बिभृयादिति वेदविदो विदुः ॥ इत्यादिस्मृतिभिः प्रोक्तं विप्राणां चक्रस्य धारणं
पुराणेष्वपि तत्रैव सात्विके पुस्तकेष्वपि ॥ शंखचक्रोर्द्ध्वपुण्ड्रादिरहितं ब्राह्मणं नृप ॥ यः श्राद्धे भोजयेद्वि
प्रः पितॄणां तस्य दुर्गतिः ॥ शंखचक्रोर्द्ध्वपुण्ड्रादि चिह्नैः प्रियतमैर्हरेः ॥ रहितः सर्वधर्मेभ्यः च्युतो नरकमाप्नु
यात् ॥ रुद्राचैने त्रिपुंड्रस्य धारणं यत्र दृश्यते ॥ तत्पुण्ड्राणां विधिः प्रोक्तो न द्विजानां कदाचन ॥ प्रतिलोमानां लोमानु
3 दुर्गाजपमैरवाः ॥ पूजनीया यथार्थेन बिल्वचंदनधारिणां ॥ पद्मराक्षसभूतानि निर्देवि याधरगणास्तथा
चांडालानामर्चनीयाम घमांस निषेविनो ॥ स्ववर्णविहितं धर्ममेवं ज्ञात्वा समाचरेत् ॥ रुद्रार्चनार्थं लेपना
त्पुंड्रेण समंतां व्रजेत् ॥ ऊर्ध्वक्षमृताचेनात्स घश्चांडालत्वमवाप्नुयात् ॥ न भस्म धारयेद्विप्रः परमापद्गतो
पिवा ॥ मोहाद्वै विभृयाद्वैतस्सुरापो भवेद्ध्रुवं ॥ तिर्यक्पुंड्रधरो विप्रः प्रदाकारधरं तथा ॥ श्वपाकमिव नेक्षे
त तं मार्त्यत्कुञ्चचित ॥ तस्माद्द्विजातिभिर्धार्यमूर्द्ध्वपुंड्रविधानतः ॥ मृदाऽष्टभागेन सततं सौवर्णं लेमनो हरे
स्नात्वा मृद्भिः पूर्वोक्तैर्विष्णुमभ्यर्च्य देशिकः ॥ स्नानशिष्यं समाहूय होमं कुर्वीत पूर्ववत् ॥ सरोमात्रे तिल ॥राम॥
केन पायसं मधुमिश्रितं ॥ हुत्वाष्टमूलमंत्रेण शातमष्टोत्तरं घृतं ॥ स्थंडिले तु ततः पश्चात्खंडयानियथाक्र ॥३॥

वान् ॥ नमस्कृत्वा ततो विष्णुं जप्त्वा मंत्रवरं शुभं ॥ प्राङ्मुखं तु समासीनं शिष्यमेकाग्रचेतसं ॥ प्रतप्तचक्रकरो
रवादिहेतिभिर्मंत्रमुच्चरन् ॥ दक्षिणे तु भुजे चक्रं वामांसे शंखमेव च ॥ गदां च भालमध्ये तु हृदये नंदकं
तथा ॥ मस्तके तु तथा शार्ङ्गं स्वकीयं हिमलं तथा ॥ पश्चात्प्रक्षाल्य तोयेन पुनः पूजां समाचरेत् ॥ होमशेषं स
माप्याथ वैष्णवान् भोजयेत्ततः ॥ एवं तापक्रिया कार्या वैष्णवी कलुषापहा ॥ प्रधानं वैष्णवं चैतत्तापसंस्का
रमुत्तमं ॥ तापसंस्कारमात्रेण परां सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ केचित्तु चक्रशंखौ द्वौ प्रतप्तौ बाहुमूलयोः ॥ धारय
न्ति महात्मानः चक्रमेकं तु चापरे ॥ वैष्णवानां तु हेतीनां प्रधानं चक्रमुच्यते ॥ तेनैव बाहुमूले तु प्रतप्ते
नांकयेद्बुधः ॥ जाते पुत्रे पिता स्नात्वा होमं कुर्याद्विधानतः ॥ तेनाग्निनैव संतप्तं चक्रेण भुजमूलयोः ॥ अं
कयित्वा शिशोः पश्चान्नाम कुर्याच्च वैष्णवं ॥ पश्चात्सर्वाणि कर्माणि कुर्वीत स्वविधानतः ॥ अंकयित्वा तु च
क्रेण यत्किंचित्समाचरेत् ॥ तत्सर्वं याति वैफल्यमिष्टापूर्तादिकं नृप ॥ धारयेन्मंत्रदीक्षायां चक्राद्याः पंचहे
तयः ॥ चक्रं वै कर्मसिद्ध्यर्थं जातकर्मणि धारयेत् ॥ अचक्रधारी विप्रस्तु सर्वकर्मसु गर्हितः ॥ अवैष्णवत्व
मापन्नो नरकं चाधिगच्छति ॥ चक्रादिचिह्नरहितं प्रकृतं कलुषान्वितं ॥ अवैष्णवं तु तं दूरात् श्वपाकमि
व संत्यजेत् ॥ अवैष्णवस्तु यो विप्रः श्वपाकादधमः स्मृतः ॥ अ[illegible]श्राद्धेयोग्यं भुंक्ते यो रौरवं नरकं व्रजेत् ॥ अ
वैष्णवस्तु यो विप्रः सर्वधर्मयुतोऽपि वा ॥ स पाखंडीति विज्ञेयः सर्वकर्मसु नार्हति ॥ तस्माच्चक्रं विधानेन
तप्तं वै धारयेद्द्विजः ॥ सर्वांगेषु वसंतास्त्रीणां च श्रुतिचोदनात् ॥ अनायुधासोऽसुरा अदेवाह्निति
वैष्णुलिः ॥ चक्रेणतांश्च वधेवक्रमिड्लिपिचानुनिभिः स्मृतदीरितं ॥ अवैष्णवकनिष्ठंतुचापिश्ववर्गं त

स्मा॰ स्मृ॰ ॥४॥ कल्पकोटिसहस्राणि रौरवं नरकं व्रजेत् ॥ तस्मात् छिद्रान्वितं पुंड्रं धरेद्विष्णुपदाकृतिं ॥ ललाटा
दिषु चांगेषु सर्वकर्मसु वैष्णवः ॥ नासिकामूलमारभ्य ललाटांतं तु विन्यसेत् ॥ अंगुलं द्व्यंगुलं वापि
मध्ये छिद्रं प्रकल्पयेत् ॥ पार्श्वे त्वंगुलिमात्रं तु विन्यसेत् द्विजसत्तमः ॥ पुंड्राणामंतरालेषु हरिद्रां धारये
च्छिव ॥ ललाटपृष्ठयोः कंठे भुजयोरंसयोरपि चतुरंगुलमात्रं तु विन्यादायतं द्विजः ॥ उरस्यष्टांगुलं धा
र्यं भुजयोरायतं तथा ॥ उदरे पार्श्वयोर्नित्यमायतं तु दशांगुलं ॥ केशवादिनिमांतेश्च प्रणवाद्यैरनुक्रमात्
ललाटे केशवं रूपं कुक्षौ नारायणं न्यसेत् ॥ वक्षःस्थले माधवं च गोविंदं कंठदेशतः ॥ विष्णुं च दक्षिणे पार्श्वे
बाहौ च मधुसूदने ॥ त्रिविक्रमं तथैवांसे वामनं वामपार्श्वतः ॥ श्रीधरं वामबाहौ तु हृषीकेशं तथांसके ॥
पृष्ठे च पद्मनाभं तु ग्रीवे दामोदरं तथा ॥ तत्प्रक्षालनतोयेन वासुदेवेति मूर्द्धनि ॥ केशवस्तु सुवर्णाभः शं
खचक्रगदाधरः ॥ शुक्लांबरधरः सौम्यो मुक्ताभरणभूषितः ॥ नारायणो घनश्यामः शंखपद्मादिसंयुतः ॥ वि
~~द्युम्नाभामपीतः पुंडरीकन्नि~~ पीतवासा मणिमयैर्भूषणैरुपशोभितः ॥ माधवश्चोत्पलप्रख्यः चक्रशा
र्ङ्गगदाधरोऽस्मितः ॥ रक्तांबरचित्रमाल्यांबरधरः पुंडरीकनिभेक्षणः ॥ गोविंदः शंखवर्णः स्यात् पद्मशंख
गदासिमतः ॥ रक्तारविंदपादाब्जः तप्तकांचनभूषणः ॥ गौरवर्णो भवेद्विष्णुः शंखचक्रहलासिमत् ॥
क्षौमांबरधरः स्रग्वी केयूरांगदभूषितः ॥ अरविंदनिभः श्रीमान् मधुजित्कमलासनः ॥ चक्रशार्ङ्गं च मु
शलपद्मे दोर्भिर्विभर्त्यसौ ॥ त्रिविक्रमो रक्तवर्णः शंखचक्रगदासिमत् ॥ किरीटहारकेयूरकुंडलैश्च विरा
जितः ॥ वामनः कुंदवर्णः स्यात् पुंडरीकायतेक्षणः ॥ दोर्भिर्वज्रगदाशंखपद्मदेशानविभर्त्यसौ ॥ श्रीधरः पुंडरी रा॰म॰ ४

मे ॥ हृद्द्वष्टमध्ये च त्वारि विन्यस्येत्पुरतो हरेः ॥ विलिखेत्तत्र पुण्ड्राणि विस्तारायाममेदतः ॥ तेष्वर्चयेत्ततो धीमा
न्केशवादीननुक्रमात् ॥ तत्र तत्र च तन्मूर्तिं ध्यात्वा मंत्रैः समर्चयेत् ॥ गंधपुष्पादिकं [illegible]लं मंत्रेण वाचयेद्गुरुः
॥ प्रदक्षिणमनुव्रज्य सशिष्यः प्रणमेद्धरिं ॥ तद्युक्तानीक्षयेच्छिष्यं केशवादीननुक्रमात् ॥ इति विन्यस्य पुण्ड्राणि
गुरूक्तानि स वैष्णवः ॥ शुभ्रेणैव मृदा पश्चाद्बिभृयात्सुसमाहितः ॥ त्रिसंध्यासु मृदा विप्रो यागकाले विशेषतः ॥
श्राद्धदाने तथा होमे स्वाध्याये पितृतर्पणे ॥ श्रुणुत्वूर्ध्वपुण्ड्राणि विना यातु द्विजसत्तमाः ॥ तदा राक्षसघोरे न्नि
स्वमूर्ध्वपुण्ड्रं विधानतः ॥ श्राद्धो होमस्तथा दानं स्वाध्यायः पितृतर्पणम् ॥ भस्मीभवति तत्सर्वं ऊर्ध्वपुण्ड्रं विना कृ
तं ॥ ऊर्ध्वपुण्ड्रविहीनायस्तु श्राद्धं कुर्वीत सद्द्विजः ॥ सर्वं तद्राक्षसैर्नीतं नरकं चाधिगच्छति ॥ ऊर्ध्वपुण्ड्रविहीनं तु
यः श्राद्धे भोजयेद्द्विजं ॥ अश्नन्ति पितरस्तस्य विण्मूत्रं नात्र संशयः ॥ तस्मात्तु सततं धार्यमूर्ध्वपुण्ड्रं द्विजन्मना
॥ धारयेन्न तिर्यक्तु पुण्ड्रमापद्यपि कदाचन ॥ तिर्यक्पुण्ड्रधरं विप्रं चाण्डालमिव संत्यजेत् ॥ सोऽनर्हः सर्वकृ
त्येषु सर्वलोकेषु गर्हितः ॥ ऊर्ध्वपुण्ड्रविहीनः सन् संध्याकर्म समाचरेत् ॥ सर्वं तद्राक्षसैर्नीतं नरकं चा
धिगच्छति ॥ यच्छरीरं मनुष्याणामूर्ध्वपुण्ड्रविवर्जितं ॥ द्रष्टव्यं नैव तत्किंचित्श्मशानमिव तद्भवे
त् ॥ ऊर्ध्वपुण्ड्रं मृदा शुभ्रं ललाटे यस्य दृश्यते ॥ चाण्डालोपि स शुद्धात्मा विष्णुलोके महीयते ॥ ऊर्ध्वपुण्ड्रस्य
मध्ये तु ललाटे सुमनोहरे ॥ लक्ष्म्या सह समासीनो रमते तत्र वै हरिः ॥ निरंतरालं यः कुर्यादूर्ध्वपु
ण्ड्रं द्विजाधमः ॥ स हि तत्र स्थितं विष्णुं श्रियं चैव व्यपोहति ॥ अच्छिद्रमूर्ध्वपुण्ड्रं तु यः करोति द्विजाधमः

सा॰ स्म॰ त्रेः परं पितुर्नामयोर्द्वात्परमस्मृतं ॥ अविरोधेन देवेति तत्तीयम्मृतिचोदितं ॥ तस्माद्भगवतो नाम सर्वेषां
॥५॥ स्मृतिचोदितं ॥ इति नामसंस्कारस्तृतीयः ३ ॥ एवं तत्तीयसंस्कारं कृत्वा देवे स्थितो नरः ॥ चतुर्थं मंत्रसंस्का
रं कुर्वीत वै द्विजसत्तमः ॥ प्रातः स्नात्वा विधानेन पूजयेज्जगतीपतिं ॥ अष्टोत्तरसहस्रेण तु मंत्ररत्नं जपेद्गुरुः
स्नानं शिष्यं समाहूय सुवेषं समलंकृतं ॥ आदाय कलशं रम्यं पवित्रोदकपूरितं ॥ पंचपल्लवसंयुक्तं पंचरत्न
समन्वितं ॥ मंगलद्रव्यसंयुक्तं मंत्रेणैवाभिमंत्रयेत् ॥ समाप्य येन ततः शिष्यं तत्कालेन कुशे शुभे ॥ सूक्तेनाभिषिंचेद्
बलेयः ॥ पावमानैस्तथैव च ॥ अष्टोत्तरशतं पश्चान्मंत्ररत्नेन मार्जयेत् ॥ अभिषिंच्य ततो मूर्ध्नि शुक्लवस्त्र
धरं शुचिं ॥ स्वलंकृतं समाचांतं ऊर्ध्वपुंड्रधरं तथा ॥ पवित्रहस्तं पद्माक्षमालया समलंकृतं ॥ निवेश्य दक्षि
णे स्वस्य आसने कुशनिर्मिते ॥ स्वगृह्योक्तविधानेन पुरतोग्निं प्रकल्पयेत् ॥ पौरुषेण तु सूक्तेन श्रीसूक्ते
न तथैव च ॥ मध्वाज्यमिश्रितं रम्यं पायसं जुहुयाद्गुरुः ॥ अष्टोत्तरशतं पश्चाद्दाज्यं मंत्रद्वयेन च ॥ मूलमंत्रेण
5 जुहुयाच्चरुघृतविमिश्रितं ॥ केशवादीन् समभ्यर्च्य नित्यान्मुक्तांस्तथैव च ॥ एकैकमाहुतिं हुत्वा होमशेषं
समापयेत् ॥ ततः प्रदक्षिणं कृत्वा नमस्कृत्वा जनार्दनम् ॥ आचार्यः स्वगुरुं ध्यात्वा जपेद्गुरुपरंपरां ॥ मातरं स
र्वजगतां प्रपद्येत श्रियं ततः ॥ त्वां मातां सर्वलोकानां सर्वलोकेश्वरप्रिये ॥ अपराधसहे जुष्टे आश्रय स्वेन मद्गु
रु ॥ एवं प्रपद्य लक्ष्मीं तां श्रियं सद्गुरुमावतः ॥ नित्ययुक्तं तया देव्या वात्सल्यादिगुणान्वितं ॥ शरण्यं सर्व
लोकानां प्रपद्येत सनातनं ॥ नारायण दयासिंधो वात्सल्यादिगुणाकर ॥ एनं रक्ष जगन्नाथ वद्धजन्मापरा
२ धिनं ॥ त्वाचार्येण संदिष्टः प्रपद्येत जनार्दनं ॥ प्रपद्येत ततः शिष्यो गुरुमेव दयानिधिं ॥ गुरो त्वमेव देव ॥ रामं ॥ ॥५॥

का[?]मः चर्मशार्ङ्गसिपद्मभृत् ॥ रक्तारविंदनयनो मुक्तादामविभूषितः ॥ विधृदर्भो हृषीकेशः चक्रशार्ङ्गह
लासिभृत् ॥ रक्तारविंदनयनो ल्पांवरधरः पुंडरीकावतंसकः ॥ इंद्रनीलनिभः शंखचक्रशार्ङ्गपद्मगदाधरः ॥
पद्मनाभः पीतवासाः चित्रमाल्यानुलेपन ॥ दामोदरः शार्ङ्गलाम ॥ पद्मदशार्ङ्गसिशंखभृत् ॥ पीतवासा विसा
लाक्षीमालारत्नविभूषितः ॥ एवं पुंड्राणि संततं धारयेद्वैष्णवोत्तमः ॥ पुंड्रसंस्कार इत्येवं सिद्धेणापि चकारयेत् ॥ त
त्रशेषं समाप्याथ ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ॥ इति पुंड्रसंस्कारो द्वितीयः ॥ २ ॥ तृतीयं नामसंस्कारं कुर्वीत श्रवणवास
रे ॥ स्नात्वा संपूज्य देवेशं गंधपुष्पादिभिर्गुरुः ॥ नामाधिदैवतं पश्चात्पूजयेत्प्रयतात्मवान् ॥ द्वादशैव तु मा
सास्तु केशवाद्यैरधिष्ठिताः ॥ आरभ्य मार्गशीर्षं तु यथासंख्यं द्विजोत्तमः ॥ यस्मिन्मासि भवेद्दीक्षा तन्मूर्त्तिर्नो
मचोदितं ॥ नृसिंहरामकृष्णाख्यं नाम वा थ प्रकल्पयेत् ॥ शक्त्यावेशावताराणां वर्जयेन्नाम वैष्णवः ॥
नाम दद्यात्प्रयत्नेन वैष्णवं पापनाशनं ॥ यस्य वै वैष्णवं नाम नास्ति चेत्तु द्विजन्मनः ॥ अनामिकः स विज्ञे
यः सर्वकर्मसु गर्हितः ॥ चक्रस्य धारणं यस्य जातकर्मणि संभवेत् ॥ तत्रैव मासनामापि दद्यादिष्ट्वा वि
धानतः ॥ ध्यात्वा समर्च्चयेन्नाममूर्त्तिमंत्रेण देशिकः ॥ धूपं दीपं च नैवेद्यं तांबूलं च समर्पयेत् ॥ प्रदक्षि
णमनुव्रज्य भक्त्या सम्यक्प्रणम्य च ॥ तन्मूर्त्तिमंत्रं वा जपेत्स्तुत्वा संख्यया ॥ पश्चाद्धोमं प्रकुर्वीत शतमष्टो
त्तरं सुधीः ॥ वैष्णवैरनुवाकैश्च जुहुयात्सर्पिषा तथा ॥ नाम दद्यात्तथा शिष्यं तत्रैतो यस्तमाह्नुते ॥ ततः पुष्पां
जलिं दत्त्वा होमशेषं समापयेत् ॥ वैष्णवान्भोजयेत्पश्चाद्दक्षिणाभिश्च तोषयेत् ॥ एवं हि नामसंस्कारं कुर्वी
त द्विजसत्तमः ॥ गुणयोगेण चान्यानि विष्णोर्नामानि लौकिके ॥ विशिष्टं वैष्णवं नाम सर्वकर्मसु चोदितं ॥

हा० स्मृ०
६

स्तुसत्पथेनिवसेत्सदा कर्मणामनसावाचाशरीरेणैवनञ्जेत्सुधीः यावच्छरीरपातंतुद्वयमावर्त्तयेत्स।
दा एवंमेतिविधिनासम्यक्मंत्रसंस्कारसंस्कृतः इतिमंत्रसंस्कारश्चतुर्थः ४ मंत्रार्थतत्वविद्वुधया
गतंत्रैनियोजयेत् पूर्वाह्णेपूजयेद्विष्णुतस्यप्रियकरम्शुभं मंत्ररत्नविधानेनगंधपुष्पादिभिर्गुरुः अर्च
यित्वाच्युतंभक्त्यातंमपूर्वावदाचरेत् सर्वैश्चवैष्णवैःसार्द्धंपायसंघृतमिश्रितं आज्यंमंत्रेणहोतम
शतमष्टोत्तरंतथा शङ्खाचवैष्णवैर्मंत्रैःसर्वैर्होमंसमाचरेत् एकैकमाहुतिनिर्त्यास्तवावरणदेवताः
प्रणवादिचतुर्थ्यंतैस्तैःस्वैर्नामभिर्यजेत् होमशेषंसमाप्याथवैष्णवान्भोजयेत्तथा मंत्ररत्नेनत
द्विंबंपुष्पांजलिशतैर्यजेत् प्रणम्यभक्त्यादेवेशंजप्त्वामंत्रमनुत्तमं आकाशपत्रेणतंशिष्यंतद्बिंब
दर्शयेद्गुरुः कृपयाथतुतस्मैदद्याद्बिंबंतरेगुरुः रक्षरक्षजगन्नाथकेवलंकृपयातव अर्चनं
यत्कृतंतेनविमोक्षीकर्तुमर्हसि एवंलब्ध्वागुरोर्बिंबंपूजयेत्तत्प्रयत्नतः हिरण्यवस्त्राभरण
यानशय्यासनादिभिः ततःप्रभृतिदेवेशंपूजयेद्विधिनासदा अतस्मात्संगमोक्षाणंज्ञात्वान्पत
पमच्युतं इतिश्रीहारितस्मृतौविशिष्टधर्मशास्त्रेपंचसंस्कारविधानंनामद्वितीयोऽध्यायः २
अंबरीषउवाच भगवन्सर्वमंत्राणांविधानममसुव्रत ब्रूहिसर्वमशेषेणप्रयोगंसार्थसत्कृतं २
हारितउवाच शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिमंत्रयोगमनुत्तमं योयात्तोविष्णुनापूर्वंब्रह्मणःपरमात्म
ना १ सर्वेषामेवमंत्राणांप्रथमंगुह्यमुत्तमं मंत्ररत्नंनपमेश्चसद्योमुक्तिफलप्रदं सर्वैश्वर्यप्र

राम०
६

त्वंत्वमेवपरमागतिः त्वमेवपरमोधर्मस्त्वमेवपरमंतपः इतिप्रपन्नमाचार्योनिवेश्यपुरतोस्तरेः प्रा
गग्रेषुसमासीनेदर्भेषुसमासितं स्वाचार्यपुरतोध्यात्वानमस्कृत्वाथभक्तिमान् गुरोःपरंपरांजप्त्वाप्रदिद्या
त्वाजनार्दनं कृपयावीक्षयतंशिष्यंदक्षिणेजानुदक्षिणे निक्षिप्यहस्तंतंशिरसिवामंहृदिविन्यसेत् पादौगृ
हीत्वाशिष्यस्तुगुरोःप्रयतमानसः सोगुरोब्रूहिमेमंत्रंसर्वज्ञाघोनिदयानिधे अध्यापयेत्ततस्तस्मैमंत्ररात्नं
शुभाह्वयं सन्यासंचसमुद्रंचसर्षिछंदोधिदैवतं सार्थमध्यापयेच्छिष्यप्रपत्तिशरणागतिं अष्टाक्षरंद्वाद
शार्णंषड्वर्णंवैष्णवंतथा रामकृष्णनृसिंहाख्यंमंत्रांस्तस्मैनिवेदयेत् न्यासेवाप्यर्चनेवापिमंत्रमेकांतिनेष्यये
त् अवैष्णवोपदिष्टेनमंत्रेणनरकंव्रजेत् अवैष्णवाद्गुरोर्मंत्रंयः पठेद्वैष्णवोद्विजः कल्पकोटिसहस्राणिप
च्यतेनरकाग्निना अचक्रधारिणेविप्रमंत्रमध्यापयेत्तुयः रौरवंनरकंप्राप्यचांडालयोनिमाप्नुयात् त
स्माद्दीक्षाविधानेनशिष्यंभक्तिसमन्वितं मंत्रमध्यापयेद्विद्वान्वैष्णवंपापनाशनं अनधीत्यद्वयंमंत्रं
योन्यद्वैष्णवमुत्तमं अधीत्यमंत्रसंसिद्धिंनप्राप्नोतिनसंशयः जातकर्मणिवाचौलेतथामौंजी
निबंधने चक्रस्यधारणंयत्रभवेत्तस्यतुतत्रवै उपनीयगुरुःशिष्यंस्वगृह्योक्तविधिना
ततः अध्यापयेद्ब्रह्मसावित्रींतथामंत्रद्वयंशुभं प्राप्तमंत्रस्ततःशिष्यःपूजयेद्भूषणैर्गुरुं गोभू
हिरण्यरत्नाद्यैर्वासोभिःकुसुमैरपि सद्वृत्तोदासवच्छिष्यआचार्यात्संसितव्रतः स्वरूपसाधनं
साध्यंमंत्रेणास्मैनिवेदयेत् द्वयेनवृत्तियाथात्म्यंसम्यगस्मैनिवेदयेत् आचार्याधीनवृत्ति

शा०स्त० श्यामंकोटिसूर्याग्निवर्चसं चतुर्भुजंसुंदरांगंसर्वाभरणभूषितम् पद्मासनस्थंदेवेशंपुंडरीकनिभेक्षण
७ म् रक्ताधरंविद्रुमसदृशंदिव्यरत्नपदांचितं माणिक्यमुकुटोपेतंनीलकुंचितशीर्षजं श्रीवत्सकौस्तुभो
रस्कंवनमालाविराजितं दिव्यचंदनलिप्तांगंदिव्यपुष्पावतंसकं हारकुंडलकेयूरनूपुरादि
विराजितं कटकैरंगुलीयैश्चपीतवस्त्रेणशोभितं शंखचक्रगदापद्मपाणिनंपुरुषोत्तमम् वा
वामांकेचिंतयेत्तस्यदेवींकमललोचनां तरुणींसुकुमारांगींसर्वलक्षणशोभितां दुकूलवस्त्र
संवीतांसर्वाभरणभूषितां तप्तकांचनसंकाशांपीनोन्नतपयोधरां रत्नकुंडलसंकीर्णांनीलकुंचि पुरुषो०६
तमूर्द्धजां दिव्यचंदनलिप्तांगींदिव्यपुष्पावतंसकां मातुलिंगवरंपद्मंदर्पणंवरदंतथा देवीं
चबिभ्रतींदोर्भिश्चिंतयेदिष्टदांसदा एवंध्यात्वार्चयेद्भक्त्याद्यच्युतंनित्यमेवहि यथात्मनितथादे
वेन्यासकर्मसमाचरेत् अर्चयेदुपचारैश्चमनसावाजनार्दनं आवाहनासनेपाद्यमर्घ्यमाच
मनीयकं स्नानंवस्त्रोपवीतंचभूषणंगंधमेवच पुष्पंधूपंतथादीपंनैवेद्यंचप्रदक्षिणं नमस्का
रंचतांबूलंपुष्पमालांनिवेदयेत् नमस्कृत्वागुरूंनपश्चाज्जपेन्मंत्रसमाहितः अष्टोत्तरसहस्रं
तुशतमष्टोत्तरंतथा ध्यात्वैवंयनवैमनुसादेवंजपेदेकाग्रमानसः प्राङ्मुखोदङ्मुखोवापिसमासी
नकुशासने त्रिशद्धासुजपेद्देवसर्वसिद्धिमवाप्नुयात् आदावंतेजपस्यास्यप्राणायामंसमा
चरेत् पूरककुंभकोरेचकःप्राणायामस्त्रिलक्षणः वामेनपूरयेद्वायुंवाघ्रनासाजपेन्मनुं उभा राम०
७

देयंयस्सर्वविघासर्वकामदं यस्योच्चारणमात्रेणपरितुष्टोभवेद्धरिः देशकालादिनियमंअरिमित्रादिशोधनं
स्वरवर्णादिदोषांश्चपौरश्चरणकंनतु ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःस्त्रियःशूद्रास्तथेतराः तस्याधिकारि
णःसर्वेसर्वशीलगुणायदि अनन्यसाधनायेतुअनन्यशरणास्तथा अनन्यभोग्यायेराजन्तस्यैवास्याधि
कारिणः पंचसंस्कारसंपन्नाश्चद्भावतोनसुयकाः भक्त्यापरमयाविष्णौयुक्तास्तस्याधिकारिणः पंचविं
शाक्षरोमंत्रपदैःषड्भिःसमन्वितः वाक्यद्वयपरंमंत्रंज्ञेयंरत्नमनुत्तमं जगदाश्रयणीयाश्रीःसंश्रिताजग
तांपतिं तयानित्यानपायिन्यासंयुतःपरमःपुमान् नारायणोच्युतश्श्रीमान्वात्सल्यगुणसागरः
नाथःसुशीलःसर्वज्ञःशक्तिमान्परःपुमान् आप्तबंधुःसखामित्रपरिपूर्णमनोरथः दयासुधाब्धिस्स
वितावीर्यवान्धृतिमान्वशी प्रपद्येचरणौतस्यशरणंश्रेयसेमम श्रीमतेविष्णवेनित्यंसर्वाव
स्थासुसर्वदा निर्ममोनिरहंकारःकैंकर्यंकरवाण्यहं एवमर्थंविभाव्यैवपश्चान्मंत्रंप्रयोजयेत्
• नारायणऋषिश्छंदोगायत्रीचपराशुभा स्वयंनारायणःश्रीमान्देवतासमुदाहृतः करयो
स्तलयोराद्यमक्षरंविन्यसेद्द्विजः शेषाक्षराणिदेयानिचतुर्विंशतिपर्वसु षट्पदैरंगुलीन्यास
अंगेषुचयथाक्रमं षडंगंषट्पदैःकृत्वामंत्रार्णैश्चयथाक्रमं मूर्ध्निभालेनेत्रनासाश्रवणेषुतथान
ने भुजयोर्हृत्प्रदेशेचस्तनयोर्नाभिमंडले पृष्ठेचजघनेनिकट्योमूर्वोर्जान्वोश्चपादयोः पंचविं
शाक्षराण्यस्यक्रमेणांगेषुविन्यसेत् एवंन्यासविधिंकृत्वापश्चाद्ध्यानंसमाचरेत् इंदीवरदल

त

रा०रह ८ संशयः गवामयुतदानस्य पृथिव्या मंडलस्य च कन्याशतसहस्रस्य गजाश्वानां तथैव च
दानस्य यत्फलं नॄणां सत्पात्रे नृपनंदन शतवारमनुजप्त्वा विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् पदत्र
यात्मकं मंत्रं चतुर्थ्यां समन्वितं तथा स्वरूपसाधनापेयं मिति तां मत्वा जपेद्बुधः एवं वे सर्वरूपा
स्यात्साधनं तमनेसा सह सविभक्त्या चतुर्थ्या त्रपुरुषार्थो भवेन्मनु अकारं चाप्युकारं च
मकारं चेत्रितत्वतः तान्येकधा समभवत्तदोमित्येतदुच्यते तस्मादोमिति विज्ञेयः
एवं वसोक्षरात्मकः वेदत्रयात्मकं ज्ञेयं भूर्भुवः स्वरितीति वै अकारस्तु भवेद्विष्णुस्
दृग्वेद उदाहृतः उकारस्तु भवेल्लक्ष्मीर्यजुर्वेदात्मको मतः मकारस्तु भवेज्जीव त
8 स्तयोर्द्दासमुदाहृतो: पंचविंसाक्षरः साक्षात्सामवेदस्वरूपवान् पंचविंशायपुरु
षः पंचविंशमात्मेति श्रुतिः आत्मा पंचविंशस्यादिति स्वात्मानं संस्मरेत् इत्युदाहृतम
वे र्थं विदित्वा स्वं निवेदयेत् अवधारणमन्यत्तु मध्यमार्णं वदंति हि तदेवाग्निस्तदायुस्तत्सू
कला यस्तदु चंद्रमाः इत्यवधारणं ह्यतैरेवोपबृंहितं उकारेणैव श्रीशाद्यः प्रोच्यते मुनिसत्त
मैः न्यायेन गुणशब्दस्य तस्य वक्षीपतेर्वशः श्रीरस्येशाना जगतां विष्णुपत्नीति वै श्रुति
कल्याणगुणसिद्धिस्तु लक्ष्मीर्भर्तुर्ह्यनेतरा सामानाधिकारण्यत्वात्कारणं त्वं तयोश्च राम० ८

न्याधारणंवायोःकुंभकंसमुदाहृतं तद्वेचनंदक्षिणेनरेचकंसमुदाहृतं पर्याहृत्यापुनश्चै
वंप्राणायामत्रयंचरेत् पूरकेकुंभकेचैवरेचकेचविशेषतः अष्टाविंशतिवारंतुजपे
न्मंत्रसमाहितः उत्तमंमुनिभिःप्रोक्तंप्राणायामेनयोत्तमः जपेत्द्वादशवारंतुमध्य
मंतुत्याकीर्तितं षड्वारंतुकनीयस्यात्त्रिवारमधमंस्मृतं मनसैवाद्भुयेदेवपश्चा
दर्थंविचिंतयेत् प्राणायामत्रयंकृत्वापश्चात्न्यासंसमाचरेत् स्नात्वाशुक्लांबरधरः
कृत्वासंध्यादिकर्मच धृतोर्ध्वपुण्ड्देहश्चपवित्रकरएवच धृत्वापद्माक्षमालांच
संनिधायासनेस्थितः न्यतन्युद्विविधानेचकृत्वामंत्रपूर्योजपेत् अष्टाक्षरस्यमंत्रस्य
गुरुर्नारायणस्मृतः छंदश्चदेवीगायत्रीपरमात्माचदेवता ज्ञेयश्चाष्टाक्षरोमंत्रःसर्व
पापप्रणाशनः सर्वदुःखहरःश्रीमान्सर्वकामफलप्रदः सर्ववेदान्तकोमंत्रस्ततोमो
क्षप्रदोनृणां ऋचोयजूंषिसामानितथैवाथर्वणानिच सर्वमष्टाक्षरांतस्थयच्चान्य
दपिवाङ्मये सर्वार्थोवेदगर्भस्थाःवेदाश्चाष्टाक्षरेस्थिताः अष्टाक्षरस्तुप्रणवेस्तूका
रेप्रणवस्थितः ऐहलौकिकमैश्वर्यंस्वर्गाद्यपारलौकिकं कैवल्यंभगवंतंचमंत्रोयं
साधयिष्यति सकृदुच्चारणान्नृणांचतुर्वर्गफलफलप्रदं स्वरूपसाधनप्राप्यददा
तिह्निसमंजसा महापापंचातिपापंअनुपपापंतथैवच सकृदष्टाक्षरजप्तालभतेनात्र

ता०स्त०
२९

दास्यमोस्त्वाबिधीयते अणुज्ञानाश्रयोनित्योनिर्विकारोव्ययःसदा देहेंद्रियात्परोज्ञाताकर्त्ताभोक्ता
सनातनः मकारबाच्योजीवोसौदासस्त्वहिसबैदा श्रीशस्याकारबाच्यस्यविष्णोरस्यजगत्पतेः ।
म्भवस्वामिनोरूकारेणश्चवधारणमुच्यते स्वोजीवस्यार्थेहरिःस्वामीसर्वदानपसत्तमः अनयो
र्नान्यथेत्युक्तंउकारेणमहर्षिभिः इत्येवंप्रणवस्यार्थःप्रथमस्यपदस्यतु आत्मनःस्वस्वरूपलाब्धि
ज्ञेयमृषिसत्तमैः सर्वेषामेवमन्त्राणांकारणंप्रणवंस्मृतेः तस्माद्व्याहृतयोजातास्ताभ्योवेदत्रयंतथा
नारत्येवसित्कास्वेदोनुवहतियजुस्तथा स्वरितिसामबेदस्यात्प्रणवोमृत्तेवंसुव भूर्विष्णुस्तथास्यैस्तो
म्यस्त्वहिजज्ञिरे यस्तान्व्याहृतिकृत्वासर्वेवेदजुहोतिवै प्रसंगात्कथितंचेदंमंत्रशेषमुदीयते अ
१ स्वतंत्र्यात्तुजीवानामधीनेपरमात्मनः नमसाप्रोच्यतेतस्मिन्नस्तात्ममतोह्यतं स्वरूपादित्रिबर्गस्य
संशयः पुरतःपृष्ठतश्चैवपार्श्वतश्चविशेषतः नमसैवेदपतेराजन्त्रिवर्गःसर्वदेहिनां मकारे
णास्वतंत्रस्यान्नकारस्तन्निषेधति तस्माच्चनमसःत्पत्रस्वातंत्र्यमपनोतिहि द्व्यक्षरस्तुभवेन्मृ
त्युस्त्र्यक्षरस्तु हिशाश्वतं ममेतिद्व्यक्षरंमृत्युः नममेतिहिशाश्वतं। नमसेतिहिसर्वत्रस्वातंत्र्यरहिता
यवै युज्यतेमुनिनितःसम्यक्सर्वकर्मसुपार्थिव तस्मात्तुनमसायुक्तामंत्राःसर्वेचपार्थिवा सर्वसिद्धि
प्रदानृणांभवंत्यत्रनसंशयः नमसारहितायेतुनहिमुक्तिप्रदानृणां तस्मात्तुनमसैवेषापारतंत्र्यंवि
निश्चितु नमसारहितंलोकेकिंचिदत्रनविद्यते नतोदेवेभ्योनमइतिस्वामीशेतथामत दत्तवि

राम०
२९

ते अकारस्य सर्वेषामक्षराणां निकारणं अकारो वै सर्वा वागित्यादिश्रुतिवचस्तथा स्पर्शो
ष्मभिर्व्यज्यमाना नानारूपा बहुविधाभवत् कारणत्वं तथैवास्य विष्णोर्वै जगतां पतेः तस्मात्स्रष्टा च धा
ता च विधाता जगतां हरिः रक्षिता जीवलोकस्य विष्णोर्वै जगतां पतेः गुणेनानेन सर्वगः अन
न्या विष्णुना लक्ष्मीर्भास्करेण प्रभा यथा लक्ष्मीमनुपगामिनीमिति वचो महत् तस्मादकारो वै
विष्णुः श्रीशश्च जगत्पतिः लक्ष्मीपतित्वं तस्यैव नान्यस्येति सुनिश्चितं नित्यैवैषा जगन्माता
हरेः श्रीरनपायिनी यथा सर्वगतो विष्णुस्तथैवैषा जगन्मयी तस्मादकारो वै विष्णुर्लक्ष्मीभर्ता ज
गत्पतिः तस्मिंश्चतुर्थी लुप्तत्वात् त्रिपदस्य च सूक्ष्मतः अकारः प्रथमात्तस्माच्चतुर्थ्या संस्मृतेऽणुतु त
च्छेषत्वविरोधित्वान्नयुक्तमिति चोदिते मदसे ब्रह्मणत्वाद्वेप्रामित्यात्मनयुजीत परस्य चा
त्मनां तस्मात् भेदस्तत्र सुनिश्चितः त्वमेवास्माकं तवास्मीति श्रुत्युक्तमिति पार्थिव तौ शाश्वतौ वि
वाधीनाविश्लेष्य तावितिवै तथा त्वंसगत्त्वीक्षरूपया प्रागेवास्मास्विष्यमत अप्रसादमत्यैर्मिर्वै
नयेनान्येव सयोनिता इत्यादिश्रुतयोभिर्दं विदन्ति परश्रीजयोः दास्यमेवात्मनो विष्णोः स्वरूपं परमा
त्मनः स्वामी लक्ष्मीपतेः प्रोक्तं देवादीनां तथात्मना अनन्योन्यशेषरूपा वै जीवास्तस्य जगत्पतेः ।
दास्यस्वरूपं सर्वेषामात्मनां सततं हरेः भगवच्छेषमात्मानमन्यथायं प्रपद्यते सर्व एव हि सततापापी
चाण्डालस्यान्नसंशयः तस्मात्मकारवाच्योसौ पञ्चविंशात्मकः पुमान् अकारवाच्यस्येशस्य

हा०स्मृ० १० देवीछंदोधिदेवता परमात्मासलक्ष्मीसोविष्णुरेवार्चितोहरिः प्रणवंवक्ष्यमवेद्बीजंचतुर्थीशक्तिरुच्यते ।
क्रुद्धोल्कायमहोल्कायवीरोल्कायतथैवच द्युल्कायसहस्रोल्कायपंचांगन्यासमुच्यते हृन्मूर्द्ध्नि शि
खायांवाकवचेनेत्रयोर्न्यसेत् पंचांगन्यासमित्युक्तंसर्वमंत्रेषुवैष्णवैः पदत्रयेणकुर्वीतषडंगंतुयथाक्र
मं मूर्द्ध्न्यासनेचहृदयेभुजयोर्जघनेतथा पृष्ठेचजान्वोःपदयोर्मंत्राणितिपयान्यसेत् अष्टाक्षराणपंचदि
क्षुक्रमेणतदनंतरं नासिकायांतथास्येचश्रोत्रयोरसनेतथा कंठेच स्तनयोर्नाभौगुह्येचतदनंतरं
अचक्रायविचक्रायसुचक्रायतथैवच ज्वालामहासुचक्रायत्रैलोक्यासुररक्षांतकायच आधारका
लचक्रायदशदिक्षुयथाक्रमं स्वाहांतप्रणवाद्यंचविन्यसेच्चक्रकाणिवैष्णवः एवंन्यासविधिंकृत्वापश्चा
२० ध्यानंसमाचरेत् हृदयेपुलिमायांवाजलेसवितृमंडले वह्नौचस्थंडिलेवापिचिंतयेद्विष्णुमव्ययं वा
लार्ककोटिसंकाशंपीतवस्त्रंचतुर्भुजं पद्मनेत्रंपत्रविशालाक्षंसर्वाभरणभूषितं शंखचक्रगदापद्मा
न्वितंभिर्दोर्भिरेवच धृतकौस्तुभसंयुक्तमासीनंपरमासने तच्चाधारशक्त्याद्यैःसूरिभिर्वृते । धर्मादयः
दिव्यरत्नमयेपीठेपंकजेष्टदलेशुभे तत्कर्णिकोपरितलेतप्तकांचनसन्निभे देवीभ्यांसहितंतस्मिन्नो
सीनंपंकजासने चिंतयेद्दक्षिणेपार्श्वेलक्ष्मीकांचनसन्निभां पद्महस्तांविशालाक्षींदुकूलवसनांशु
भां वामेदूर्वादलश्यामांविचित्रांवरभूषितां चिंतयेद्धरणींदेवींनीलोत्पलधरांशुभां मदिष्याष्ट
दलाग्रेषुचिंतयेद्धृतचामरं एवंध्यात्वाहरिंनित्यंजपेत्प्रयतमानसः स्नातःशुक्लांबरधरःकृत रामं० १०

देतुनमसाश्चविवाक्येतिवैश्रुतिः अथैकारसंप्रोक्तोनकारस्तन्निषिध्यते तस्मात्तुनरइत्युक्तोनित्य
त्वेनोच्यतेजनः नाराइतिसमूहस्तद्वेवाद्वल्पत्वाजनस्यचै तेषामयनमावासस्तेननारायणःस्मृतः
महाभूतान्यहंकारोमहदव्यक्तमेवच अंडंतदंतर्गतायेकौलोकास्सर्वेचतुर्द्दश चतुर्विधश
रीराणिकालकर्मेतिबैजगत् प्रवाहरूपेणैवेषांनारत्वेनोच्यतेबुधैः तेषामपिनिवासत्वा
न्नारायणइतीरितः अन्तर्बहिश्चजगतोधाताव्याप्तासनातनः स्रष्टानियंताशरणंविधाता
विश्वभावनः मातापितासखाभ्रातानिवासश्चसुहृद्गतिः योसौश्रियःप्रियःपरमः तेननारायणःस्मृतः
नराणांसर्वजगतामयनंशरणंहरिः तस्मान्नारायणइतिमुनिभिःसंप्रकीर्त्यते सर्वेषुदेशकालेषु
सर्वावस्थासुसर्वदा तस्यैवकिंकरोस्मीति चतुर्थीपरमात्मनः भगवत्परिचर्यैवजीवानांफलमुच्य
ते तद्विनाशशरीरणपातनोस्यजनस्यचैतु यस्मिन्शरीरेजीवानांनदास्यंपरमात्मनः तदेवनि
रयंप्रोक्तंसर्वदुःखफलंभवेत् दास्यमेवफलंविष्णोर्दास्यमेवपरंसुखं दास्यमेवस्वरेमोक्षंदास्यमे
वपरंतपः ब्रह्माद्याःसकलादेवावशिष्ठाद्यामहर्षयः कांक्षंतपरमंदास्यंविष्णोरेवजयंतितं तस्मा
च्चतुर्थ्यामंत्रस्यप्रधानंदास्यमुच्यते तद्दास्यवृत्तिर्जीवानांनाशहेतुःपरस्यहि इत्ययंसंचितमंत्रार्थंज
पन्मंत्रमतंद्रितः अविदित्वामनोरर्थंजपेत्प्रयतमानसः नससिद्धिमवाप्नोतिस्वरूपंचनविंद
ति सन्यासंचसमुद्रंचसर्षिश्छंदोधिदैवतं सार्थसयज्ञंध्यानंमंत्रमेवप्रपूजयेत् नारायणर्षिगायत्रि

द्वा०मा० ११ सयोमंत्रोनित्यंप्रियतमोहरेः आसीनोवाशयनोवातिष्ठन्वायत्रकुत्रचित् जपेद्द्वादशाक्षरंमंत्रंतस्यविष्णुःप्रसीद
ति सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः अधीतःसर्ववेदानांयोजपेत्सततंमनुं ब्रह्महागोघ्नोवाकृ
तघ्नोवामहापापयुतोपिवा अष्टाक्षरस्यजप्तारंदृष्ट्वापापैर्विमुच्यते अष्टाक्षरस्यजप्तारोयस्याभागवतो
त्तमाः पुनंतिसकलंलोकंसदेवासुरमानुषं अष्टाक्षरस्यजप्तारंप्रणमेद्यस्तुभक्तितः सर्वपापविनि
र्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते अचिंत्यमेतन्माहात्म्यंमनोरस्यजगत्पते नहिवक्तुंमयाशक्यंब्रह्मादिभि
र्दशैरपि अथवक्ष्यामिमाहात्म्यंद्वादशार्णस्यपार्थिव यस्योच्चारणमात्रेणद्वादशाब्दफलंभवेत्
नमोभगवतेतुभ्यंवासुदेवायशार्ङ्गिणे प्रणवेनसमायुक्तंद्वादशार्णंमनुंजपेत् पूर्ववत्प्रणवस्या
र्थेनमसश्चमहात्मनोः ऐश्वर्यंचतथावीर्यंतेजशक्तिरनुत्तमा ज्ञानंवलंयदेतेषांषण्णांभगइतीरि
तः षण्णांगुणानांपूर्णोसौयोसौसएवभगवान्हरिः नित्याचयाभगवतिप्रोच्यतेमुनिसत्तमैः ऐश्वर्य
रूपासादेवीसुभगाकमलालया ईश्वरीसर्वजगतांविष्णुपत्नीसनातनी तस्याःपतित्वाद्वीशस्यभ
गवानितिचोच्यते तस्मात्तुभगवान्श्रीमानेकार्थौमुनिभिःस्मृतः भगवानितिशब्दोयंतथापुरुषइ
त्यपि निरुपाधिचवर्त्ततेवासुदेवेखिलात्मनि वदंतिकेचिद्भगवान्ज्ञानवानितिसत्तमाः तद्वा
सुदेवेनोक्तंस्यात्सामान्यत्वात्ततोन्यथा तस्मात्कल्याणगुणवान्श्रीमान्योवसौजगत्पतिः सए
वभगवान्विष्णुःवासुदेवःसनातनः भगवतेश्रीमतेचैत्येकार्थंप्रोच्यतेबुधैः गुणवान्भगवा रा०म० ११

कृत्वोपयाविधि धृत्वोर्द्ध्वपुण्ड्रं देहस्य पवित्रकरणं वच शुचिः कृष्णाजिनासीनः प्राणायामी च न्यासकृ
त प्राङ्मुखोदङ्मुखो वापि देवस्याभिमुखो पि वा प्राणायामत्रयं कृत्वा पश्चान्न्यासं समाचरेत् शंखं चक्रं ग
दापद्मशार्ङ्गखड्गान्यनुक्रमात् तार्क्ष्यं च वनमालां च मुद्राश्चाष्टौ प्रपूजयेत् पश्चाद्ध्यात्वा जगन्नाथमन
से वार्चयेद्विभुं गंध पुष्पादि सकलं मंत्रेणैव निवेदयेत् अनेनाभ्यर्चितो विष्णुस्ततः प्रीतो भविष्यति
अयुतं वा सहस्रं वा त्रि संध्यासु जपेन्मनुं विष्णोः समानरूपेण शाश्वतं पदमाप्नुयात् आयुष्कामी ज
पेन्नीत्यं षण्मासं विजितेंद्रियः अयुतं तु जपेन्मंत्रं सहस्रं जुहुयाद्घृतं आयुर्निरामयं सम्यक् भवेद्वर्षा
शताधिकं विद्याकामी जपेन्मंत्रं त्रिसंध्यास्वयुतं मनुं जुहुयाद्बिल्वमूलैः पुष्पैः सहस्रं संयतेंद्रियः अष्टा
दशानां विद्यानां भवेद्व्यासः समो द्विजः विवाहार्थी जपेन्नित्यं सहस्रं वर्षचतुष्टयं लाजहोमी लभेत्कोन्या
जन्मासाहस्रसंख्यया राज्यकामी जपेन्नित्यं षड्वर्षमयुतं तु वा सहस्रं जुहुयान्नित्यं पायसं घृतसंश्रितं
चक्रवर्त्ती भवेत्सद्यः पद्मनाभस्तु प्रसादतः द्वादशाब्दं जपेद्देवं सततं विजितेंद्रियः आज्यहोमी तु यो नि
त्यमिद्धं वल्लभते नरः लक्षं जपेत्तु यो नित्यं त्रिंशद्वर्षं जितेंद्रियः ब्रह्मत्वं वा शिवत्वं वा समाप्नोति न संश
यः यावज्जीवं तु यो नित्यमयुतं सुसमाहितः सहस्रं वा सतं वापि होतव्यं वह्निमंडले आज्येन चरुणा वा
पि तिलैर्वा शर्करान्वितैः पद्मैर्वा बिल्वपत्रैर्वा समिद्भिः पिप्पलस्य वा कोमलैस्तुलसीपत्रैरर्चयित्वा स
नातनं अनंतविद्येशानां क्षिप्रमन्यतमो भवेत् किमत्र बहुनोक्तेन सर्वसिद्धिप्रदो नृणां श्रीमदष्टा

पदमेवात्रप्रोच्यतेमुनिसत्तमैः पदैश्चतुर्भिर्द्वादशभिरक्षरैरन्वितोमनुः साधकानांसदाराजन्नूका
मधेनुरितीरितः दशांगुलिषुतलयोर्द्वादशार्णानिविन्यसेत् पदैश्चतुर्भिरंगेषुविंसेत्तदनंतरं चतु
रंगेषुविन्यस्यमंत्रेणाततयोर्द्वयोः मूर्ध्न्यास्यनेत्रयोर्नाशाकर्णयोर्भुजयोस्तथा हृदिकुक्षौतथागुह्ये
रुवोर्जान्वोश्चपादयोः मंत्राणांनितुविन्यस्यक्रमेणैवनृपोत्तमः चक्रन्यासंततकुर्यात्पश्चात्ध्या
नंसमाचरेत् आचक्रायविचक्रायसुचक्रायतथैवच तथात्रैलोक्यचक्रायमहाचक्रायवैतथा असु
रांतकचक्रायस्वाहांतप्रणवादिकं हृदयादिषडंगेषुयथाशास्त्रंप्रयोजयेत् क्षीराब्धौशेषपर्यंकेसमा
सीनंश्रियासह नीलजीमूतसंकाशंतप्तकांचनभूषणं पीतांबरधरंदेवंरक्ताब्जदललोचनं स्तूयमानं
विमानस्थैर्देवगंधर्वकिन्नरैः एवंध्यात्वाहरिंनित्यंजपेन्मंत्रंसमाहितः अर्चयित्वाहृषीकेशंगंधकु
22 सुमैःसदा शालग्रामादिषुस्थानेष्वर्च्यमंत्रंजपेद्बुधः जप्त्वाद्वादशशतंसंख्यायावज्जीवंसमाचरेत् सपत्नी
मांजपेन्नित्यंवत्सरंतुसहस्रशः साज्यैश्चव्रीहिभिर्हुत्वासहस्रंश्रियमाप्नुयात् राज्यमैंद्रंपदंवापिशि
वत्वंब्रह्मतामपि बहुकालंबिल्वपत्रैःकमलैर्वाजितेंद्रिय हुत्वाकामयतेयंयंततमाप्नोतिमानवः द्वा
दशार्णेनमंत्रेणापक्षेपक्षेनृपोत्तमः द्वादश्यांपूजयेद्विष्णुंकोमलैस्तुलसीदलैः विष्णुतुल्यवपुःश्रीमान्
मोदतेपरमेपदे द्वादशार्णमनोरेवविधानंप्रोच्यतेनृप अथतेसंप्रवक्ष्यामिषडक्षरमनोरिदं विधा
नंसर्वफलदंजन्ममृत्युनिकृंतनं ॐनमोविष्णवेचेतिषडक्षरमुदाहृतं पूर्ववत्प्रणवस्यार्षंनमःशब्द

नेवम्स्थिसंहाररक्षकः द्वौद्वौगुणौसमाविष्टायसर्गाद्यमकरोत्पुनः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धसंकर्षणाइति
रितः भगवान्वासुदेवोसौस्वष्टाद्यमकरोत्स्वयं ऐश्वर्यवीर्यवान्सर्गेप्रद्युम्नःप्रपद्यते तेजःशक्ति श्रः
समाविष्टश्चानिरुद्धोद्यपालयत् बलज्ञानेतथातोतुसंकर्षणोप्यधिष्ठित अकरोद्भगवानेवसंहारंज
गतोस्यतु एवंषड्गुणपूर्णत्वात्पतित्वादपिचश्रियः सर्गादेःकारणत्वाच्चभगवानितिचोच्यते
सर्वत्रासौसमत्वंचवसत्यत्रेतिवेयतः ततःसवासुदेवेतिविद्वद्भिःपरिपठ्यते चतुर्थीपूर्ववद्विद्यां
कैंकर्यार्थमतात्मनः एवंज्ञात्वामनोरथैर्द्वादशार्णस्यचक्रिणः संसिद्धिंपरमाप्नोतिसम्यगावर्त्यचे
तसा गत्वागत्वानिवर्तंतेसर्वेक्रतुफलेरपि तज्ज्ञात्वाननिवर्तंतेद्वादशाक्षरचिंतकाः द्वादशार्णसकृ
ज्जप्त्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ब्रह्महत्यादिपापानिस्तसंसर्गकृतानिच द्वादशार्णमहाकेनेर्जःभुर्दहत्यग्नि
रिवेंधनं सर्वसौभाग्यसुखदंपुत्रपौत्रादिवृद्धिदं सर्वकामप्रदंनॄणामायुरारोग्यवर्द्धनं देवत्वममरे
शत्वंशिवत्वंब्रह्मतांतथा द्वादशार्णमनुंजप्त्वासमाप्नोतिनसंशयः दुराचारोपिसर्वाशीकृतघ्नोवा
स्तिकोपिवा द्वादशार्णमनुंजप्त्वाविष्णुसायुज्यमाप्नुयात् प्रजापतिःकश्यपश्चमनुःस्वायंभुवस्तथा स
नकादयोध्रुवश्चैतेऋषयस्तस्यकीर्तिता वशिष्ठःकश्यपोत्रिश्चविश्वामित्रश्चगौतमः जमदग्निर्भर
द्वाजोह्येतेसप्तमहर्षयः भगवान्वासुदेवोवैदेवतास्यप्रकीर्तितः छंदश्चपरमादेवीगायत्रीसमुदा
हृता तस्यापिपिप्रणवोबीजंऐश्वर्यशक्तिरुच्यते चतुर्थीमाहुरन्येतुशक्तिंबीजंतथामनोः ऐश्वर्यं

तं दिव्यपुष्परक्तदलांघ्रिपंकजे मुक्ताफलामंदतारश्च वनमालाविभूषितं श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कं दिव्यपीतांबरं
हरिं तप्तकांचनवर्णाभं पद्मायापन्नतस्तया समाश्लिष्टमसुं देवं ध्यात्वा विष्णुसमो भवेत् नमस्ते वोपचा
रांश्चिंत्य ध्यानमंत्रं जपेत्ततः त्रिसंध्यासु जपेन्नित्यं सहस्रमाष्टकं द्विज समाहितमना जप्त्वा षडर्णानियतं द्वि
यः तिलहोमायुतं कृत्वा सर्वसिद्धिमवाप्नुयात् एवं विष्णुमनोः कं विधानं पुरुषोत्तम विधानं रघुनाथस्य मं श्री
त्रस्यापि च विनिर्मिते षडक्षरं दाशरथेस्तारकं ब्रह्म गद्यते सर्वैश्वर्यप्रदं नृणां सर्वकामफलप्रदं एतमेव प
र मंत्रं ब्रह्मरुद्रा त्विषोऽप्युपाताः अथ यः सनकाद्या मुनयो मुक्ता जप्त्वा मवाप्नुयो एतन्मंत्रमगस्त्यस्य सक्त जप्त्वा रुद्र
त्वमाप्नुयात् ब्रह्मत्वं काश्यपो जप्त्वा कौशिकस्त्वमरेशतां कार्तिकेयमनुश्चैव इंद्राकौ गिरिनारदाः वाल
13 खिल्यादिमुनयो देवतात्वं प्रपेदिरे इममेव जपन्मंत्रं रुद्रस्त्रिपुरहारकः ब्रह्महत्यादिनिर्मुक्तः पूज्यमानो
रु भवेत्सुरैः अघापि हृद् काश्यपस्तु सर्वेषां त्पक्षजीविनां द्विसप्तैतन्मंत्रतां मंत्रं तारकं ब्रह्मनामकं तस्य श्रव
णमात्रेण सर्वे एव दिवंगताः श्रीरामाय नमो ह्येष तारकब्रह्मनामकः नाम्नां विष्णोः सहस्राणां तुल्य एव म
हामनुः अनेनाभगवन्मंत्राः नानेन तु समाः कृताः श्रियो रमणसामर्थ्यात्सौंदर्यगुणसागरात् श्रीराम इति
नामेदं तस्य विष्णोः प्रकीर्तितं रमया नित्यसंयुक्तत्वाद्राम इत्यभिधीयते रकारमैश्वर्यबीजं मकारस्तेन संयु
तः अवधारणयोगेन रामेत्यस्मान्मनोः स्मृतः तस्माद्रामिति वै बीजं आद्यं तस्य मनोः स्मृतः शक्तिः श्रीरुच्य
ते राजन् सर्वाभीष्टफलप्रदा श्रियोऽनतोरमो योऽसौ सरामइति विश्रुतः चतुर्थ्यां नमसश्चैव सार्धं पूर्वव
देवहि ब्रह्माविष्णुश्च रुद्रश्च अगस्त्यो ब्रह्मनर्षयः छंदश्च परमा देवी गायत्री समुदाहृता श्रीरामो देवताप्रो

दद्रुतः व्याप्यत्वव्यापकत्वाच्च विष्णुरित्यभिधीयते सदैकरूपरूपत्वात्सर्वतोऽत्वाद्विभुत्वतः अनामयत्वा
च्छौरित्वात् रामस्तित्वात् घृणीत्वतः यथेष्टफलदातृत्वाद्विष्णुरित्यभिधीयते णकारो बलमित्युक्तः षका
रः प्राण उच्यते तयोरक्तसंगतिर्यत्र तयात्मेत्युच्यते श्रुतिः तस्मात् णकारषकारावनुसंहितमिक्षते स
प्राणमबलं चेदं संहितामुत्तमां तु यः तस्यैवायुष्यमित्युक्तं नेतरस्यैव तत्तु क्षते एतदेवाक्षिविद्वांसो विदं
तुकि ५५ त्ये यमहर्षय एवं वक्ष्यामहे किं भूतमाख्यामहे वयं इमौ णकारषकारौ चानुसंहितमेव तत् तदेवा
विष्णुक्तमेति जिष्णुरित्यभिधीयते विष्णवे नम इत्येष मन्त्रः सर्वफलप्रदः ऐश्वर्यं तु विकारस्यात्तदात्मा
णाद्वयस्मृतः ऐश्वर्यद्वयबीजस्यात् विष्णुमेत्रमनुत्तमं ततखडणीतमस्तामनुजह्वाविधाने नाच्युतगताः
तस्मादेवमहामंत्रं सर्वसिद्धिप्रदं नृप सकृदुच्चारणेनास्य हरिस्तत्र प्रसीदति ब्रह्माद्याः सनकाद्या
श्च मुनयश्च जपंति हि छंदस्तत्स्य गायत्री देवता विष्णुरच्युतः स्यादोंबीजं नमः शक्तिः मनोरस्य प्र
कीर्तिता त्रिभिः पदैः षडंगेषु यथासंख्यं सुविन्यसेत् अंगुलीष्वपि चांगेषु मंत्रार्णानि यथाक्रमात्
ऋष्यास्य हृदये वाक्षोः पृष्ठे गुह्ये यथाक्रमं विन्यस्य च करन्यासं च पश्चाद्ध्यानं सुखासने पूर्णवेनोन्मु
खीकृत्य हृत्पंकजमधोमुखं विकाशयेच्च मंत्रेण विमलं तत्सकेशरं तस्योपरि च बह्न्यर्कसोमबिंबा
नि चिंतयेत् तत्र रत्नमयं पीठं तन्मध्ये ष्टदलांबुजं तस्मिन्नाको दिशशांकाभं सर्वलक्षणलक्षितं चतु
र्भुजं सुंदरांगं युवानं पद्मलोचनं कोटिकंदर्पलावण्यं नीलभ्रूलतिकालकं श्लक्ष्णनासं लसत्कुंडलबिंबि
तोज्ज्वलकुंडलं शंखचक्रगदापद्मदधानं दोर्भिरुज्ज्वलैः केयूरांगदहाराद्यैर्भूषणैश्चंदनैरपि अलंकृ

वामदेवश्च जाबालिरथ कश्यपः मार्कंडेयश्च मौद्गल्यस्तथा पर्वतनारदौ द्वितीयावरणं प्रोक्तं रामस्य परमा
त्मनः धृष्टिर्जयन्तो विजयः सुराष्ट्रो राष्ट्रवर्द्धनः अशोको धर्मपालश्च सुमंतुश्चाष्टमोऽत्रगाः तृतीयावरणे
तस्य तत्र चेंद्रादिदेवताः कुमुदाद्याश्च चंडाद्या विमाने चांतरीयकाः एवं ध्यात्वा जगन्नाथं पूजयेन्मनसा
पि वा षट्सहस्रं जपेन्मंत्रं जुहुयाच्च सहस्रकं जुहुयाच्च सहस्राणां वापि शतं पुष्पांजलिं न्यसेत् एवं संपूज्य
देवेशं यावज्जीवमतंद्रितः तद्देहपतने तस्य सारूप्यं परमे पदे विद्याश्रीराज्यवित्ताद्यं यद्यत्कामयते हृदि
नान्यदेवं नमस्कृत्य सर्वसिद्धिमवाप्नुयात् विना वैष्णवं मंत्रमन्यमंत्रान्विवर्जयेत् तमेव पूज
येद्रामं तन्मंत्रं वै जपेत्सदा अन्यथा नासमाप्नोति इह लोके परत्र च अद्वितीयं यथा मंत्रं तारकं ब्रह्मना
मकं जपित्वा सिद्धिमाप्नोति अन्यथा नाशमाप्नुयात् सावित्री मंत्ररत्नं च तथा मंत्रद्वयं शुभं सर्वमंत्रं ज
पेत्पूर्वं संसिद्ध्यर्थं जपेत्सदा अजप्येतान्महामंत्रान्नतु सिद्धिमवाप्नुयात् तस्मात्कृत्वा जपित्वैनं पश्चा
न्मंत्रं प्रयोजयेत् विद्याश्रीवित्तराज्यादिरूपारोग्यजयार्थिनः पुष्पांजलिं बिल्वरक्ताब्जजातिदूर्वा
कुरैस्तथा आरक्तकरवीरैश्च हुत्वा सिद्धिमवाप्नुयात् सर्वसिद्धिमवाप्नोति तिलहोमेन वैष्णवः अष्टोत्त
रसहस्रं वा शतमष्टोत्तरं तु वा सायंप्रातश्च जुहुयात् षण्मासैर्विजितेंद्रियः यावज्जीवं जपेद्यस्तु ते म
त्वा राममनुस्मरन् सदारः पुत्रपौत्राद्यैर्नरः स्वर्गं महीयते फट्कारयुक्तं स्वाहांतं रामास्त्रं संप्रकीर्तितं
सर्वापत्सु जपेन्मंत्रं रामं ध्यात्वा महाबलं चौराग्निशत्रुसंवादे तथा रोगभयेषु च तोयकालस्थलादिभ्यो
भयेषु च समस्तिके शंखचक्रोद्धनुर्बाणपाणिनं सुमहाबलं लक्ष्मणानुचरं राम[illegible] नाशी

त्माविनियोगोयथारुचिः अंगुलीष्वपिचांगेषुन्यासकर्मापिवीजतः मूर्ध्न्यास्येहृदयेपृष्ठेगुह्येचरणयोस्तथा वैष्ण
वाद्गुरोःपंचसंस्कारविधिपूर्वकं अधीत्यमंत्रंविधिनापश्चादेतज्जपेद्बुधः ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःस्त्रि
यःशूद्रास्तथेतराः मंत्राधिकारिणःसर्वेह्यनन्यशरणायदि स्नानादिकंततःकृत्वासन्ध्योर्ध्वपुंड्रपवित्रधृ
क् कुशासनेसुखासीनःप्राणायामंचन्यासकृत् ध्यायेत्कमलपत्राक्षंजानकीसहितंहरिं नैवध्यानं
प्रकुर्वीतविप्रहेसात्तसाङ्कृणः चंदनागरुकर्पूरवासितेरत्नमंडले तन्मध्येकल्पवृक्षस्यछायायांपर
मासने नानारत्नमयेदिव्येसौवर्णेसुमनोहरे तस्मिन्नवालार्कसंकाशेपंकजेऽष्टदलेशुभे वीरासनेसमासीनंवामांके
स्थितसीतया सस्निग्धदूर्वांकुरश्यामंकोटिकंदर्पसमप्रभं युवानंपद्मनयनंकंबुग्रीवंमहाहनुं विशालवक्षसंरक्त
हस्तपादतलंशुभं वध्रुकच्युतिसंकाशस्निग्धोष्ठद्वयशोभितं पूर्णचंद्राननंस्निग्धभ्रूयुगंसुनासिकं रम्योरुद्वय
मानीलकुंतलासितसुंदरं तरुणादित्यसंकाशकुंडलाभ्यांविराजितं हारकेयूरकटकैरंगुलीयैश्चनूपुरैः
श्रीवत्सकौस्तुभाभ्यांचवैजयन्त्याविभूषितं हरिचंदनलिप्तांगंकस्तूरीतिलकांचितं शंखचक्रधनुर्वाणान्
बिभ्राणंदोर्भिरायतैः वामांकेसुस्थितांदेवींतस्यकांचनसन्निभां पद्मवदनांनीलकुंचितमूर्धजांसि
हस्कंधेसुरूपांतांकंबुकंठींसुलोचनां तरुणादित्यसंकाशताटंकेनप्रमंडितां आरूढयौवनांनित्यांपीनोन्न
तपयोधरां दुकूलवस्त्रसंवीतांभूषणैरुपशोभितां भजंतींकामदांपद्मंहस्तेनासीतांविचिंतयेत् लक्ष्मणं
पश्चिमेभागेधृतछत्रंमहाबलं पार्श्वेभरतशत्रुघ्नौवालव्यजनपाणिनौ अग्रतश्चहनुमंतंवद्धांजलिपु
टंतथा सुग्रीवंजांबुवंतंचसुषेणंचविभीषणं नीलंनलंचांगदंचऋषभंदिक्षुपूजयेत् वसिष्ठो।

रा॰ स्म॰ २५

समासीनस्तु कुर्वीत प्राणायाममपूर्ववत् आदिबीजेन कुर्वीत षडंगं तं यथाक्रमं अंगुलीष्वपि तेनै
व न्यासकर्म समाचरेत् मुखे बाह्वोश्च हृदये करे । जान्वोश्च पादयोः विन्यस्य मंत्रवर्णानि चक्रान्न्यासं ततः स्म
तः पूर्ववन्मुकुटादीनि स्मरेदाभरणानि च विचित्रं शुभपर्यंके दिव्यकल्पतरोरधः सुगंधपुष्पसंकी
र्णे सर्वतः सुविचित्रते तस्मिन्देवमासमासीनं रुक्मिण्या सकलवर्णया नीलोत्पलाभं कंदर्पवर्णं पद्मलो
चनं चंद्राननं जयापुष्परक्तहस्तपदांबुजं नीलकुंचितकेशं च सुकपोलं सुनासिकं सुभ्रूयुगं
सुबिंबोष्ठं दंतावलीविराजितं उन्नतांसं दीर्घबाहुं पीनवक्षःसमुच्चयं निरंकचंदनखरं सर्व
लक्षणलक्षितं श्रीवत्सकौस्तुभोद्भासिवनमालान्तरोरसं पीतांबरं चभूषाढ्यं बालार्काभसुकुंड
लं हारकेयूरकटकैरंगुलीयैश्च शोभितं मौक्तिकान्वितनासाग्रं कस्तूरीतिलकान्वितं हरिचंद
नलिप्तांगं सदैवारुदयोवनं मंदारपारिजातादिकुसुमैः कबरीकृतं अनर्घ्यमुक्ताहारैश्च तुलसी
वनमालया शंखचक्रसमेताभ्यां भुजाभ्यां विराजितं इतराभ्यां तथा देवीं समाश्लिष्टं निरंतरं अ
लंकृताभिः सत्याद्यैः सर्वाभिः समावृतं कालिंदी सत्यभामा च मित्रविंदा च नाग्निजित् सुनंदा
च सुशीला च जांबवती सुलक्षणा एता महिष्यः संप्रोक्ताः कृष्णस्य परमात्मनः तासां च राज
कन्यानां सहस्रैः परिसेवितं अनर्घ्यमुक्ताहारैश्च दिव्याभरणभूषितं तारकान्वितराजीवशो
भितं निधिभिर्वृतं एवं ध्यात्वा हरिं नित्यं पूजयित्वा जपेन्मनुं शालग्रामे च तुलसीवने वा
स्थंडिले न्हृदि स्तुत्वा जपेत्रिसंध्यासु षड्वर्णस्य मनुं द्विजः विष्णुतुल्यो वा [illegible] विष्णुलोक राम॰ २५

ने सहस्रं तु जपेन्मंत्रं सर्वपापैः प्रमुच्यते सूर्योदये यथा नाशमुपैति ध्वांतमंशुना तथैव स्मरणादि
नाशं यात्युपद्रवाः एवं श्रीराममंत्रस्य विधानं जायते नृप विधानं कृष्णमंत्रस्य वदामि शृणु पार्थि
व श्रीकृष्णाय नमो ह्येष मंत्रः सर्वार्थसाधकः कृष्णेति मंगलं नाम यस्य वाचा प्रवर्त्तते भस्मीभवंति रा
जेंद्र महापातककोटयः सकृत्कृष्णेति यो ब्रूयाद्भक्त्या वापि मानवः पापकोटिविनिर्मुक्तो विष्णुलोक
मवाप्नुयात् अश्वमेधसहस्राणि राजसूयशतानि च भक्त्या कृष्णमनुं जप्त्वा समाप्नोति न संशयः गा
वां च कन्यकानां च ग्रामाणां चायुतानि च दत्वा गोदावरी कृष्णा यमुना च सरस्वती कावेरी चंद्रभागा
दिस्नानं कृष्णेति नो समं कृष्णेति पंचवर्णं जप्त्वा सर्वतीर्थफलं लभेत् कोटिजन्मार्जितं पापं ज्ञानतो ज्ञा
नतः कृतं भक्त्या कृष्णमनुं जप्त्वा दहते तूलराशिवत् अगम्यागमनात्पापाद्भक्ष्याणां च भक्षणात् स
कृत्कृष्णमनुं जप्त्वा मुच्यते नात्र संशयः कृषिर्भूवाचकः शब्दो णश्च निर्वृतिवाचकः उभयोः संगतिर्ये
न तत्कृष्णोऽभिधीयते णकारश्च षकारश्च बलप्राणौ वु मौ स्मृतौ आत्मार्पितो समापुक्तो जगतस्य पितत्व
त्वतः तस्मात्कृष्णेति मंत्रोऽयं वाचकः परमात्मनः कृष्णेति परमो मंत्रः सर्ववेदादिकः स्मृतः श्रियः सन्नाप्र
णवं लालक्ष्मी कृष्ण इति वै स्मृतः एवं मंत्रं विदित्वैव पश्चान्मंत्रं जपेद्बुधः सर्वकामप्रदत्वाच्च बीजं कंदर्प
मुच्यते नित्यानपाया श्रीशक्तिर्मनोरस्य प्रयुज्यते देवर्षिनारदस्तस्य गायत्री छंद उच्यते देवता रु
क्मिणीभर्त्ता कृष्णः सर्वफलप्रदः पूर्ववद्विधिना मंत्रं यतीत्वा लेख्य वाङ्कुरैः स्नानवस्त्रादिभिः शुद्धः कृ
त्वा कृत्वोर्ध्वपुंड्रधृक् ततः तुलसीकानने रम्ये देवानामालये शुभे कुशे कृष्णाजिने वापि पुण्ये वा शुभवासरे

तेजसम्पल्वं ततो विष्णुपुरं व्रजेत् नमो यज्ञवराहाय इत्यष्टाक्षरको मनुः ॐ क्रौं बीजत्रयं पूर्वं कृत्वा
मंत्रं जपेद् बुधः मूलमंत्रमिदं प्राहुर्वाराहं मुनिपुंगवाः एतमेव परं मंत्रं जप्त्वा भूमिपतिर्भवेत् नित्यम
ष्टसहस्रं तु जपेद् विष्णुं विचिंतयेत् कमलैर्बिल्वपत्रैर्वा जुहुयाच्च दशांशकं एवं संवत्सरं जप्त्वा सार्वभौ
मो भवेद् ध्रुवं राज्यं कृत्वा च भूमेण पश्चाद्विष्णुपदं व्रजेत् विधानं नारसिंहस्य मनोर्वक्ष्यामि सुव्रत ॐ
उग्रं वीरं महाविष्णुं ज्वलंतं सर्वतोमुखं नृसिंहं भीषणं भद्रं मृत्युमृत्युं नमाम्यहं आर्षं ब्रह्मानुष्टुप् छंदो
देवता च नृकेशरी चतुश्चतुरक्षरैश्चाष्टैश्चतुर्भ्यः यथाक्रमात् शिरोललाटनेत्रेषु मुखबाह्वंघ्रिसंधि
षु न्यासांगेषु कुक्षौ हृदये गले पार्श्वयोः पृष्ठे अपरांगे ककुदोः न्यसेद्वर्णाननुक्रमात् अथोदशाक्ष
रं पदेषु सहौकारं सरेफं कृत् बिंदुनासहितं पंचुनासं हृदु फट् स्वाहा अंगुलीषु तथांगेषु न्यासं तेनैव
चोदितं तद्बीजमादितः कृत्वा मंत्रं पश्चात्प्रयोजयेत् नमो भगवते नरसिंहाय ज्वालामालिने दी
प्तदंष्ट्रायाग्निनेत्राय सर्वरक्षोघ्नाय सर्वभूतविनाशाय सर्वज्वरविनाशाय दह दह पच पच रक्ष रक्ष
हुं फट् स्वाहा इति ज्वालामाली पातालनृसिंहाय नमः बीजेनैव न्यासः ग्रां ग्रीं ग्रौं क्षौं हुं फट् अ
स्य मंत्रस्य ब्रह्मा ऋषिः पंक्तिश्छंदो नृसिंहो देवता नृसिंह बल्लमि दं बीजेनैव न्यासः श्रीकारपूर्वो
नृसिंहो हि जयादुपरिष्ठितः त्रिः सप्तकं बीजं स्यात् सर्वभयनिवारणं अस्य ब्रह्मा च रुद्रश्च
प्रह्लादश्च महर्षयः तथैव जगतीछंदो देवता च नृकेसरी न्यासं बीजेन कुर्वीत ततो ध्यानं

मवाप्नुयात् सर्वसिद्धिमवाप्नोतिइहलोकेपरत्रच विद्यार्थीवेणुगायंतंजपेद्ध्यायन्स्तुतत्रयं जुहुयात्कुसुमै
शुभैः विद्यासिद्धिमवाप्नुयात् आयुःकामीतुपूर्वाह्णेवत्सरंप्रयुतंजपेत् ध्यायेच्छ्रुतंतंहस्तंतिलैर्हुत्वायुराप्नु
यात् कन्यार्थीतुजपस्त्रायंषोडशस्त्रीयुतंहरिं ध्यात्वासहस्रंजुहुयाल्लाजैर्मधुत्रिविमिश्रितैः स्त्रियंलभेताभिमता
रूपौदार्यवतीसती संपत्कामीजपेन्नित्यंमध्याह्नेतुऋतुत्रयं द्वारकायांसुधर्मायांरत्नसिंहासनेस्थितं शं
खचक्रादिनिधिभिराजकुलैरपिसेवितं हारादिभूषणैर्युक्तंशंखाद्यायुधधारिणं ध्यात्वासंप्रजपेन्नित्यंजपश्चा
युतसंख्यया अब्जाबिल्वदलैर्वापिहोमोमधुविमिश्रितैः शाश्वतींश्रियमाप्नोतिकुबेरसदृशोभवेत् रूप
लावण्यकामीतुरासमंडलमध्यगं ध्यायंस्त्रिमासमयुतंजप्त्वालावण्यवान्भवेत् एवंहृत्तमनोरस्यमाहात्म्यंपरि
कीर्तितं अनंतान्भगवन्मंत्रान्वक्तुंशक्यानतेमया वाराहनारसिंहंचवामनंतुरगाननं क्रमेणैवतुवक्ष्यामि
यथावच्छृणुपार्थिव हुंकारंप्रथमंबीजंआद्यंवाराहमुच्यते पश्चात्तुधरणीबीजंलक्ष्मीबीजंततःपरं त्रीन्।
बीजानादितःकृत्वापश्चात्मंत्रप्रयोजनं ॐनमोभगवतेचपश्चाद्वराहरूपिणे भूर्भुवःसुवःपतयेतिभूप
तित्वंमेदेहिदीतिदापयदापय स्वाहेतिचकथांगुलीषुयथायोगंबीजेनाद्येनवैक्रमात् यथासंन्यासकृत्कृत्वा
पश्चाध्यानंसमाचरेत् वृत्ततत्तुवृत्तज्योवृहद्दंष्ट्रसुशोभनं समस्तवेदवेदांगसांगोपांगयुतंहरिं रज
ताद्रिसमप्रख्यंशतवाहुंशतेक्षणं उद्धृत्यदंष्ट्रयाभूमिंसमालिंग्यभुजेमुदा ब्रह्मादिसिद्धैःसर्वैःसनका
द्यैर्मुनीश्वरैः स्तूयमानंसमंताच्चगीयमानंचकिंनरैः एवंध्यात्वाहरिंनित्यंप्रातरष्टोत्तरंशतं जप्त्वात

द्वा० १७ तैः सर्वसिद्धिमवाप्नोति षण्मासात्पूयतो भवेत् देवत्वममरेशत्वं गांधर्वत्वं तथा नप प्राप्नुवंति नरा राज्यं स्व
र्गमोक्षं च दुर्लभं यं यं कामयते चित्ते तं तमेवाप्नुयात् ध्रुवं ब्रह्मर्षिर्गायत्री छंदः श्रीनृसिंहश्च देवता तदेव बी
जं शक्तिः श्रीमनोरथ्यो विधीयते न्यासमाधेन बीजेन ध्यात्वा चैनं तु तुलसीदले पूर्वोक्तविधिना पीठे पूजयित्वा स
माहितः परितः पूजयेद्विद्वान् गरुडं शंकरं तथा शेषं पतंयोनिं च श्रियं मायां च तत्तथा पुष्पैः समर्चयेद्दिक्षु त
तो लोकेश्वरान्यजेत् महाभागवतं दैत्यनाथं प्रह्लादमग्रतः एवं संपूज्य देवेशं नारसिंहं सनातनं तत्प
दं समवाप्नोति मुदितः स्वजनैः सह कर्पूरधवलं देवं दिव्यकुंडलभूषितं किरीटकेयूरधरं पीतांबरधरं प्र
भुं पद्मासनस्थं देवेशं चंद्रमंडलमध्यगं सूर्यकोटिप्रतीकाशं पूर्णचंद्रनिभाननं मेखलाजिनदंडादिधा
17 रिणं बटुरूपिणं कलधौतमयं पात्रं दध्यन्नेन सुपूजितं पिप्पलकलशं वामे दधानं दक्षिणे भुजे हरिं सनकाद्यैः
स्तूयमानं सर्वदेवैरुपासितं एवं ध्यात्वा जपेन्नित्यं पद्मासने च समाहितः विष्णवे वामनायेति प्रणवादि नमों
तकं इंद्रऋषिश्च विराट् छंदो देवता वामनः स्वयं सुधाबीजं सुदीर्घं तु बीजमाद्यं तु वामनं तेनैव तु षडंगानि न्या
सं कुर्वीत विधानवत् दध्यन्नं पायसं वापि जुहुयात्प्रत्यहं द्विजः श्रीपासनाग्नौ जुहुयाद्वृष्टोत्तरशतं गृही कु
बेरसदृशः श्रीमान् भवेत्सद्यो न संशयः ॐ नमो विष्णवे महाबलाय स्वाहा इति वामनमंत्रः स्मृत्वा त्रैविक्र
मरूपं जपेन्मंत्रमनन्यधीः मुक्तो बंधात् भवेत्सद्यो नात्र कार्या विचारणा ह्रीं श्रीं श्रीं वामनाय नमः इति मू
लमंत्रः ब्रह्मर्षिश्चैव गायत्री देवता च त्रिविक्रमः न्यासं बीजेन जपवानष्टोत्तरसहस्रकं इति वामन राम १७

न्पोत्तमः माणिक्यादिसमप्रभं निजरुचा संत्रस्तरक्षोगणं जानुन्यस्तकरांबुजं त्रिनयनं रत्नोल्लसद्भूषणं बा
हुभ्यां धृतशंखचक्रमनिशं दंष्ट्राग्रवक्त्रोल्लसज्ज्वालाजिह्वमुदग्रकेशनिचयं वंदे नृसिंहं प्रभुं उद्यत्कोटिसम
प्रभं नरहरिं कोटिंदुरत्नहारोज्वलं दंष्ट्राभीममुखोज्वलं नखमुखैर्दीर्घैरनेकैर्भुजैः निर्भिन्नासुरनायकं तु
शशाभृत्सूर्याग्निनेत्रत्रयं विद्युज्जिह्वसदाकलापभयदं वंदे वदंतं भजे कोपादालोलजिह्वं विवृतनिजमु
खं सोमसूर्याग्निनेत्रं पादादानाक्रमशक्रं प्रसभमुपरि संभिन्नदैत्येंद्रगात्रं चक्रं शंखं सपाशांकुशमुशलगदा
शार्ङ्गबाणान्वहंतं भीमं तीक्ष्णाग्रदंष्ट्रं मणिमयविविधाकल्पमीडे नृसिंहं नमाम्यहं येष्ट्वैवं ध्यानं सौम्यमम्बुद
येषु सौवर्णे मिनं पातस्थ पद्मध्यायत् सकेशरं स कर्णिके दीर्घे वरवृत्तिः परिशोभितं पंचास्यं च बलं
भीमं सोमसूर्याग्निलोचनं तरुणादित्यसंकाशं कुंडलाभ्यां विराजितं चांपेयकाससुमुखतीक्ष्णदंष्ट्रावि
राजितं व्यात्तास्यमरुणोष्ठं चारुतीक्ष्णाभीषणायुतं सिंहस्कंधानुरूपांसं ह्रस्वतायतचतुर्भुजं जपासमाधिर
स्ताज्वपद्मासनसुसंस्थितं श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कं वनमालाविराजितं केयूरांगदहाराढ्यं नूपुराभ्यां विरा
जितं चक्रशंखाभयवरं चतुर्हस्तं विभुं स्मरेत् वामांके संस्थितां लक्ष्मीं सुंदरीं भूषणान्वितां दिव्यचंदन
लिप्तांगीं दिव्यपुष्पोपशोभितां गृहीतपद्मयुगलमातुलिंगकरांबुचितां एवं देवीं नृसिंहस्य वामांकोप
रि संस्थितां ध्यात्वा जपेन्मनुं नित्यं पूजयेच्च यथाविधि क्ष्रौं ह्रीं श्रीं श्रीं नृसिंहाय नमः इमं लक्ष्मीनृसिंह
स्य जपेत्सर्वार्थदं मनुं अष्टोत्तरसहस्रं वा जपेत्संध्यासु वाग्यतः अखंडबिल्वपत्रैश्च जुहुयादाज्यमिश्रि

हा०
१८

ष्टाक्षरं इति सुदर्शनाभिधाने श्रीलक्ष्मीहारीतस्मृतौ विशिष्टपरमधर्मशास्त्रे भगवन्मंत्रविधानं नाम तृतीयोध्याय
३ हारीत उवाच अथ वक्ष्यामि राजेंद्र विष्णोराराधनं परं प्रत्यूषे समुत्थाय सम्यगाचम्य वारिणा १ आत्मानं दे
हमीशं च चिंतयेत्स जितेंद्रियः ज्ञानानंदमयो नित्यो निर्विकारो निरामयः देहेंद्रियात्परः साक्षात्स च विश्वात्मकोव्यय
अस्मिन्देहे वसाम्यद्य शेषभूतो हि शार्ङ्गिणः शुक्रशोणितसंभूते जरारोगाद्युपद्रुते मेदोरक्तास्थिमांसादिदेहद्रव्य
समाकुले मलमूत्रवशापंके नानादुःखसमाकुले तापत्रयमहावह्निदह्यमाने निरंतरं इषणात्रयपंकस्माहि
पीड्यमाने दुरत्यये क्लिश्यामि पापभूयिष्ठे कारागृहे निभेऽशुचौ बहुजन्मबहुक्लेशगर्भवासादिदुःखिते वसामि
सर्वशेषाणामालये दुःखभाजने अस्माद्विमोक्षणार्थाय चिंतयिष्यामि केशवं वैकुंठे परमे व्योम्नि दुग्धाब्धौ वैष्णवे
पदे अनंतभोगिपर्यंके समासीनं श्रिया सह इंद्रनीलनिभं रम्यं शंखचक्रगदाधरं पीतांबरधरं देवं पद्मपत्रा
78 यतेक्षणं श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कं सर्वाभरणभूषितं चिंतयित्वा नमस्कृत्वा कीर्तयेद्दिव्यनामभिः संकीर्त्य नाम
सहस्रं नमस्कृत्वा गुरूनपि तुलसीकांचने गां च संस्पृश्याथ समाहितः दूराद्धाविनिष्क्रम्य शुचौ देशे च निर्जने
कर्णस्थब्रह्मसूत्रस्तु शिरःप्रावृतदेहवाससा कुर्यान्मूत्रपुरीषे च शब्दनोच्छ्वासवर्जितः अहन्युदङ्मुखो रात्रौ दक्षि
णाभिमुखस्तथा समाहितमना मौनी विण्मूत्रे विसृजेत्ततः उत्थायातंद्रितः शौचं कुर्यादुद्धृतैर्जलैः गंधलेपक्षय
करं यथासंख्यं मृदा शुचिः अर्द्धप्रसृतिमात्रं तु मृदं दद्याद्यथोक्तवत् षडपाने त्रिलिंगे तु सव्यहस्ते तथा दश उभ
योः सप्त दातव्यास्तिस्रस्तिस्रस्तु पादयोः आजंघान्मणिबंधात्तु प्रक्षाल्य शुचिवारिणा उपविश्य शुचौ देशे अंतर्जा

राम०
१८

मंत्रस्यजपाद्दन्नपतिर्भवेत् ॐ उद्गीथप्रणवोद्गीथसर्ववागीश्वरेश्वरं सर्ववेदमयाचिंत्यंसर्वंबोधयमंयमेपिते
हुं स्वैहयग्रीवायनमः अस्यार्षिश्छंदोगायत्रीहयग्रीवोदेवता न्यासंबीजेनकृत्वाथपश्चाद्ध्यानंसमाच
रेत् ॥ शरच्छशांकप्रभमश्ववक्त्रंमुक्तामयैराभरणैरुपेतं रथांगशंखांचितवाहुयुग्मंयानुद्वयन्यस्तकरंम
जामः शंखामंशेशखचक्रीकरस्मसिजयोः पुस्तकंचान्यहस्तेविभ्रद्व्याख्यानमुद्रांसुभवितरकरोमंगलस्यः ।
सुधांसोःआसीनःपुंडरीकेतुरगवरशिरःपुरुषोमेपुरस्तात् ॥ श्रीमानज्ञानसारोमनसिनिवसतात्मंगयपुःसा
मरूपः एवंध्यात्वाजपेन्मंत्रंसध्यासुविजितेद्रियः सर्ववेदार्थतत्वज्ञोभवेदत्रनसंशयः अष्टोत्तरसहस्रं ।
वाशतमष्टोत्तरंतुवाः जपेद्ब्रह्मजुहुयाच्चैवंसाज्यैःशुभैः जेसतदलैः विद्यासिद्धिमवाप्नोतिषण्मासाद्विजस
त्तमः अष्टादशानांविद्यानांवृहस्पतिसमोभवत् सहस्रारंहुंफडित्येवंमूलंसौदर्शनंमनु अहिर्बुध्न्योऋषिश्छ
पस्यदेवताचसुदर्शनं अचक्रायस्वचक्रायतथैवचक्रायच विचक्रायसुचक्रायज्वालाचक्रायवैक्रमात्
षडंगेषुचविन्यस्यपश्चाद्ध्यानंसमाचरेत् नमश्चक्रायस्वाहेतिदशदिक्षुयथाक्रमं चक्रेणसद्वध्नातील्फ
काप्रातिदिशंततः त्रैलोक्यरक्षरक्षहुंफट्स्वाहेतिवैक्रमात् अग्निप्राकारमंत्रोयंसर्वरक्षाकरंपरं ॐमूर्द्धि
सन्नमध्येस्फुरेत्स्ताष्टदीत्यतः रंगुल्फंतुजान्वोश्चफट्पदद्वयंसंधिषुकल्पातार्कप्रकाशंत्रिभुवनमखि
लंतेजसापूरयंतं रक्ताक्षंपिंगकेशंरिपुकुलमयदंभीमदंष्ट्राट्टहासं शंखंचक्रंगदाब्जंपृथुतरमुशलंचापपा
शांकुशाद्यं विभ्राणंदोभिराद्यंमनसिजपरिपुंभावयेच्चक्रसंज्ञं ॐनमोभगवतेमहासुदर्शनायहुंफट् इतिबो

ता० १९

वः श्रीकृष्णतुलसीमूलमृदा वापि प्रयत्नतः मंत्रेणैवानिमंत्र्याथ ललाटादिषु धारयेत् नासिकामूलमा
रभ्यापि भ्रूयात् श्रीपदाकृतिं सांतरालं भवेत्सूक्ष्मं दंडाकारं तु वायया ललाटे धारयेत्पश्चाज्जीवांतं केशवादि
भिः नाम्नाद्वादशभिर्मूर्द्ध्नि वासुदेवं तलांगुना पवित्रपाणिः शुद्धात्मा संध्यां कुर्यात्समाहितः प्रादेशमात्रो
कौशेयो साग्रो नाम्रलयुतो तथा सांतगर्भो सुविमलो पवित्रं कारये द्विजः देवार्चने जपे होमे कुर्या ब्राह्मणः पवित्रकं
हस्ते रेवं तु तैलं गंधैरेवं धर्मो विधीयते छिन्नदर्भाः श्मशानदर्भा ये दर्भा यत्नभूमिषु स्तरणासनपिंडेषु ब्रह्मयज्ञे च तत्
पेयं पाने भोजनकाले च धृतान् दर्भान् विसर्जयेत् सपवित्रकरेणैव आचमने प्रयतो द्विजः आचांतस्य शुचिः
पाणिर्यथा पाणिस्तथा कुशः संध्याचमनकाले तु धृतं न परिवर्जयेत् अप्रशस्ताः स्मृता दर्भाः प्रशस्तास्त्व कुशा
स्मृताः समूलास्तु कुशा ज्ञेया छिन्नाग्रास्तृणसंज्ञिकाः संकुसोदकेन यत्कंठ नित्यसंसो घर्ये द्विज नपर्युषंति
पापानि ब्रह्मकूर्चं दिने दिने कुशासने सदा पूतं जपहोमार्चनादिषु कुशैनैव कलंकं मे सर्वमानेत्यमस्तु
ते तस्मात्कुशपवित्रेण संध्यां कुर्याद्यथाविधि अनंतविहगेशादि देवतानामुपक्रमात् तुलसी बिल्वपत्रा।
णि दूर्वा कौशेयमेव विष्णुक्रांता मरुवकं नालिजा वचया पाटलं कुबेर बेलु दमनाकेशरं चंदनं तथा उसीरं।
जातिकुसुमं कुंदं चैव कुरवकं। शतीपुष्पं कदंबं च चूतपुष्पं च माधवी विष्णुलस्य प्रवालानि जाववपाटलं
तथा आस्फोटं कुरजं लोध्रं कार्णिकारं च किंशुकं नीबीजं नेशिंशुपं पद्मं श्वेतकेसुरुनामकं जंबीरं मातु
लिंगं च पृथ्विकारं च वंतथा पुन्नागबकुलं नागकेशरा अशोकं मल्लिका शतपत्रं च हरिद्रुं कोविदारं प्रियंगु च।

२

राम० १९

नुकरस्तथा पवित्रपाणिराचामेत्सुसमाहितस्थेनवारिणा [illegible] त्रिःप्राश्यांगुष्ठमूलेनद्विरुन्मृज्यकपोलकौ
मध्यमांगुलिभिःपश्चात्द्विरोष्ठंचमृजेत्तथा नासिकोशांतरंपश्चात्सर्वांगुलिभिरेवच पादौहस्तौशिरश्चैवजलैः
समार्जयेत्ततः अंगुष्ठतर्जनीभ्यांतुस्पृशेत्तौनासिकापुटौ अंगुष्ठानामिकाभ्यांतुचक्षुःश्रोत्रेजलैःस्पृशेत् कनि
ष्ठांगुष्ठेसनाभितलेनहृदयंततः सर्वांगुलिभिःशिरसिबाहुमूलेतथैवच नामभिःकेशवाद्यैश्चययास
ख्यमुपस्पृशेत् द्विराचामेत्तुसर्वत्रविण्मूत्रोत्सर्जनेत्रयं सामान्यमेतत्सर्वेषांशौचेतुद्विगुणोदितं आ
चम्यातःपरंमौनीदंतान्काष्ठेनशोधयेत् प्राङ्मुखोदङ्मुखोवापिकषायंतिक्तकंटकं कनिष्ठाग्रमितं
स्थूलंद्वादशांगुलमायतं पर्वार्द्धकलकूर्चेनतेनदंतानिकर्षयेत् अर्द्धोद्वादशगंडूषैर्वक्त्रंसंशोधयेत्द्वि
जः मुखंसंमार्जयित्वाथपश्चादाचमनंचरेत् पवित्रपाणिराचम्यपश्चात्स्नानंसमाचरेत् नद्यांतटाके
मौलेवातथाप्रस्रवणेजले तुलसीमृत्तिकांधात्रीउपलिप्यकलेवरे अभिमंत्र्यजलंपश्चान्मूलमंत्रेण
वैष्णवः निमज्यतुलसीमिश्रंजलंसंप्राशयेत्ततः आचम्यमार्जनंकुर्यात्कुशैःसतुलसीदलैः पौरुषेण
तुसूक्तेनआपोहिष्ठादिभिस्तथा निमज्यादौजपेत्पश्चात्त्रिवारमघमर्षणं उत्थायपुनराचम्यपश्चाद
सुनिमज्यवै मंत्ररत्नंत्रिवारंतुजपेत्ध्यायनसनातनं पिबेदुत्थायतेनैवत्रिवारमभिमंत्रितं आच
म्यतर्पयेद्देवान्पितृनपिविधानतः निष्पीडाकूलेवस्त्रंतुपुनराचमनंचरेत् धौतवस्त्रंचोत्तरीयं
सकोपीनंधरेत्सुनेः निवद्धशिखकच्छस्तुद्विराचम्ययथाविधिः धारयेदूर्ध्वपुंड्राणिमृदाशुभेनवैष्ण

ल: २०

वासुदेवेन वा कौशेयं वा विनिक्षिपेत् दर्शयेच्च पुरस्तस्मै मुद्रां पूजयेत्कुसुमाक्षतैः अभिमंत्र्य चंदनेन धूपदीपैर्निवेद
येत् दिव्यैर्मणिरचितैः पात्रैः कांस्यैः प्रयोजयेत् अनंतरं चोपकरणं दद्यात्पाद्यार्घादिकं तथा तत्पात्रक्षालनं कृत्वा त
था पुष्पांजलिं न्यसेत् सौवर्णानि च रौप्याणि स्थाली कांस्यानि प्रयोजयेत् पात्राण्यनल्पमेतु शंखमेकं विशि
ष्यते शंखोदकं सदा पूतमतिप्रियतमं हरेः उद्धरिण्या जलं दद्यान्नासु शंखं निमज्जयेत् अष्टाक्षरेण मनुना
मंत्ररत्नेन वा जपेत् पाद्यार्घ्याचमनं दत्त्वा मधुपर्कं निवेदयेत् पुनराचमनं दत्त्वा पादपीठं निवेदयेत् ते दंतधा
वनगंडूषदर्पणालोचनं तथा निवेद्याभ्यंजनं गंधतैलेलोद्वर्तनरंजनं सुखोष्णाभ्रजलैः स्नानं पुनरुद्वर्तनेन च
रेत् कुंकुमेन कर्पूरेण चंदनेन सुगंधिना उद्वर्त्य गंधतोयेन स्नापयेच्च पुनस्ततः स्नानपात्रोदकं पश्चाद्द
दात् कुसुमैः सह पौरुषेण सूक्तेन स्नापयेत् कमलापतिं मार्जयेच्च शुभवस्त्रेण दीपेनीराजयेत्ततः वस्त्र
चैवोपवीतं च दद्यादाभरणानि च कस्तूरीतिलकं गंधं पुष्पाणि सुरभीणि च अंगे निवेशयेद्देवस्य लक्ष्मीं संपूजये
त्तथा पार्श्वयोर्धरणीलीले माहात्म्यः परितस्तथा विमलोत्कर्षिणीत्याद्याः पूर्वमेव प्रकीर्तिताः चंडादिद्वारपा
लांश्च कुमुदादींस्तथार्चयेत् तथैवावरणाधीशाः पूजनीयाः समंततः वासुदेवः शीरपाणिः प्रद्युम्नश्च उषा। प
तिः दिक्षु कोणेषु तत्पत्न्यो लक्ष्मीरेवारती उषा द्वितीयावरणं पश्चात्केशवाद्याः सशक्तयः संकर्षणादयः पश्चा
त्तस्य कूर्मादयस्तथा श्रीलक्ष्मीकमलापद्मापद्मिनीकमलालया रमा हरिप्रिया कपर्दिन्या पृथ्वी यज्ञा तथेन्दि
रा शक्तयः केशवादीनां संप्रोक्ताः परमे पदे हिरण्या हरिणी नद्या नित्या नंदा त्रयी सुर... मुग्धा सुंदरी विद्या राम: २०

नीलोत्पलंसदलाचसंभावर्त्तेचकेतकं घटजेस्थलपद्मेचसर्वाणिजलजानिच तत्कालैर्नवपुष्पैश्च गृहीत्वाथगृ
हंविशेत् वितानादियुतेदिव्येधूपदीपैर्विराजिते चंदनागरुकस्तूरीकर्पूरामोदवासिते विचित्ररंगवल्याढ्ये
मंडपेरत्नपीठके विस्तीर्णपुष्पपर्यंकेदेव्यासहितमच्युतं सन्निधावास्यनेस्थित्वाकुशेपद्मासनेस्थितः प्रा
णायामविधानेनभूतशुद्धिंविधायच प्राणायामत्रयंकृत्वाप्रध्यानंयथोक्तवत् परव्योम्निस्थितंदेवंल
क्ष्मीनारायणंहरिं परितःशक्तिभिर्युक्तंभूलीलाविमलादिभिः अनंतविहगाधीशसेनान्याद्यैर्गुरोत्तमैः।
चंडाद्यैःकुमुदाद्यैश्चलोकपालैश्चसेवितं चतुर्भुजंसुंदरांगंनानारत्नविभूषणं वामंकस्यश्रियायुक्तंशंखच
क्रगदाधरं मंत्ररत्नविधानेनन्यासमुद्रादिकंमेकृत् पंचोपनिषदन्यासंकुर्यात्सर्वत्रकर्मसु ॐवांनमःपरा
येतिपरमेष्ठ्यात्मनेनमः ॐयांनमःपरायेतिततःपुरुषात्मनेनमः ॐरांनमःपरायेतिततोविश्वात्मनेनमः।
ॐवांनमःपरायेतिस्यान्निवृत्त्यात्मनेनमः ॐलांनमःपरायेतिततःसर्वात्मनेनमः शिरोनासाग्रहृदयगु
ह्यपादेषुविन्यसेत् यथाक्रमेणतन्मंत्रान्पंचांगयुक्तमान्यसेत् तन्मुद्रयातयावाहयेद्यादासनमेवच
पाद्यार्घ्याचमनस्नानपात्राणिस्थाप्यपूजयेत् पूरयित्वाशुभजलंपात्रेषुकुसुमैर्युतं द्रव्याणिनिक्षिपेत्तेषुमं
गलानियथाक्रमात् उशीरंचंदनंकुष्ठंपाद्यपात्रेविनिक्षिपेत् विष्णुक्रांतंचदूर्वांचकौशेयंतिलसर्षपा
न् अक्षतांश्चफलंपुष्पमर्घ्यपात्रेविनिक्षिपेत् जातीफलंचकर्पूरमेलांचाचमनीयके मकरंदंप्रवालंच
रत्नंसौवर्णमेवच तानिदद्यात्स्नानपात्रेधात्रीमुरतरंतथा द्रव्याण्यमलान्येतुतुलसीपत्रमेवत चंदनं

ना॰ २१ नाडिंगुंचगुग्गुलं छत्राकं मूलकं शिग्रुकं करंजं लशुनं तथा कुंभीदलं च पिण्याकं श्वेतवृंताकमेव च आत्रेचना
लिकाशाकं नारिकेलाम्बुमेव च पीलं च स्तनापुष्पं च मूस्तृणं मौक्तिकं तथा कोशातकीं बिंबफलं मद्यमांसरसमा
निच निर्यासाम्भक्षाण्यप्यशेषाणि वर्जयेद्यत्नकर्मसु कलिंगकं तकं बिल्वफलं जंतुफलं तथा वंशांकुरमला
बुंचतालहिंतालकेफले अश्वत्थप्लक्षनीपं च वटमारग्वधं तथा कलंविकाच निर्गुंडी हुंडीवार्त्ताकमेव च
उषरं लवणं चैव श्वेतं च हस्तीफलं नखं च मातकं चैव चिंचिलं चेतियत्नतः छत्रायमान्यन्नक्षानिवर्जयेद्
तकमेण श्लेष्मातकं च विवानि प्रत्यक्षलवणं तथा अनिर्दशाहगोक्षीरमवत्सायास्तथाविकं अश्रुमेकसफं चै
ववपक्कनां विद्धुज्ञामपि आतदीर्णं तथा तक्रं करतिमथितं दधि तान्निणसंयुतं गव्यं क्षीरं च लवणान्वितं घृतं ल
वणसंयुक्तं प्रयत्नेन विवर्जयेत् स्नूपान्नं च गुडान्नं च शर्करामधुसंयुतं मरीचिमिश्रं दध्यन्नं पायसान्नं फलैः
सह तुलसीदलसंमिश्रजलैः संप्रोक्ष्य वाग्यतः अष्टाविंशतिवारं तु मूलमंत्राभिमंत्रितं मुद्रां च सौरभेयीं तां
दर्शयेन्मंत्रमुच्चरन् सुधादोग्ध्रीममतं वीजं चिंतयन्परमात्मनः दद्यात्पुष्पांजलिं पश्चाद्दशवारं समाहितः
आपोशानक्रियापूर्वमन्नमस्मै निवेदयेत् शतवारं जपेन्मंत्रं घंटाशब्दं निनादयन् जपेत्पीयूषदेवत्यान्मं
त्रानेकाग्रचेतसा हरेर्भुक्तवतः पश्चाद्दद्याद्वारि सुवासितं पश्चादाचमनं दद्याज्जलैर्गंधादिमिश्रितैः सु
खवासं ततो दत्वा पुष्पांजलिमथाचरेत् हविःशेषविशेषेण देवानां बलिमुद्विविनिक्षिपेत् चंडादिद्वारपालानां
सर्वेषां चादिवौकसां दद्यादुदकपूर्वेण हविःशेषं द्विजोत्तमः अत्यर्थपौरुषस्मान्मस्य [illegible] सतमान् । राम॰ २१

२१

षे
सुशीलाचसुलक्षणा संकर्षणादिमूर्त्तीनांशक्तयःसमुदाहृता वेदवेदवताधात्रीमहालक्ष्मीसुरवालया भार्गवी
चतथासीतारेवतीरुक्मिणीप्रभा मत्स्यकूर्मादिमूर्त्तीनांशक्तयःसंप्रकीर्त्तिता एवंसंशक्तयःपूज्याःकेशवाद्या
सुरेश्वरा पश्चात्तुशक्तयःपूज्याशंखचक्रादिहेतयः शंखचक्रगदापद्मशार्ङ्गंचमुसलंहलं बाणंचखड्गखे
टंचक्षुरिकादिव्यहेतयः भद्रासौम्यातथामायाजयाचविजयाचविजयिशिवा सुमंगलासुनंदाचहेतारम्या
सुरक्षणी शक्तयोदिव्यहेतीनांपूजनीयाःसनातना वह्निलोकेश्वराःपूज्याःसायाक्ष्मसमरुज्जणः एवमावर
णंसर्वमर्चयेत्परमात्मनः पुनरर्घ्यादिकंदत्वाधूपदीपौविनिवेदयेत् प्रागुदीचीचसेनेशनागराजंतथापरे पु
रतोविनतेयंचपूजयेछक्तिमिसह सेनापतेःसूत्रवतिनागराजस्यवारुणी भद्राचवैनतेजस्यपूजयेद्वेस्म
वोत्नमः गुग्गुलंमहिषाख्यंचसालनिर्यासमिवच अगरुदेवदारुंचउशीरंश्रीफलंतथा ह्रीबेरंचंदनंमुस्ता
दशांगधूपमुच्यते गवाज्येनचसंयोज्यदद्याद्धूपंसुवासितं कार्पासमार्कसोमंचशाल्मलीक्षीरकोद्भवं ।
अम्भोदंकोटजंकाशतूलिकाष्टांगमुच्यते गवाज्यतिलतैलंवाकुसुमैश्चसुवासितं संयोज्यवर्त्तिनादीपमं
२६ त्याविष्णोर्निवेदयेत् नैवेद्यंश्चौघान्नपायसापूपसंयुतं फलैश्चमहाभोज्यैश्चपानकैर्व्यंजनैःसह गवाज्यंच
दधीक्षीरंशर्कराचनिवेदयेत् भक्तंतविष्णुरुध्यंचसुरुच्यंवैनिवेदयेत् यच्चास्तेषुनिषिद्धंतत्प्रयत्ने
नवर्जयेत् कोद्रवंचोलकोलुत्थंपावनालंतथासितं निःपावांश्चमसूरांश्चतुषधान्यानिसर्वसः भुक्तं
पर्युषितंरूक्षंयज्ञेकर्मणिवर्जयेत् वर्जयेदारनालंचमद्यमांसस्समानिच निर्यासानवर्जयेत्सर्वानवि

हा० २२

ये द्विजाः प्रोक्तास्तेषां वै मंत्रसत्क्रियाः सवर्णेभ्यः सवर्णासु जायंते हीनजातयः तेषां संकरयोगाच्च प्रतिलोमानुलोम
जाः विप्रान्मूर्द्धाभिषिक्तः स्यात्क्षत्रियायामजायत वैश्यायां त्वंबष्ठो निषादः शूद्रजातया राजन्याद्वैश्यशूद्रा
स्तु माहिष्योग्रौ तु तौ स्मृतौ शूद्रा वैश्यात्तु करणं स्मृतं चेत्यनुलोमजाः विप्रायां क्षत्रियात्सूतः वैश्याद्वैदेहिकस्तथा
चंडालस्तु ततः शूद्रात्सर्वकर्मसु गर्हितः मागधः क्षत्रियायां वै वैश्यात्क्षत्तानुशूद्रतः शूद्रादायोगवो वैश्याजन
यामास वै सुतं रथकारः करिण्यां तु माहिष्येण प्रजापते असंतरस्त्वतयो ज्ञेयाः प्रतिलोमानुलोमजाः प्रतिलो
मा वै जाता गर्हिताः सर्वकर्मणा एतेषां ब्राह्मणाः षट्कर्मसु नियोजिताः त्रिकर्मसु क्षत्रिया वैश्या एकस्मिन् शू
द्रयोनिज प्रतिग्रहं चैव ह्यत्यर्थं ब्राह्मणस्तु समाचरेत् असद्वा मतो प्रोक्तो निषिद्धं तद्विवर्जयेत् पाषंडाः पति
ताः पापास्तथैव प्रतिलोमजाः कुलटाश्चाविकर्मिस्थाः स्ततः परिकीर्तिताः लवणं तिलकार्पासं चर्म च त्रपुसी
सकं आयसं मधु मांसं च विषमन्नं घृतं रजे किल्विषं गजमनुष्यं च सर्षपं जलमेव च तृणं काष्ठं च कूष्मांडं गां
शय्यां च विवर्जयेत् नास्ति बीजं दर्भं चैव क्वाजिनं च तथाविके दासीमजां वृषभं च नावं चानडुहं तिलं एव
माद्यमसत् द्रव्यं प्रयत्नेन विवर्जयेत् धान्यं ग्रासांसि भूमिं च सुवर्णं रत्नमेव च पुष्पाणि फलमूलादि संसत्
द्रव्यं मुनिभिः स्मृतं सर्वत्र प्रतिगृह्णीयाद्भूमिधान्यफलादिकं भूमिं यस्तु प्रगृह्णाति भूमिं यस्तु प्रयच्छति ता
वुभौ पुण्यकर्माणौ नियतौ स्वर्गगामिनौ धन्यं करोति दातारं प्रगृहीतारमेव च धान्यं न परमं श्रेष्ठं लो
के परत्र च तस्माद्धान्यं धरित्रीं च प्रतिगृह्णीत सर्वतः कुसूलधान्यः [illegible] कुंभधान्यो धवानप शिलो

राम २२

22

विष्णुर्पितचतुर्भागं क्रमाद्वस्यचार्पयेत् अनंततार्क्ष्यसेनेशापवित्राणां निवेदयेत् तीर्थं [illegible] पा
त्रेषु निनयेत् सर्वेषां वारिपूर्णेन पश्चात्पुष्पाञ्जलिं चरेत् नीराजनं ततो दत्वा ताम्बूलं च निवेदयेत् प्रणमेच्च ततो भ
क्त्या तस्मै स्तोत्रैः शुभान्वये प्रसार्य्य बाहू पादौ च बद्ध्वाञ्जलिना सह स्कन्धेन शिरसा चैव प्रणामो दीर्घ उच्यते
नत्वा दीर्घप्रणामेनाष्टाङ्गेन शिरसा च सर्वेभ्यश्चैव देवेभ्यो मंत्रैः कुर्यात्पुष्पाञ्जलिं ततः स्वकेभ्यो विष्णुदैवत्यैर्
नामभिः शार्ङ्गिणस्तथा ततः शुभासने स्थित्वा जपेन्मंत्रमनुत्तमं नासमुद्रादिपूर्वेण ध्यायन्वै कमलेक्षणं
अष्टोत्तरसहस्रं वा शतमष्टोत्तरं तु वा जप्त्वा पुष्पाञ्जलिं दद्यात्स्वयात्मानं च मंत्रतः एतेनैव विधानेन देवेशं हृदि संस्थ
कमलेक्षणं मनसैवार्चयित्वा ध्यात्वा तत्समाधौ विरमेत्सुधीः प्रातरौपासनं कृत्वा ततो होमं समाचरेत् अग्नौ
नवरुणा वापि समिद्भिर्वा च यज्ञियैः तण्डुलैर्घृतमिश्रैर्वा बिल्वपत्रैरथापि वा तिलैर्वा कुसुमैर्वापि पायसैर्वा मिश्रि
भिरेव च पञ्चरूपं ततो ध्यात्वा सर्ववेदमयं प्रभुं दिव्याभरणसंपन्नं शंखचक्रगदाधरं वरदं पुंडरीकाक्षं वामां
कस्थश्रियं हरिं पञ्चस्वरूपिणं कृष्णो ध्यायन्मंत्रद्वयेन च सर्वेभ्यश्चैव मंत्रैर्वै केकेनाहुतिं तथा नामभिः के
शवाद्यैश्च स्वकैर्विष्णुप्रकाशकैः एकैकं पायसं सर्वं हुत्वा चैव ततो बलिं क्षिपेत्तु विधानज्ञस्ततानुदिश्य च ततो
भुवि आचम्य पूजयेत्पश्चान्महीयान्सुसमाहितः तेभ्यः प्रणम्य स्तत्पापितदेवताः वेदमध्यापय
क्षात्माधर्मशास्त्रं च संहिता सात्त्विकानि पुराणानि सेतिहासानि वैष्णवः सर्वोपनिषदामर्थं सद्भिः स्वविवि
तये तद्योगक्षेमार्थं वृत्तिं च कुर्यात्सुखकृत्पापयाचितः ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा वर्णा यथाक्रमं स्वाधास्व

रा० एवं वस्त्राणां हि तस्कर्मीवनजने गाणिक्यं यवनाद्यं च तद्भ्रमांसक्रियातथा सारघ्यं वाहनानां च रथ्यां भूततामा
२३ पि एवमादिनिमिषकं यत् प्रातिलोम्यं तदुच्यते यत्सौम्यशीलं लोकेस्मिन् सौम्यं तदनुलोमकं सदा रुद्रशैलले
दानां शिल्पं सौम्यमिति दोच्यते न्यायेन पालयेद्राजा पृथिवीं शास्त्रमार्गतः स्वराष्ट्रकृतधर्मस्य सदा षड्भागमिष्यते
राज्ञो राष्ट्रकृतं पापं इति धर्मविदो विदुः तस्मात्तत्पालनं पुत्रं यथा संरक्षयेद्ध्रुवं अग्निदं गरदं चोरं हिंसकं दुष्टं
तमेव च धूर्तं पतितमित्यादीन् हन्याद्देवा विचारयन् अकार्यित्वा स्वपादेन गर्दभेनाधिरोह्य वै प्रवासयेत्स्व
राष्ट्रात्तु ब्राह्मणं पतितं नृपः कुलटां कामचारेण गर्भघ्नीं भर्तृहिंसकां निःसत्त्वकर्णनासोष्ठां कृत्वा नारीं प्रवा
सयेत् न्यायेन दंडने राज्ञः स्वर्गकीर्तिकरं भवेत् अन्यायदंडने राज्ञः स्वर्गकीर्तिविनाशनं अदंड्यान्दंडयन्
राजा तथा दंड्यानदंडयन् अयशो महदाप्नोति नरकं चाधिगच्छति दिग्दंडस्त्वथ वाग्दंडो धनदंडो वधस्तथा
ज्ञात्वापराधं देशं च जनं कालं मयापि वा वयः कर्म च वित्तं च दंडं न्यायेन पालयेत् निक्षिप्य शास्त्रमार्गेण।
विद्वद्भिः सह पार्थिवः गुरूणां तु गुरुं दंडं पापानां च लघोर्लघुं व्यवहारान् स्वयं पश्येत् कुर्यात्सद्भिर्हितोन्वहं।
मिथ्यापवादं शुद्ध्यर्थं पंच दिव्यानि कल्पयेत् ज्ञात्वा दिव्यैः शुद्धान्वै मानयेत्तान्महीपतिः तन्मिथ्यासंस्थितं
दुष्टं जिह्वाछेदेन दंडयेत् परं द्रव्यादिहरणे परदाराभिमर्शने यः कुर्यात्तु बलात्तस्य हस्तच्छेदः प्रकीर्तितः यो
गच्छेत्परदारांस्तु बलात्कामाद्भवान्नरः सर्वस्वहरणं कृत्वा लिंगछेदं च दापयेत् [illegible] नादेत्तु राम०
रुस्त्रीगामिनं तथा ब्रह्मघ्नं च सुरापं वा गोस्त्रीबालनिषूदनं देवविप्रस्व [illegible] दैवते २३

क्षेनापि वा जीवेच्छूयान्नेषां परं परा। जीवेद्धायावरेणैव विप्रः सर्वत्र सर्वदा। वा[illegible]डानपलितोऽश्वान्य
देविकान् कृषिं एव वापि जीवेत सततं चानुमतेन वा। न वा हृष्येदनुद्धुतं क्षुधितं भ्रातमेव च तस्य पुंस्त्वमहि
त्वैव वा स्यये द्विजपुंगव। कर्मलोपमकुर्वन्वै कृषिं कुर्वीत वै द्विजः। हरेः पूजां पयः कालं कृषिलोपे समाचरेत्
न त्याज्यं संत्यजे द्विपस्तथा यज्ञादिकर्म च। आपद्यपि न कुर्वीत सेवां वाणिज्यमेव च। असत्प्रतिग्रहस्तेयं तथा
धर्मस्य विक्रमं। अन्यायोपार्जितं द्रव्यमापद्यपि विवर्जयेत्। मत्काद्यापतं चैव न कुर्याद्देवविक्रियं। विदित्वैव
च सद्वृत्तिमेवं जीवेत धार्मिकः। महाभागवतैर्दत्तं यत्किंचिन्मिश्रितं भवेत्। असत्प्रतिगृहीतं च विमलं तन्न संश
यः। प्रीतये वासुदेवस्य यद्दत्तं मसोतामपि। महाभागवतस्पर्शान्न त्वसत्कृत्युच्यते बुधैः। तापादिपंचसंस्कारैस्तथा
कारैस्त्रिभिर्युतः। हरेरनन्यशरणं महाभागवतः स्मृतः। यक्षराक्षसभूतानां तामसानां दिवौकसां। यत्प्रीतये
दत्तं तत्यापद्यपि वर्जयेत्। वृकरुद्रौ तथा वायुर्दुर्गा गणपभैरवाः। यमस्कंदौ नैऋतश्च तामसा देवताः स्मृताः।
एवं विशुद्धिर्द्रव्यस्य ज्ञात्वा गृह्णीत सत्तमः। कृषिस्तु सर्ववर्णानां सामान्यो धर्म उच्यते। प्रतिग्रहस्तु वि
प्राणां राज्ञां क्ष्मापालनं तथा। कुसीदं चैव वाणिज्यं विशामेव प्रकीर्तितं। सेवावृत्तिस्तु शूद्राणां कृषिर्वी
संप्रकीर्तिता। अशक्तस्तु भवेद्राजा पृथिव्याः परिपालने। जीवेत्सापि विशां वृत्त्या शूद्राणां वा यथासुखं कृ
षिवृत्तिः पशुपाल्यं सर्वेषां न निषिध्यते। स्तेयं परस्त्रीहरणं हिंसा कुहकौतुके। स्त्रीमद्यमांसलवणविक्रि
यं पातितं स्मृतं। अपकृष्टनिकृष्टानां जीवितं शिल्पकर्मभिः। हीनं तु प्रतिलोमानां नाहीनमनुलोमिनां। च सर्वे

रयं गच्छेत्तस्मात्तान् दंडयेत्तथा यस्स्ववर्णाश्रमं हित्वान्येन तु वर्त्तयेत् तं दंडयेत्पणशतं नाशयेत्तं विदेशतः सर्वे
ष्वेतेषु पापेषु धनं दंडं प्रयोजयेत् पितेव पालयेत्सत्यान् प्रजाश्च पृथ्वीपतिः प्रजासंरक्षणार्थाय संग्रामं कार
येन्नृप तस्मिन्मृतस्यैवेष्टं योराज्ञां संग्राममृत्युनि मृतेन लभते स्वर्गं जितेन पृथ्वीमिमां यशः कीर्त्तिप्रवृत्त्य
र्थं धर्मसंग्राममाचरेत् मुक्तशीर्षं मुक्तवस्त्रं त्यक्त शस्त्रं पलायिनं नहन्याद्विदिने राजा युद्धे प्रेक्षणकज्जनात् भ
ग्नेस्वसैने संग्रामे नयस्यापि विनिवर्त्तते पदे पदे समस्तस्य यज्ञस्य फलमुच्यते नातः परतरं धर्मो नृपाणां कर
शालिनां युद्धलब्धां महीं सम्यग्द्वीपतेन पसत्तमैः जित्वा शत्रून् महीं लब्ध्वा यत्नेन परिपालेत् पालिता
वर्द्धयेन्नित्यं ब्रह्मपात्रे विनिक्षिपेत् पात्रमत्युच्यते विप्रस्तपो विद्यासमन्वितः न विद्यया केवलया तपसा
वापि पात्रता श्रुतमध्ययनशीलेत पद्धत्युच्यते बुधैः ईश्वरस्यात्मनश्चापि ज्ञानं विद्येति चोच्यते तया विद्येषु
पात्रेषु दत्वा भूमिं धनं नृपः सासनं कारयेत्सम्यक्स्वहस्तलिखितादिभिः उपजीव्योपसक्षेत्रमध्ये देसे नृपो
त्तमः दुर्गाणि तत्र कुर्वीत जनकोशात्मगुप्तये तत्र कर्मसु निष्णातान् कुशलान् धर्मनिष्ठितान् सत्यसौचयु
तान् शुद्धान् सुदक्षांस्थापयेन्नृपः खशीतिभागवृद्धिः स्यात्मासे मासे सबंधके वर्णक्रमात्द्विगुणं त्रिगुणं यथा तत्कालं
संप्रतं लेखयेत्तदृणं सम्यक् समामासादिकल्पनैः देयं सवृद्ध्या धनिने पुरुषैस्त्रिभिरेव तत् बर्द्धनं स्त्रशानैर्दद्
याद्यथा कालं यथोदयं ग्रीष्मत्याद्यवलाद्यातुनदद्याद्धनिने ऋणं दंडयित्वैव तं राजा धनिने दापयेदृणं छिद्रे
दग्धे पत्रे साक्षिभिः परिकल्पयेत् वस्त्रधान्यहिरण्यानां द्विचतुस्त्रिगुणादिकः नसंसाक्षि...देशाका

24

ब्राह्मणं गां च पितृमातृगुरूंस्तथा पादेन ताडयेद्यस्तु तस्य तच्छेदनं स्मृतं तेषामथाम्लत्वं तु दोषाणां [illegible] तु काम
तः प्रत्येकं दंडनं कुर्यात् दुर्वृत्तस्य परस्त्रियाः चुंबने ताल्वोष्ठविच्छेदं दोर्हस्तौ परिरंभणे स्तनस्पर्शे [illegible] हस्तविच्छेदं के
शादिग्रहणे स्त्रियाः दाहयेत्तप्ततैलेन हस्तं मुष्ट्या च वादने सुरतं याचमानस्य जिह्वाछेदं च कामतः कामो
मितेषु सर्वत्र ताल्वोष्ठदहनं स्मृतं दृशा मुहुः प्रेरणे तु नेत्रयोः स्फोटनं चरेत् मानकूटं तुलाकूटं कूटसाक्षि
कृतान्नृणां सहस्रं दापयेद्दंडं हत्वा स्वस्यापि हारयेत् येषु केषु चलायेषु शारीरदंडनं स्मृतं तेषु तेष्वेव नैनं
व्यसनतो ब्राह्मणं वृजेत् पापानि वाकयित्वास्य मुंडयित्वा शिरोरुहान् सर्वस्वहरणं कृत्वा राष्ट्रात् सम्यक् प्रवा
सये श्वपचैः सर्वैव विकर्मस्थं हरिवासरभोजिनं ब्राह्मणं गार्दभं यानमारोप्यैव विवासयेत् न्यायेन पालयेद्राजा
धर्मात् षड्भागमादिशेत् त्रिभागमात्रे क्षत्रान्यान्नात् षड्भागमेव च गोभिर्हिरण्यवासोभिर्धान्यरत्नविभू
षणैः पूजयेद्ब्राह्मणान् भक्त्या पोषयेच्च विशेषतः विष्णोर्निस्थापयेद्विप्रो ग्रामेषु नगरेषु च चैत्यान्यायतनान्य
स्परम्याणि वै व्रतु कारयेत् वस्त्रपुष्पोपमताराद्यम् धेन्वादि समर्पयेत् इतरेषां सुराणां च वैदिकानां जनेश्वरः
धर्मतः कारयेत् सम्यक् चैत्यान्यायतनानि तु वापीकूपतडाकादि फलपुष्पफलानि च कुर्वीत सुविशालानि पूर्वं
कात्य पिपालयेत् फलितं पुष्पितं वापि वनं छिद्यात्तु यो नरः तटाकानि तु यो भिंद्यात्तं शूलेनावरोहयेत् अ
ग्निदं गरदं गोघ्नं बालस्त्रीगुरुघातिनं भोगिनीं मातरं पुत्रीं गुरुदारां स्नुषामपि साध्वीं तपस्विनीं वापि गच्छत
मतिवादिनं हिंसयंत्रप्रयोक्तारं दाहयेद्धि करान्गिना गृहं दंडयित्वा दुर्वृत्तान् न तत्पापं पृथिवीपतेः संप्राप्यनि

ह्रा॰ न्न॰ स्थेव च नैव भागं वनस्थानां यतिनां ब्रह्मचारिणां । निर्वीर्यस्य व्याधितस्य चास्य पाषंडपतितानां च नचौ
२५ वैदिककर्मणां विभक्तेष्वनुनो जातः स्ववर्णाय दि भागं लोकः अविभक्तापितृभ्यां पितृतो भाग
कल्पना द्वैमातृणां मातृतश्चकल्पयेद्समेव च विभक्तस्यास्य पुत्रस्य पौत्रौरदितस्तथा पि
तरौ भ्रातरश्चैव तत्सुताश्च सपिंडितः संबंधिबांधवाश्चैव क्रमाद्यैरिक्थभागिनः सीमापवादेक्षे
त्रेषु सामंताश्च विरादयः गोपासीमाकृषाणांश्च सर्वे भवनगोचराः नये पुरे तु सीमानं स्थाणांगार
तुषद्रुमैः नतुवाल्मीकनिम्नास्थिचैत्याद्यैरुपशोभितं औरसो दत्तकश्चैव कृतः क्रित्रिम एव च ।
क्षेत्रजः कानिकश्चैव दौहित्रः सहमस्मृतः पिंडदश्चांशहरश्चैषां पूर्वाभावे परो वर पुत्रः पौत्रश्च तत्पुत्रः
25 पुत्रिकापुत्र एव च पुत्रीश्च भ्रातरश्चैव पिंडदाः स्युर्यथाक्रमात् एव धर्मेण नृपतिः शासयेत्सर्वदा
प्रदाजाः यदुक्तं मनुना धर्मव्यवहारपदं प्रति विलोकातं च किंचिद्वीतरागैर्विमत्सरैः विम
त्स्यधर्मे विद्वद्भिर्विमलैः पापभीरुभिः धर्मेणैव सदा राजा शासयेत्पृथिवीं स्वकां विपरीतान्दंडये
द्वै यावद्दोषघनाशनं सभ्याश्चापि च दंड्याश्चैव शास्त्रमार्गविरोधिनः राजधर्मायमित्येवं प्रसंगात्कथितो
मया कात्यायनेन मनुयाज्ञवल्क्येन धीमता । नारदेन च संप्रोक्तं विस्तरादिदमेव हि तस्मान्मया
विस्तरेणोक्तमत्र नृपोत्तम परं भागवतं धर्मं विस्तरेणाब्रवीमि ते विष्णोरभ्यर्चनेनयत्तु नि
त्यं नैमित्तिकं नृप । यथाह भगवान्धातुस्तरेंनस्वायंभुवस्य च नारदस्य च ... तदघकथ राम॰ २५

लोत्तरादिभिः शोधयित्वा तु दिव्येन दापयेद्धनिनेऽकामं मध्यस्थस्थापितं द्रव्यं वर्द्धते न ततः परं कालेन परिगृहे चा
दौ पूर्वादेव लोत्तराः आदिस्तु द्विविधः प्रोक्तो भोग्यो गोप्यस्तथैव च क्षेत्रारामादिको भोग्यो गोप्यं द्रव्यमुदस्मरं गोप्याधि
भोगे नो वृद्धिः सोपकारार्थसाधिते नष्टं देयं विनष्टश्चेद्दैवराजकृताद्दृते उपस्थितस्य मोक्तव्य आदिस्तेनोऽन्यथा भ
वेत् प्रयोजने सति धनं कुलेऽन्यस्मादिमाप्नुयात् तत्कालकृतमूल्यो वा तत्र तिष्ठेदवृद्धिकं विनोपकारिका
द्याधिविक्रीणीत ससाक्षिकं वसतस्य ननाख्याय यदन्यस्य न दीयते तदीयनिधिकं द्रव्यं प्रतिदेयं तथैव च न
दाप्योपहृतं तत्तु राजदैविकतस्करैः यः प्रदद्यात्तु तन्मोहात्स दंड्यश्चोरवत्तदा अजीवन्स्वेच्छया दंड्यो दाप्यार्थं
चापि सोदरं याचितान्वाहितं न्यायनिक्षेपादिष्वयं विधिः सुराकामद्यूतकृतं दंडशुल्कावशि
ष्टं च पुत्रो दद्यान्न पैत्रकं पितरि प्रोषिते प्रेते व्यसनाभिप्लुतेऽपि वा पुत्रपौत्रैर्ऋणं देयं निह्नुते साक्षिचोदिते रि
क्थग्राही ऋणं दद्याद्योषिद्ग्राहीतथैव च पुत्रोऽनन्याश्रितद्रव्यः पुत्रहीनस्य रिक्थिनः प्रतिभाव्यमृणं साक्ष्यं देयं
तस्मै यथोचितं दीयतेऽस्यात्प्रतिमुषाद्यनेन तु ऋणं यथा द्विगुणं तत्प्रदातव्यं दंड राज्ञे च तत्समं पुत्रादिभिर्न दा
तव्यं प्रतिभाव्यमृणं स्त्रिया प्रतिपन्नस्त्रियादेयं यत्पाचय द्वयं कृतं स्वयंकृतं तु यदृणं नान्यस्त्रीदातुमर्हति
पत्येरांकं धनं पुत्राद्विभजेयुः सुनिर्णयं मातृकं चेद्दुहितारस्तदभावे तु तत्सुतः भगिन्यश्चतुरीयांशपैत्रे का
दाश्रेष्ठनात् न स्त्रीधनं तु दायादा विभजेरन् पुरनाढ्यं यदि पितृमातृसुताभ्रातृधनमद्यायुपागतं आदिवेदने
काद्यं च स्त्रीधनं परिकीर्तितं अपुत्रा योषितश्चैव भर्तव्यास्साधुवृत्तयः निर्वास्या व्यभिचारिण्यः प्रतिकूलास्तु।

श्रा०स्मृ० २६ मीतजनार्दनः एवंहन्निर्मवेदस्मिन्सधर्मःपरमोमतः एषनिःकंटकःपंथास्तद्विष्णोःपरमंपदं अ
न्यत्तुकुपथंज्ञेयंनिरयप्राप्तिहेतुकं भगवंतमनुद्दिश्ययःकर्मकुरुतेनरः सपाखंडीतिविज्ञेयस्सर्वलो
केषुगर्हितः योहिविष्णुंपरित्यज्यसर्वलोकेश्वरंहरिं इतरानर्चयेत्मोहात्सलोकायतिकस्मृतः श्रु
तिस्मृत्युदितंधर्मंग्रस्तकृत्वायश्चरेन्नरः विकर्मस्थःसविज्ञेयःसर्वकर्मसुगर्हितः योवेदार्थंगर्हयति
धर्माधर्मौनविंदति नवुध्येत्परलोकंयःसनास्तिकउदाहृतः उक्तंधर्मंपरित्यज्ययोह्यधर्मंचवर्तते
पतितःसतुविज्ञेयःसर्वधर्मवहिष्कृतः यःकर्मकुरुतेविप्रोविनाविष्णुर्चनेनकश्चित् ब्रह्मणपादमस्य
26 तेसघंडालत्वमगच्छति ब्राह्मणोवैष्णवोविप्रोगुरुरग्न्यश्चवेदवित् पर्यायेणचविप्रेतनामानि
दमास्तुरस्यच तस्माद्वैष्णवोविप्रोनविप्रत्वाच्चश्यते हि सः अर्चयित्वापिगोविंदंइतरानर्चयेत्पृथ
क् अवैष्णवत्वंतस्यापिनिश्चितंत्साभवेध्रुवं भोक्तारंसर्वयज्ञानांसर्वलोकेश्वरंहरिं ज्ञात्वातस्मै
तयेसर्वान्जुहुयात्सततंहविः दानंतपश्चयज्ञश्चत्रिविधंकर्मकीर्तितं तत्सर्वंभगवत्प्रीत्यैकु
र्वीतसुसमाहितः तस्मात्तुवैष्णवाःविप्राःपूजनीयायथाहरिः येतुवैहैतुकंवाक्यमाश्रित्यैव
स्ववाग्बलात् वैष्णवंप्रतिषिध्यंतितेलोकायतिकास्मृताः योयत्तुवैष्णवंलिंगधृत्वाचतमसा
हृतः त्यजेच्चवैदिकंधर्मंसोपिपाखंडतांव्रजेत् तस्मात्तुवैष्णवोभूत्वावैदिकींवृत्तिमाश्रितः। राम०
कुर्वीतभगवत्प्रीत्यैकुर्याद्यज्ञादिकर्मयत् तद्धिशिष्टमितिप्रोक्तंसामान्यमितरस्मृतं फलही २६

यामिते इति श्रीसौरीतस्मृतौ विशिष्टपरमधर्मशास्त्रे प्रातःकालभगवत्समाराधनविधिर्नाम चतु
र्थोध्यायः ४ अंबरीष उवाच भगवन् ब्रह्मणाप्युक्तं संप्रोक्तं स्यात्मनो पुरा तत्सर्वं परमं धर्मं वक्तुमर्ह
सि मेनघ सौरीत उवाच सर्गादौ लोककर्त्ता सो भगवान् पद्मसंभवः मनवा पूर्वमाविप्रान् सस् मु
जे धर्मगुप्तये मनुं भृगुं वसिष्ठं च मरीचिं दक्षमेव च अंगिरा पुलहं चैव पुलस्त्यं चात्रिमातपा वे
दांतपारगास्तेन च ते प्रणम्य जगद्गुरुं भगवन् परमं धर्ममवबोधाय नस्तये वद सर्वमशेषेण श्रोतु
मिच्छामहे वयं इत्युक्तः स द्विजैः सोपि ब्रह्मा नत्वा जनार्द्दनं वेदांतगोचरं धर्मं तेषां वक्तुं प्रचक्रमे
सर्वेषामेव लोकानां स्रष्टा धाता जनार्द्दनः सर्ववेदांततत्त्वार्थः सर्वज्ञमयः प्रभुः यज्ञो वै विष्णुरि
त्यत्र मत्पक्षे श्रूयते श्रुतिः इज्यते यत्समुद्दिश्य परमो धर्म उच्यते भगवंतमनुद्दिश्य हूयते यत्र कु
त्रचै तत्र हि साफल्यं पापं च वेदत्रविगर्हितं तस्मात्सर्वस्य यज्ञस्य मोक्षार्थं पुरुषं हरिं ध्यात्वैव कुं जुहुया
त्तस्मै रूव्यं दातव्यं हुताशने मुखमग्निर्भगवतो विष्णोः सर्वगतस्य वै तस्मिन्नेव यजन्नित्यमुत्तमं मुनिस
त्तमाः यज्ञे द्विप्रमुखेशत्या जलमन्नं फलादिकं प्रीतये वासुदेवस्य सर्वभूतनिवासिनः तं नैव चा।
चयेन्नित्यं नमस्कुर्यात् भिन्नमेव हि ध्यात्वा जपेत्तमेवेशं तमेवाध्यायये श्रुतिं तन्मामैव प्रदातव्यं वाचाव
त्याममेव च व्रतोपवासनियमान् तमुद्दिश्यैव कारयेत् तत्समर्पितभोगस्यादन्नपानादिभक्षणे म
तिस्वार्थः स्यादारेष्वनेतरत्र कदाचन नहि स्यात्सर्वमेतानि यज्ञेषु विधिना विना सो संदासो भगवत्तो मम स्वा

रा.स्म. २७ यद्विजः केणायमुत्तरीयं स्याद्धनस्य ब्रह्मचारिणः शुक्लकाषायवसने गृहस्थस्य यतेः क्रमात् उ
२७ कालाभे तु सर्वेषां कुशचीरं विशिष्यते मौंजी वै मेखला दंडपालाः ब्रह्मचारिणः त्रयस्त्वैण
वा दंडी यतेः काषायवाससि कुशचीरं वल्कलं वा वनस्थस्य विधीयते कटिसूत्रं च कौपीनं
महती शुक्लवाससी कुंडले चांगुलीयानि गृहस्थस्य विधीयते मुंडितोस्त्रक्ष्मशिखीनो यत्यते
वासिनावुभौ वानप्रस्थो जटावान्स्यात्सौदा वै स्मश्रुरोमधृत् सुकेशी सुशिखो वास्याद्गृहस्थः सोम्यमे
धवान् यतिश्च ब्रह्मचारी च उभौ भिक्षाशिनौ स्मृतौ शाकमूलाशी स्याद्वनस्थः सततं द्विजः कुसूल
९७ कुंभधान्यो वा त्र्याहिको वा भवेद्गृही प्रतिग्रहेण सोम्येन जीवेद्यायावरेण वा यस्त्वेकदंडमाले
म्बधर्मं यन्नाम्सं परित्यजेत् विकर्मस्थो भवेद्विप्रः स याति नरकं ध्रुवं शिखायज्ञोपवितादि ब्रह्मक
र्म यतिस्त्यजेत् स्तुजीवन्नेव चांडालो मृतश्वानो भिजायते स्वरूपेनैव धर्मस्य त्यागो हानिर्भवे
ध्रुवं कर्मणां फलसंत्यागः संन्यासः समुदाहृतः तुष्ट्यर्थं वासुदेवस्य धर्मं वैयः समाचरेत् स वै
संन्यासी च योगी च स मुनिः सात्विकः स्मृतः अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म समाचरेत् स संन्यासी
च योगी च स मुनिः सात्विकः स्मृतः तुष्ट्यर्थं वासुदेवस्य धर्मं वैयः समाचरेत् स योगी परमैकांता
स्यैः प्रियतमो भवेत् मोक्षादासः विनाविष्णोः किंचित्कर्म समाचरेत् न तस्य फलमाप्नोति तामस राम:
सीं गतिमश्नुते छित्वा यज्ञोपवीतं तु छित्वा च क्रस्य धारणं छित्वा शिखां च पुंड्रं च लिंगत्यागः स्यते २७

नामवेसातुसामान्यावैदिकीक्रिया तोयवर्जितनदीवन्निरर्थंभवतिध्रुवं नैसर्गिकंतुजीवानांदास्यं।
विष्णोःसनातनं तद्विनावर्त्ततेमोहादात्मचौरःसनातनात् तस्मात्तुभगवद्दास्यमात्मनांश्रुतिचोदि
तं दास्यंविनाकृतंयत्तुतदेवकलुषंभवेत् विशिष्टंपरमंधर्मंदास्यंभगवतोहरेः अथयत्तु कथं
दास्यंस्मृतेर्वृत्तिःकथंनैसर्गिकंनतुणा तत्सर्वंबुद्धितत्वेनलोकानुग्रहकाम्यया सुदर्शनोर्ध्वपु
ण्ड्रादिधारणंदास्यमुच्यते तांत्रिकीवैदिकीयाचतद्दीक्षाचोदितक्रिया तत्राप्याराधनत्वेनकृ
तापापस्यनाशिनी निरूपणत्वाद्दास्यास्यधार्यंचक्रंमहात्मनां अंगत्वात्सर्वधर्माणांवैष्ण
वत्वाच्चधर्मतः धृत्वावैविधिनाचक्रंतप्तंसद्द्विजोत्तमाः कर्मकुर्याद्भगवतस्तस्यैवाज्ञामनुस्म
रन् विधिनैवप्रतप्तेनचक्रेणैवांकयेद्भुजे तथैवविप्रयाज्ञालेपुंड्रंशुभ्रतरंसदा विप्रयात्तुपवी
तंतुसव्यस्कंधेविधानतः कंठेपद्माक्षमालांचकौशेयंदक्षिणेकरे एभिश्चिह्नैर्विनाविप्रोनभ
वेत्कथंचन सुलभेलक्षणोंसिद्धिर्वैदिकानांविशेषतः आश्रमाणांचतुर्णांचवर्णानांचश्रुतिः।
चोदनात् अंकयेत्शंखचक्राभ्यांप्रतप्ताभ्यांविधानतः एकैकमुपवीतंतुयतीनांब्रह्मचारिणां
गृहीणांचवनस्थानांउपवीतद्वयंस्मृतं सोत्तरीयंत्रयंवापिविप्रयाष्टुभ्रतंतुना त्रयमूर्ध्वगतं
तंतुतंतुत्रयमधोवृतं तद्वद्वग्रथितेकेनउपवीतंइतीच्यते अर्ककौपासकौशेयसौमक्षा
णमयानिच तंतूनिचोपवीतानांयोज्यानिमुनिसत्तमाः सर्वेषामप्यलाभेतुकुर्यात्कुशमय

स्ना·स्म· श्रयात् नापकृत्य हरेर्द्रव्यं यामार्चनपरो भवेत् भक्त्या संपूज्य देवेशं नासौ देवलकः स्मृतः भक्त्या यो ह
२८ चयेद्देवं ग्रामार्चां हरिमव्ययं प्रसादतीर्थस्वीकारान्नासौ देवलकः स्मृतः शंखचक्रोर्ध्वपुंड्रादिधारणं
स्मरणं हरेः तन्नामकीर्त्तनं चैव तत्पादांबुनिषेवनं तत्पादबंदनं चैव तन्निवेदितभोजनं एका
एकादश्युपवासश्च तुलस्या वार्चनं हरेः तदीयानामर्चनं च भक्तिर्नवविधा स्मृता एकांतेनैव विधि
युक्तो वैष्णवः प्रोच्यते बुधैः एतैर्गुणैर्विहीनस्तु न विप्रो न च वैष्णवः कर्मणा मनसा वाचा नप्रमाद्य
जनार्द्दने भक्तिर्ना सात्त्विकी ज्ञेया भवेदव्यभिचारिणी नान्यं देवं नमस्कुर्यान्नान्यं देवं प्रपूजयेत्
नान्यप्रसादं भुंजीत नान्यस्यायतनं विशेत् न त्रिपुंड्रं तथा कुर्यात्तदाकारं तथैव च न चान्यदेवता
28 भक्तिरापाद्यापि कदाचन ध्यायन्यजन्नमेवेशं वैष्णवत्वमवाप्नुयात् वैष्णवः सर्वदेवानां पूजनीयो
यथा हरिः तस्मिन्संपूज्यमाने वै प्रसन्नो भूद्धरिः क्षणात् पूजिते वैष्णवे विप्रे पूजितं स्याज्जगत्त्रयं य
लियस्य गृहे भुंक्ते तस्य भुंक्ते हरिः स्वयं हरिर्यस्य गृहे भुंक्ते तस्य भुंक्ते जगत्त्रयं महाभागवतो विप्रः स
ततं पूजयेद्धरिं यांच कालत्रयविधानेन निमित्तेषु विशेषतः अप्स्वग्नौ हृदये सूर्ये स्थंडिले प्रतिमासु च
षट्स्वेतेषु हरेः पूजां नित्यमेव विधीयते स्नानकाले तु संप्राप्ते नद्यां पुण्यजले शुभे ध्यात्वा नाराय
णं देवं नागपर्यंकशायिनं द्वादशार्णेन मनुना सोचयित्वा दत्ताक्षिभिः अष्टोत्तरशतं जप्त्वा स्नात रामं०
तः स्नानं समाचरेत् एतद्देवार्चनं प्रोक्तं ब्राह्मणस्य जगत्पतेः होमकाले तु संततपरीस्तीर्यानलेष्व २८

ष्ण॰वं पंचसंस्कारपूर्वेणमंत्रमध्यापयेद्गुरुः संस्काराः पंचकर्तव्यापारमैकांत्यसिद्धयेप्रतिसंवत्सरं कु
र्याद्गुयागमेषुनुत्तमे सर्वदेवव्रतेकृत्वायत्रतंपूजयेद्धरिं दद्याद्दशोपवित्तानिविष्णवेपरमात्मने
ब्राह्मणेभ्यश्चदत्वार्थविभवात्स्वयमेवच दैतदर्गेतोपूज्यसततंयत्नचजांचैवाकयेद्गुजे रुवेत्पादि प्र
कंधार्यमुपवीतंसमुदर्शने पुंड्रास्त्रप्रतिसंधार्यतुनित्यमेवचधारयेत् दारवत्युद्भवंगोपीचंदनेवै
कर्तोद्भवं सांतरालंप्रकुर्वीतपुंड्रंहरिपदाकृति श्राद्धकालेविशेषेणकर्ताभोक्ताचधारयेत् शु
दर्शनचोर्द्ध्वपुंड्रप्रधानेवैष्णवंस्मृतं नलभ्यतेवैष्णवत्वमृतेचक्रस्यधारणात् अथपंचकृतल्व।
ज्ञः पंचसंस्कारदीक्षितः महाभागवतोविप्रः सततंपूजयेद्धरिं नारायणः परंब्रह्मविप्राणांदेवतंस
दा तस्यभुक्तावशेषंतुपावनंमुनिसत्तमाः हरिभुक्तोज्झितंदद्यात्पितृणांचदिवौकसां तदेवजुहुया
द्वह्नौभुंजीयान्नुतदेवहि हरेरनर्पितंयत्तुदेवानामर्पितंचयत् मद्यमांससमंप्रोक्तंतद्भुंजीयात्क
दाचनतु हरेः पादजलंप्रास्यंनित्यंनान्यदिवौकसां सुराणामितरेषांतुफलपुष्पजलादिकं नि
र्माल्यमशुभंप्रोक्तंमत्स्यरूपंस्पृष्टंकदाचन विधिर्हितंद्विजातीनांनेतरेषांकदाचन शिवार्चानंत्रि
पुंड्रंचशूद्राणांचविधीयते नद्विजानामिदंयेचाप्यविप्राःशिवपरायणाः तेवैदेवलकाज्ञेयाः स
र्वकर्मबहिष्कृताः वैखानसाश्चयेविप्राःहरिपूजनतत्पराः नतेदेवलकाज्ञेयाःहरिपादाब्जसं।

त

रा०स्म० मभ्यर्च्य गोविंदं नमस्कृत्वा विसर्जयेत् एवमभ्यर्चयेद्देवं त्रिसंध्यासु तथा हरिं वेश्मवेवा वसने तु पुरस्ता
२९ द्वैविभावसोः उपलिप्य स्थंडिले तु जुहुयाद्बलिकं भवेत् ध्यात्वा सर्वगतं विष्णुं घनश्यामं सुलोच
नं कौस्तुभोद्भासितोरस्कं तुलसीवनमालिनं पीतांबरधरं देवं रत्नकुंडलशोभितं हरिचंदनलि
प्तांगं पुंडरीकायतेक्षणं मौक्तिकान्वितनासाग्रं जगन्मोहनविग्रहं गोपीजनैः परिवृतं वेणुगा
यतमच्युतं ध्यात्वा कृष्णं जगन्नाथं पूजयित्वा यथाविधिः जुहुयाद्बलिं च कृतं देवानुद्दिश्य सत्तमाः
। जप्त्वा कृष्णमनुं पश्चादभ्यर्च्य मनसा हरिं आचम्य प्रयतो भूत्वा नमस्कृत्वा विसर्जयेत् स्थंडिले
मभ्यर्चनं विष्णोरेवं कुर्याद्विधानतः त्रिसंध्यास्वर्चयेद्विष्णुं प्रतिमासु विशेषतः सुवर्णरजताद्यैर्वा शि
29 लादार्वादिनापि वा कृत्वा विग्रहं हरेः सम्यक्कर्णोर्व्यवसंयुतं सर्वलक्षणसंपन्नं सर्वायुधसमन्वि
तं ततोधिवासनं कुर्यात्त्रिरात्रं शुभवासरेषु तत्रार्चयेद्विधानेन जप्त्वा नामादिकं मंत्रैः स्नाप्य पंचा
मृतैर्गंधैस्तथा मंत्रजलैरपि पश्चाद्विन्यासमारोप्य पूजयेत्तत्र दीक्षितः मंगलद्रव्यसंयुक्तैः पूर्ण
कुंभैः समन्वितैः ससैन्द्रव्यसंपूर्णैः पताकैस्तोरणादिभिः कुंभेषु वासुदेवादीन् सुरान्संपूजयेत्क्र
मात् वासुदेवो हयग्रीवस्तथा संकर्षणो विभुः मत्स्यावराहः पृथुर्नो नारसिंहस्तथैव च अनिरुद्धो वा
मनश्च पूजनीया यथाक्रमात् तस्य पूर्वे च चारावेषु लोकेशान्चर्चयेत्ततः मध्ये तु वारुणं कुंभं पंच राम०
रत्नसमन्वितं पूजयेद्धूपपुष्पाद्यैर्ध्यात्वास्मिन्जलस्थापितं ततः संपूजयेद्देवं स्थापनोपरि निधाय २९

मे यज्ञरूपं महात्मानं चिंतयेत्पुरुषोत्तमं सांगत्रयीमयं षडंगैर्विद्योपांगशोभितं सर्वलक्षणसंपन्नं
शुद्धजांबूनदप्रभं युवानं पुंडरीकाक्षं शंखचक्रधनुर्द्धरं सर्वयज्ञमयं ध्यायेद्वामांकाश्रितपद्मजा
संपूज्य चाक्षतैरेवं पश्चात्कर्म समाचरेत् प्राणाग्निहोत्रसमये सम्यगाचम्य वारिणा कुशासने समा
सीनः प्राग्वाप्युत्तरमुखोपि वा परिषिच्य समात्मानं प्राणायामं समाचरेत् मंत्रेण हृत्पद्मे हृदये पंक
जे केशरान्विते तस्मिन्चंद्रार्कसोमांशुविवान्यनुविचिंतयेत् सर्वाक्षरमयं दिव्यं रत्नपीठं तदुत्तरे
तन्मध्ये अष्टदलं पद्मं ध्यायेत्कल्पतरोरधः वीरासने समासीनं तस्मिन्नीशं विचिंतयेत् स्निग्धदूर्वा
दलश्यामं सुंदरं भूषणैर्युतं पीतांबरयुगं वानं चंदनेस्त्रग्विभूषितं शरत्पद्मासनं रक्तपद्माभांघ्रिक
रद्वयं स्निग्धवर्णं महाबाहुं विशालोरस्कमव्ययं चक्रशंखधनुर्बाणपाणिं रघुवरं हरिं जानकी
लक्ष्मणोपेतं मनसैवार्चयेद्विभुं मंत्रद्वयेनार्चयित्वा जप्त्वा चैव षडक्षरं पश्चाद्वै जुहुयात्तं च प्राण
नमर्चेत्पुनः ध्यायन्वै मनसा विष्णुं भुंजीत वाग्यतः एवं हृद्यर्चनं विष्णोरुक्तं मया मुनिसत्तमाः ॥
अर्तं तामिमतां विष्णोर्वदंत्यूजां परमात्मनः संध्याकाले तु संप्राप्ते रविमंडलमध्यगं हिरण्यग
र्भं पुरुषं हिरण्यवपुषं हरिं श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कं वैजयंत्या विराजितं शंखचक्रादिभिर्युक्तं भू
षितं दोर्भिरायतैः शुक्लांबरधरं विष्णुं मुक्ताहारैर्विभूषितं ध्यात्वा समर्चयेद्देवं कुसुमैरक्षतैरपि
पूर्णेनैव च सावित्र्या पश्चात्सकन्निवेदयेत् ध्यायन्नेव जपेद्विष्णुं गायत्रीं भक्तिसंयुतः तथैवा

ता॰ स॰ कैश्चऋत्विजः कलशोदकैः ततस्तन्मध्यमं कुम्भमादाय द्विजसत्तमः स्नापयेन्मंत्ररत्नेन शतवारं समा
३० हितः सौवर्णेन च ताम्रेण शंखेन रजतेन वा स्नाप्य पंचामृतैर्गंधैरुद्धृत्य शुभचंदनं मंत्रेण स्नापयि
त्वा तुलसीमिश्रितैर्जलैः वासोभिर्भूषणैः सम्यगलंकृत्य च वैष्णवः उपचारैः समभ्यर्च्य पश्चान्नीराज
येत्तदा अलंकृते शुभे गेहे पीठे संस्थापयेद्धरिं रक्तैर्नीतानपादस्तु दृढे स्थाप्य सुखासने अष्टोत्तर
शतवारं पृथङ्मंत्रचतुष्टयात् ध्यात्वा पुष्पांजलिं दद्यान्महाभागवतोत्तमः नत्वा गुरुं परं धाम स्थितं
देवं जनार्दनं ध्यात्वैवं मंत्ररत्नेन तस्मिन्बिंबे निवेशयेत् अर्चयित्वोपचारैस्तु मंगलानि निवे
दयेत् दर्पणं कपिलां कन्यां शंखं दूर्वाक्षतान् पयः सौवर्णं ताम्रपलजं मधु सर्षपमंजनं एवं त्र
30 योदशैतानि मंगलानि च निवेदयेत् तथैव दशमुद्राश्च मंत्रेणैव समीक्षयेत् तद्बिंबमूर्तिं मंत्रेण प
श्चाद्दशशतानि तु पुष्पाणि दद्यान्मंत्रांश्च जपेद्भक्तिसमाहितः सतिलैस्तंदुलैः शुभ्रैर्जुहुयाच्च द्वि
जोत्तमाः आशिषो वाचनं कृत्वा दीपान्नीराजयेत्तदा भोजयित्वा ततो विप्रान् दक्षिणाभिश्च तो
षयेत् आचार्यमृत्विजश्चापि विशेषेण समर्चयेत् तदग्निसंगृहे नित्यं होमार्थं परमात्मनः त्रि
रात्रमुत्सवं तत्र कुर्यादुत्सवायतात्मवान् वैष्णवैः पावमानैश्च तत्र पुष्पांजलिं चरेत् आज्येन च
रुणा वापि होमं कुर्वीत वैष्णवः प्रत्यहं भोजयेद्विप्रान् वैष्णवान् घृतपायसं तन्मूर्तिप्रीतये शक्त्या राम॰
दद्याद्ग्रासं सदक्षिणाः कुर्याद्देवमतेष्विं च महाभागवतैः सह सहस्रनामभिर्दिव्यैः स्तोत्रैर्विष्णु ३०

च व्याघ्रचर्म समास्तीर्य तस्मिन् कौशेयवाससी निवेश्य पूजयेद्विष्णुं मूलमन्त्रेण वैष्णवः तोरणेषु चतु
र्दिक्षु चण्डादीनर्चयेत्तथा कुमुदादीन् सुरान्दीक्षु तथा धाम्नो दिग्देवताः सम्पूज्य विधिनानेन पश्चाद्धोमं स
माचरेत् आग्नेयकल्पयेत्कुंडं मेखलाद्युपशोभितं अश्वत्थारणीगर्भोद्भूतं त्वग्निं विनिक्षिपेत् वैष्ण
वस्य गृहाद्वापि समानीयानलं द्विजः गृह्योक्तविधिनादत्त्वप्रतिष्ठाप्य हुताशनं इध्माधानादिपर्यन्तं कृत्वा
होमं समाचरेत् पायसेन गवाज्येन तिलैर्व्रीहिभिरेव च चतुर्भिर्वैष्णवैः सूक्तैः पायसं जुहुयाद्धविः।
हिरण्यगर्भसूक्तेन श्रीसूक्तेन तथैव च अहं रुद्रेभिर्वा याच गवाज्यं जुहुयात्ततः त्वमग्ने द्युभिरिति सू
क्तेन प्रत्यृचं तेन समिद्भिः पिप्पलैः अस्य वामेति सूक्तेन प्रत्यृचं व्रीहिभिस्तथा अग्निं नरो दीधितिभिरि ति
ति सूक्तेन प्रत्यृचं तथा समिद्भिः पिप्पलैः सोऽर्द्दहेति वै मुनिसत्तमाः अष्टोत्तरं सहस्रं वा सतमष्टोत्तरं तु वा
होतव्यमाज्यं पश्चात्तु तथा मन्त्रचतुष्टयं वैकुण्ठपार्षदेभ्यो मे पायसेन घृतेन वा समाप्य होमं हविषः शे
षं तस्मै निवेदयेत् चतुर्मन्त्रांश्चतुर्वेदांश्चतुर्दिक्षु जपेत्ततः तत्र जागरणं कुर्याद्गीतवादित्रन
र्तकैः रजन्यां तु व्यतीतायां स्नात्वा नद्यां विधानतः वैकुण्ठतर्पणं कुर्याद्वह्निमग्निं मूलेन सह तर्प
त यित्वा पितॄन्देवान्वाग्यतो गृहमाविशत् आचम्य पूर्ववत्पूजां कृत्वा होमं समाचरेत् जुहुयाद्भू
तलेऽग्निस्पत्ये सूक्तैश्च घृतपायसं पौरुषेण तु सूक्तेन श्रीसूक्तेन तथैव च वैकुण्ठपार्षदेभ्यो दत्त्वा क
र्मशेषं समापयेत् नयनोन्मीलनं कुर्यात्सुमुहूर्तेन वैष्णवः महाभागवतैः श्रेष्ठैः सूक्ष्महेमशलाकया
धयेनैव प्रकुर्वीत नयनोन्मीलनं हरेः निवेश्य पन्नद्यपीठे तु स्नापयेत्सुसमाहितः सर्वैश्च वैष्णवैः सू

सा.स्म. भोजयेत्पश्चात्पायसान्नं घृतान्वितं शक्त्या च दक्षिणां दत्वा विशेषेणार्चयेद्गुरुं संस्वनाममिस्कृत्वा
३१ आशीर्भिरभिवादयेत् प्रदक्षिणनमस्कारान्कुर्वीत त्र पुनःपुनः प्रसीद मम नाथेति मन्त्रमासं प्रार्थ
येद्विष्णुं दीपैर्नीराजयेत्पश्चाच्छ्रीसूक्तेन समाहितः कृतशेषस्तविः प्रास्याजन्मामेत्रमतैनुत्तमं ध्याय
न्कमलपत्राक्षं मोक्षस्याक्षुशोत्तरे एवं तु नार्चा विविधस्य विष्णुः संस्थाप्य वेश्मव. अर्चयेद्विधिना
नित्यं यावद्देयनियातने शालिग्रामशिलायां तु पूजने परमात्मनः कोटिकोटिगुणाधिक्यं भवेदत्र न सं
शयः न जयो नाधिवासश्च न च संस्थापनक्रिया सालग्रामार्चने विष्णुस्तस्मिन्संनिहितः सदा ।
मूर्तिनां तु हरेः स्वस्य यस्यां प्रीतिरनुत्तमा तस्यामेव हृतां ध्यात्वा पूजयेत्तद्विधानतः मूर्त्यन्तरं न वि
31 वेतु नयपश्यं तद्देवतत् शालिग्रामशिशिलायां तु पश्यापी बुधमूर्तयः चेस्यर्चनं वंदनं दानं प्रणामं
दर्शनं नरः शालिग्रामशिलायां तु सर्वं कोटिगुणं भवेत् सस्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु दीक्षितः ।
योवरेस्थिरसा नित्यं शालिग्रामशिलाजले असत्यकथने नित्यं नमनस्याणां च भक्षणं शालिग्रामज
लपित्वा सर्वं दहति तत्क्षणात् द्विजानामेव नान्येषां शालग्रामशिलार्चने बालकृष्णवपुर्देवं पूजये
द्द्विजः सदा पठेन्नाम्नार्चयेद्विष्णुं विशिष्टः शूद्रयोनिजः स्थण्डिले स्वहृदये वापि पूजयेद्द्विजः सदा ।
वाराहं नारसिंहं च हयग्रीवं च वामनं ब्राह्मणः पूजयेद्विष्णुं यज्ञमूर्तिं च केवलं क्षत्रियः पूजये रा.म०
द्रामं केशवं मधुसूदनं नारायणं वासुदेवमनन्तं च जनार्दनं प्रद्युम्नमनिरुद्धं च गोविंदं चाच्युतं ३१

प्रकाशकैः नद्यामवभृतं कृत्वा तर्पयित्वा तु देवताः अस्य वामेति सूक्तेन पायसं मधुसंयुतं आज्येन मूलमं
त्रेण सहस्रं जुहुयात्तदा आशिषो वाचनं कृत्वा भोजयेद्द्विजसत्तमान् एवं संस्थाप्य देवेशं चैत्रे विधिनास
ह ग्रहार्चायाः स्थापने तु लघु तंत्रं समाचरेत् अधिवासन वेद्यादि मंत्रं तत्र विवर्जयेत् एकत्रयं च गव्ये
षु विनिक्षिप्य परेहनि पंचामृतैः स्नपयित्वा पश्चात्तु घर्षणादिकं आदाय कलशं शुद्धं पवित्रोदकपूरि
तं निक्षिप्य पंचरत्नानि सुवर्णं तु वर्णं तुलसीदलं चंदनाक्षतदूर्वाश्च तिलान् धात्रीश्च सर्षपं अभिमं
त्र्य कुशैः पश्चान्मंत्ररत्नेन वैष्णवः सप्तवारं सहस्रं वा मंत्रेणैवाभिषेचयेत् सर्वैश्च वैष्णवैः सूक्तैः गायत्र्या
वैष्णवेन च नाममिश्रैश्च वाद्यैश्च सर्वैर्मंत्रैश्च वैष्णवैः स्नाप्य वस्त्रैर्मधुपर्कैश्च शुभैर्धान्ये निवेशयेत् स्थं
डिले ग्निं प्रतिष्ठाप्य इध्माधानादि पूर्ववत् होमं कुर्यात् आज्येन पायसान्नेन वैष्णवः वर्तुरोपासना
न्नोत्तु होममंत्रं विशिष्यते प्रत्येकं वैष्णवैः सूक्तैर्जुहुयाद्धृतपायसं अस्य वामेति सूक्तेन गव्याज्यं
जुहुयात्ततः मंत्ररत्नेन जुहुयादष्टोत्तरसहस्रकं ततो द्विमूर्तिमंत्रेण तिलहोमं च यथैव च अविज्ञा
तस्क्त तन्मंत्रं मूलमंत्रेण वा यजेत् यजेत् श्रीमत्प्रकाशैश्च गायत्र्या ॥ विष्णुसंज्ञया वैकुंठ पार्षदं होमं
कृत्वा होमं समापयेत् नयनोन्मीलनं कृत्वा सौवर्णेन कुसेन वा निवेश्य वासयेत् पीठं मंत्ररत्ने
न वैष्णवः मंत्रेणैवार्चनं कृत्वा पश्चात् पुष्पांजलिं ततः तस्मिन् बिंबे तु तन्मूर्तिं ध्यात्वा नियतमानसः
अष्टोत्तर सहस्रं तु दद्यात्पुष्पांजलिं ततः सर्वैश्च वैष्णवैः दंसूक्तैः दद्यात्पुष्पाणि वैष्णवः ब्राह्मणान्

स्ना॰स्म॰ सकर्मसमाचरेत् आद्यया चावाहनं विष्णोरासनं च द्वितीयया तृतीयया च तत्पाद्यं चतुर्थ्यार्घ्यं निवेद
३२ येत् पंचम्याचमनीयं तु दातव्यं च ततः क्रमात् षष्ठ्या स्नानं च सप्तम्या वस्त्रमप्युपवीतकं अष्टम्या
चैव गंधं तु नवम्या च सुपुष्पकं दशम्या धूपकं चैव एकादश्या च दीपकं द्वादश्या च त्रयोदश्या नै
वेद्यं च निवेदयेत् चतुर्दश्या नमस्कारं पंचदश्या प्रदक्षिणं षोडश्या शयनं दत्वा शेषं कर्म समाचरे
त् स्नानवस्त्रोपवीतेषु द्विरेवाचमनं चरेत् हुत्वा षोडशभिर्मंत्रैः षोडशाज्याहुतीः क्रमात् तथैवाज्ये
न होतव्यमग्निः पुष्पांजलिं चरेत् तच्च सर्वं जपेद्भूयः पौरुषं सूक्तमुत्तमं कृत्वा माध्याह्निकं स्नानं
ऊर्द्ध्वपुंड्रधरस्ततः नित्यं संध्यामुपास्याथ रविमंडलमध्यगं हरिं ध्यायन्नुदन्योर्द्ध्वं हंसः शुचिषदित्य।
32 चा सावित्रीं च जपेत्तिष्ठन् प्राणायामपूर्वकं सौपर्णेनानुवाकेन उपस्थानं जपेत्तथा आत्मानं परि
षिच्याथ दर्भांतरपुरांजलिं दक्षिणांके तु विन्यस्य जपयज्ञाय सयेद्बुधः समाहृत्य प्रणवं गायत्रीं तु
जपेत्तदा शक्त्या च चतुरो वेदान् पुराणं वैष्णवं जपेत् चरितं रघुनाथस्य गीतां भगवतो हरेः ध्या
यन्वै पुंडरीकाक्षं जप्त्वा चाप उपस्पृशेत् पूर्ववत्तर्पयेद्देवं वैकुंठपार्षदं तथा देवानृषीन्पितॄंश्चै
व तर्पयित्वा तिलोदकैः निःपीड्य वस्त्रमाचम्य गृहमाविश्य पूर्ववत् पूजयित्वाच्युतं भक्त्या पौ
रुषेण विधानतः दैवं मूर्तं पैतृकं च मानुषं च विधानतः प्रीतये सर्वयज्ञस्य तोलुर्विभोजेग राम॰
त्पतेः वैकुंठवैष्णवं होमं पूर्ववज्जुहुयात्तदा चतुर्विधेभ्यो भूतेभ्यो बलिं पश्चाद्विनिक्षिपेत् वारिणा ३२

म्हरिं संकर्षणं तथा मायाकृष्णं वै हंसरूपः संपूजयेत्तथा बालगोपालवेषं वा पूजयेद्वृद्धयोनिजः सर्व
एव हि संपूज्या विप्रेण मुनिसत्तमाः सर्वेपि भगवन्मंत्रा जप्तव्याः सर्वसिद्धिदाः तस्माद्द्विजोत्तमः पूज्याः
स सर्वेषां भूतिमिच्छता पंचसंस्कारसंपन्नो मंत्रार्थकोविदः शालिग्रामशिलायां तु पूजयेत्पुरुषोत्त
मं पूजितस्तुलसीपत्रैर्ददाति सकलं हरिः यः श्राद्धं कुरुते विप्रः शालग्रामशिलाग्रतः पितॄणां
तत्र तृप्तिः स्यात्कल्पाद्याब्रह्मसदनं तकं जपं हुतं तथा दानं वेदनं च जपक्रिया शालग्रामसमीपे तु सर्वं।
कोटिगुणं भवेत् ध्यात्वा कमलपत्राक्षं शालग्रामशिलोपरि पौरुषेण तु सूक्तेन पूजयेत्पुरुषोत्त
मं अनुष्टुबस्य सूक्तस्य त्रिष्टुबंतस्य देवता पुरुषो योऽनृगा बीजमृषिर्नारायणः स्मृतः प्रथमां विन्य
सेद्वामे द्वितीयां दक्षिणे करे तृतीयां वामपादे तु चतुर्थीं दक्षिणे तथा पंचमीं वामजानौ तु षष्ठीं
वै दक्षिणे तथा सप्तमीं वामकट्यां तु ह्यष्टमीं दक्षिणेपि च नवमीं नाभिदेशे तु दशमीं हृदि विन्यसेत्
एकादशीं कंठदेशे द्वादशीं वामबाहुके त्रयोदशीं दक्षिणे तु स्वास्यदेशे चतुर्दशीं अक्ष्णोः पंचदशीं मूर्ध्नि
षोडशीं चैव विन्यसेत् एवं न्यासविधिं कृत्वा पश्चाद्ध्यानं समाचरेत् सहस्रार्कप्रतीकाशं कंदर्पायु
तसन्निभं युवानं पुंडरीकाक्षं सर्वाभरणभूषितं पीनवृत्तायतैर्दोर्भिर्भूषितं भूषणान्वितैः चक्रं
पद्मं गदां शंखं बिभ्राणं पीतवाससं शुक्लपुष्पानुलेपं च रत्नस्तबकपादांबुजं सुस्निग्धनीलकु
टिलकुंतलैरुपशोभितं श्रियाभूम्या समाश्लिष्टं पार्श्वे ध्यात्वा समर्चयेत् यथात्मा नित्यादेवेन्या

सा॰ स॰ ३३ गाचम्यवारिणा सम्यक् निवेद्यविष्णोस्तत्स्वयंभुंजीतवाग्यतः प्रक्षाल्यप्राङ्मुखोवाप्रत्यङ्मुखोवापिजान्वोरं
तःकरःशुचिः उदङ्मुखोवायेवैतुसमाशिनाभिपूजितः वंशतालादिपत्रेस्स्कृतंवसनमस्माच्च काय
लमिश्रकंवापिपर्णंतृणमयंतथा चर्मासनंशुक्लकाष्ठशिल्पपर्यंकमेवच निषिद्धदारुपीठंचदांत
मस्थिमयंत्यजेत् दग्धंचयालितंतालं ग्रथितंचविवर्जयेत् विभीतकंतिंदुकंचकरंजमाम्रघात
कं भल्लातककपित्थंचाम्लिकांतालंशिग्रुमेवच निषिद्धतरवोह्येतेसर्वकर्मसुगर्हिताः शुद्धदारुमयेपीठे
समासीतकुशोत्तरे पीठेत्वलाभेसौम्यस्यकेवलंकुशविष्टरं चतुरस्रंत्रिकोणंचवर्तुलंचार्धचंद्रकं
वर्णानामानुपूर्व्येणमंडलानियथाक्रमात् स्वलंकृतेमंडलेस्मिन्विमलाभाजनंन्यसेत् स्वर्णकांस्य
33 चरौप्यंचपर्णंवासास्त्रचोदितं चतुर्विंशपलंकांस्यंतदर्धपादमेववा गृहिणामेवतोज्यंसान्ततोहीने
तुवर्जयेत् पलाशपद्मपत्रेषुगृहीणांतुविवर्जयेत् यतीनांचवनस्थानांपितृणांचशुभप्रदं वटा
श्वत्थार्कपर्णानिकुंभितिंदुकयोस्तथा एरंडतालपत्रेषुकोविदारकरंजकाः भल्लातकाश्मपर्णानाय
णानिपरिवर्जयेत् मोचागर्भपलाशंचवर्जयेत्सर्वकर्मसु मधूकंकुटजंचैवन्नात्तत्क्षसमुद्भवं ।
मातुलिंगपानसंचमोचाचमंदलानिच पालाशपर्णंश्रीपर्णंशुभानीमानिभोजने यथालाभोपपन्ने
तुभोजनेघृतसंस्कृते पत्न्यादिभिर्दत्तमन्नंवासुदेवार्पितंशुभं गायत्र्यामूलमंत्रेणसंप्रोक्ष्यशुभवारि राम
णा अतेसत्याभ्यामितिमंत्राभ्यांपरिषेचयेत् अन्नरूपंविराट्पुरुषंध्यात्वामंत्रंजपेत्गुरुः ध्यात्वाहृत्पंक ३३

दोहमात्रंतुतिष्ठेद्वातिथिर्वाश्रद्धया भोजयेत्स्वागतान्कालेफलमूलोदनादिभिः महाभागवतान्विप्रान्
विशेषेणैवपूजयेत् मधुपर्कप्रदानेनपाद्यार्घाचमनादिभिः गंधैःपुष्पैश्चतांबुलैर्धूपदीपनिवेदनैः
सुखासनेनिवेश्यैवपूजयेच्छ्रद्धयान्वितः सकृत्संपूजितेविप्रेमहाभागवतोत्तमे षष्टिवर्षसहस्राणि
हरिःसंपूजितोभवेत् भोजनंदनयेयस्तुमहाभागवतोत्तमे कोटिजन्मार्जितात्पुण्यपान्नश्यतेनात्र
संशयः दिनमेकंगृहेयस्यस्यभुंक्तेभागवतोत्तमः गृहेतस्यमनश्नातिशतवर्षाणिकेशवः सुखं।
हिसर्वदेवानांमहाभागवतोत्तमः तस्मिन्संपूजितेविप्रेपूजितंस्याज्जगत्त्रयं अर्थपंचकतत्त्वज्ञः
पंचसंस्कारसंस्कृतः नवभक्तिसमायुक्तोमहाभागवतोत्तमः कालेसमागतेतस्मिन्पूजितेमधु
सूदनः क्षणादेवप्रसन्नःस्याद्दीप्सितानिप्रयच्छति महाभागवतानांचपिबेत्पादोदकंतुयः सिर
सावाधरेन्नत्वासर्वपापैःप्रमुच्यते यस्मिन्कस्मिन्दिवसेतिमहाभागवतोत्तमः अप्येकरात्रमथवा
तद्देशस्तीर्थसंसमीतः भोजयित्वामहाभागान्वैष्णवानतिथीनपि ततोबालसुहृद्वृद्धान्बांधवांश्च
समागतान् भोजयित्वायथाशक्त्यायथाकालंजितक्षुधः भिक्षांदद्यात्प्रयत्नेनयतीनांब्रह्मचारि
णां श्रद्धोवाप्रतिलोमोवापथिश्रांतःक्षुधातुरः भोजयेत्तंप्रयत्नेनगृहंसमागतोयदि पाषंडीपति
तोवापिक्षुधार्त्तोगृहमागतः नैवदद्यात्स्वपाकान्नंश्यामान्नमेवप्रदापयेत् स्वशक्त्यातर्पयित्वाचस्तु
थीन्गृहमागतान् सम्यक्निवेद्यविष्णोस्तत्स्वयंभुंजीतवाग्यतः प्रक्षाल्यपादौहस्तौचसम्य[illegible]।

रा.स्मृ. दयेत् उद्धृत्य वामहस्तेन मुखेनोद्धृत्य यः पिबेत् स सुरां चापि वेद्यस्क सद्यः पतति रौरवे शूद्रेणाप्योजेन श
३४ पीत्वा पैतृके पतितो भवेत् पृथक् पलवणायुक्तं क्षीरं लवणसंयुतं दधि हस्तेन मथितं सुरापानसमं स्मृ
तं आरनालं रसं तद्वत् हस्तेयेवानर्पितं हरेः आयसेन तु पात्रेण नैव दद्यात् घृतादिकं नोच्छिष्टघृतमाद
द्यात् पैत्रिके भोजने निशा तथैव तु पुरोडाशा पृथदाज्यं च माक्षिकं पानीयपायसं क्षीरं घृतं लवण
मेव च हस्तदत्तेन गृह्णीयात् तुल्यं गोमांसभक्षणं अपूपं पायसं माषं पावकं कृसरं मधु केवलं यो पृथ्य
श्नाति तेन भुक्तं सुरासमं करंजमूलकं शिंगुलशुनं तिलपिष्टकं तालास्थि श्वेतवृन्ताकं सुरापानस
34 मं विदुः अन्यच्च फलमूलादि मद्यपानादिकं त्यजेत् स्रक्चंदनादितांबुलं यो भुंक्ते हर्यनर्पितं कल्प
कोटिसहस्राणि रौरवे तो विण्मूत्रभुग्भवेत् समर्पितं त्रेण यो भुंक्ते सर्वयज्ञफलं लभेत् ध्यायन्नारायणं दे
वं वाग्यतः प्रयतात्मवान् भुक्त्वा वनितत्त्वेव प्राशयेदंबु निर्मलं अमृतोपिधानमसीति मंत्रेण कु
शपाणिना किंचिदन्नमुपादाय प्रीत शेषेण वारिणा पैतके ण तु तीर्थेन भूमौ दद्यात्तदर्थिनां रौरवे
नरके घोरे वसतां क्षुत्पिपासया तेषामन्नं सोदकं च अक्षय्यमुपतिष्ठतु इति दत्वोदकं तेषां तस्मिन्ने
वासने स्थितः प्रक्षाल्य हस्तौ पादौ च मुखं वंशसो ध्मवा रिभिः द्विराचम्य विधानेन मंत्रेण प्राशयेज्जलं पि
त्वा मात्रजलं पश्चादाचम्य हृदयाम्बुजे राममिंदीवरश्यामं चक्रशंखधनुर्द्धरं युवानं पुंडरीकाक्षं ध्या राम.
त्वा मंत्रं जपेद्बुधः विभावसुं प्रपश्यन् समासीनः सुखासने वेदमध्यायये च्छिष्यान् शास्त्रं चाधर्मसंहितां ३४

जेविधंमुमुञ्जासर्वरशाकरोति शंखचक्रगदापद्मपाणिनंदिव्यभूषणं मनसैवार्चयित्वाथमूलमंत्रेणवैसम
वः पादोदकंहरेःपुण्यंतुलसीदलमिश्रितः अमृतोपस्तरणमसीतिमंत्रेणप्राशयेत् उद्दिश्यवैहरिंप्रा
जु णाद्यानंजुहुयात्सघृतंहविः अन्नालाभेतुतोतलवं शाकमूलफलादिभिः पंचप्राणाहुतयोमंत्रै
स्तैर्जुहुयाद्धरेः अज्ञायंप्राणेनविष्टेतिमंत्रेणचयथाक्रमं तर्जनीमध्यमांगुष्ठैःप्राणायेतियजेद्धविः
मध्यमानामिकांगुष्ठैरपानायेत्यनंतरं कनिष्ठानामिकांगुष्ठैर्व्यानायेत्याहुतिंततः कनिष्ठतर्जन्यं
गुष्ठैरुदानायेतिवैयजेत् समानायेतिजुहुयात्सर्वैरंगुलिभिर्द्विजः अपामग्निर्वैश्वानरेत्यात्मन
मनंतरं शतमष्टोत्तरं मंत्रमनसैवपठेत्ततः ध्यायेन्नारायणंदेवंभोजनेतुयथासुखं वक्त्रादपा
तयन्ग्रासंचिंतयेन्मधुसूदनं नासनारूढपादस्तुनवेष्टितशिरस्तथा नस्कंदयन्नचतत्स
नंवक्तिनीच्यवलोकयन् नाशिष्यप्रलयन्जल्पन्नबहिर्जानुकरोनच अपादारोपितकरःप
थिव्यामपिवानच नपुंसारेतपादश्च नोत्संगकृतभोजनः नाग्नौयाज्ञपेयासार्द्धंनपुत्रैर्वाकदा
चन नशयानोनातिसंगोनविमुक्तशिरोरुहः अन्नेह्यथानविकरन्नतिष्ठिवन्नातिकोपया
तिशब्दंनभुंजीतनवस्त्रार्धोपवेष्टितः प्रगृह्यपात्रंहस्तेननभुंजीयात्पेतकेयदि चषकेपुटकेवा
पिवपिवेत्तोयंद्विजोत्तमः तक्रंवाप्यथवाक्षीरंपानकंवापिभोजने वक्त्रेणमातृक्रोणेनदत्तम
न्यनवापिवेत् ग्रासशेषंनचाश्नीयात्पीतशेषंपिवेन्नतु शाकमूलफलादीनांदंतच्छिन्नेनरवा

रा॰स्मृ॰ दिवसे मघामूलोभयोरपि प्राप्ते मुहूर्ते उत्थाय चाचमेत्प्रयतात्मवान् यतिश्च ब्रह्मचारी च वनस्थो विधवा
३५ स्तथा अजिने कंबले वापि भूमौ स्वप्यात्कुशोत्तरे ध्यायन्नेव पद्मनाभं तु शयीरन् विजितेंद्रियाः आचरेयुः पर
धर्मं यथावृत्त्यनुसारतः प्रातः कृष्णं जगन्नाथं कीर्तयेत्पुण्यनामभिः शौचादिकं तु यत्कर्म पूर्वोक्तं सर्व
माचरेत् नैमित्तिके विशेषेण पूजयेत्पतिमव्ययं तत्तत्काले तु तन्मूर्तेरर्चनं मुनिभिः स्मृतं प्रसुप्तं
पद्मनाभं तु नित्यं मासचतुष्टयं द्रोण्यां दोलायामपि वा भक्त्या संपूजयेद्धितं क्षीराब्धौ शेषपर्यंके शयानं रमया
सह नीलजीमूतसंकाशं कोटिकंदर्पसुंदरं स्फुरत्किरीटहारादिकुंडलोद्यन्मंडितं कौस्तुभोद्भासिततनुं
35 पीतवाससमच्युतं सर्वलावण्यसंपन्नं वैजयंत्या विराजितं लक्ष्मीकुचयुगस्पर्शशुभोरस्कं सुवर्चसं।
ध्यात्वैवं पद्मनाभं तु द्वादशार्णेन नित्यशः पूजयेत् गंधपुष्पाद्यैस्त्रिसंध्यास्वपि वैष्णवः निवेद्य पायसा
न्नं तु दद्यात्पुष्पांजलिं ततः सहस्रं शतवारं वा द्वयमंत्रं जपेत्सुधीः द्वादशार्णमनुं चैव जप्त्वाज्येन ति
लैश्च वा केवलेन चरुणा वापि जुहुयात्प्रतिवासरं अधःशायी ब्रह्मचारी सर्वभोगविवर्जितः वार्षिका
श्चतुरो मासानेवमभ्यर्च्य केशवं बोधयित्वाथ कार्तिक्यां दद्यात्पुष्पाण्यनेकशः साज्यैस्तिलैः पायसेन म
धुना च सहस्रशः मूलमंत्रेण मूर्तिं च हुत्वा चावभृथं ततः सहस्रनामभिः स्तुत्वा दद्यादर्घ्यं प्रणम्य च
गत्वा गत्वाथ देवेशं पूजयित्वा यथाविधि भोजयेद्वैष्णवान्विप्रान् दक्षिणाभिश्च तोषयेत् शुक्लप राम॰
क्षे नभो मासि द्वादश्यां वैष्णवः शुचिः पवित्रारोपणं कृत्वा नाभिमात्रायतं न्यसेत् तथा[illegible]सिपर्यंतस ३५

रवावस्तमिते संध्यां वह्निः कुर्वीत पूर्ववत् वह्निः संध्याकोटिगुणं गोष्ठे शतगुणं तथा गंगाजले सहस्रं स्याद
नंतं विष्णुसन्निधौ उपास्य पश्चिमां संध्यां जप्त्वा जप्यं समाहितः पूर्ववत्स जयेद्विष्णुं गंधपुष्पादिकैर्दत्तादिभिः
अष्टाक्षरविधानेन निवेद्यैवं समाहितः सायंहोमाप्यास्यनं कृत्वा वैश्वदेवं ततो नमाचरेत् ध्यात्वायजनं यद्विष्णुमंत्रे
णाष्टोत्तरंशतं तिलव्रीह्याज्यचरुभिः तत्रैकेनापि वा यजेत् वैश्वदेवं भूतबलिं कृत्वा तु चाचमेत् शय्या
यां विन्यसेद्देवं पर्यंके समलंकृते सवितानेगंधपुष्पधूपैरामोदिते शुभे शाययित्वा च देवेशं नारायण
मनामयं नीलजीमूतसंकाशं मंदस्मेरमुखांबुजं कोटिकंदर्पलावण्यं देवाभ्यां संस्थितं हरिं हिरण्य
गर्भसूक्तेन नासदासीत्यनेन च कृत्वा पुष्पांजलिं पश्चादुपचारैः समर्चयेत् श्रियेजातस्यचाचध्रु
वसूक्तेन च द्विजः दीपैर्नीराजनं कृत्वा पश्चाद्दुग्धं निवेदयेत् सुवाससायवनिकां विन्यस्याथ समाहि
तः द्वादशार्णं महामंत्रं जपेदष्टोत्तरंशतं अस्त्रेणशंखचक्राद्यैर्दिक्षु रक्षां तु विन्यसेत् स्तोत्रैः स्तु
त्वा नमस्कृत्य पुनः पुनरनंतरं वैष्णवेभ्यः सुतल्पं श्च भुंजीयादर्पितं हरेः आचम्याग्निमुपस्पृश्य सुखमा
सीत वाग्यतः ध्यायन्हृदि परे शानं अनंतं सर्वतो मुखं लोकैकनायकं मंत्रं जपेदष्टोत्तरंशतं शेषा
स्तिरायिनं देवं मनसैव समर्चयेत् शयीत शुक्लशय्यायां विमले शुभमंडले पे ऋतौ गच्छेत्स्वपत्नीं वि
नापि च सुपर्वसु पुत्रार्थी चेन्नयुग्मासु स्त्रीकामो विषमासु च नष्टार्द्धदिवसे चैव नोपवासदिने क्वचित् ।
नाशुचिर्मलिनावापि नचैव मलिनालया नचकुद्धांनकुब्रस्नान नरोगी न च रोगिणीं नगच्छेत्क्रूर

स्ता·स्मृ
३६

पिगायत्र्याविष्णुसंज्ञया कृत्वापुष्पांजलिंदत्वाताभ्यामेवतथाविभोः स्वविष्णोदनेशुक्लेनक्तंभुंजी
तवाग्यतः तैलंशुक्लंतथामांसंनिष्पावान्मासिकेतथा चनकानपिमाषांश्चवर्जयेत्कार्तिकेमुनि मो
जयेद्वैष्णवानविप्रान्नित्यंदानानिशक्तितः अंतेचभोजयेद्विप्रान्दक्षिणाभिश्चतोषयेत् एवंसं
पूज्यदेवेशंकार्तिकेक्रतुकोटिभिः पुण्यंप्राप्यानघोभूत्वाविष्णुलोकेमहीयते दशमीमिश्रितांत्य
क्त्वैधात्र्यामारुणोदये उपोष्यैकादशींशुक्लांद्वादशींवापिवैष्णवः स्नात्वामलक्यानद्यांतुविधानेन
36 हरिंयजेत् सुवर्णकुसुमैःशुभ्रैःउपचारैश्चनित्यशः रात्रौजागरणंकृत्वापुराणंसंहितांपठेत् जागरे
स्मिन्नराःकश्चित्दर्भानास्तीर्यवैष्णवः पुरतोवासुदेवस्यमुमोक्षव्याससमाहितः ततःप्रभातसमये
तुलसीमिश्रितेर्जलैः स्नात्वासंतर्प्यदेवेशंतुलस्यामूलमंत्रतः द्वयेनवाविष्णुसूक्तैःकुर्यात्पुष्पांजा
लिंस्ततः तथैवजुहुयादाज्यंमंत्रेणैवशतंततः पायसान्नंविनिवेद्यसेब्राह्मणानभोजयेत्ततः धा
यकमलपत्राक्षेस्वयंभुंजीतवाग्यतः अर्घ्यचंगंधपुष्पाद्यैर्नैवेद्यैः शेषंतुनिनयेत्पुराणंवाचयन्बुधैः ।
शायान्हेसमनुप्राप्तेडोलायांपूजयेद्धरिं अर्घ्यचंगंधपुष्पाद्यैर्मंदपैर्नानाविधैरपि ब्राह्मणस्यतपस्य
क्षैश्चरानैडोलांप्रचालयेत् इतिहासपुराणाभ्यांगीतपाठैःप्रबंधकैः एवंसंपूज्यदेवतस्यानिशिसमा
हितः मध्यान्हेपूजयेद्देवंवैष्णवर्क्षेसमाहितः चंपकैःशतपत्रैश्चकरवीरैःशतैरपि वैष्णवेनैवमंत्रे
णपूजयेत्कमलापतिं नकलिंद्रुतिसूक्तेनदद्यात्पुष्पांजलिंहरेः मंत्रेणाष्टोत्तरशतंदद्यात्पुष्पाणि राम०
३६

तस्मिंतांतवस्मृतं शुक्लग्रंथिसहस्रंतुपदांतेविन्यसेत्ततः सौवर्णीराजतीमालांशतग्रंथियुतांन्यसेत्
मृणालतंतवीपश्चात्पुष्पमालांततःपरं शतमौक्तिकहाराणिनानारत्नमयान्यपि उपोष्यैकाद
शीतद्वद्रात्रौजागरणान्वितः अभ्यर्चयेज्जगन्नाथंगंधपुष्पफलादिभिः निवाराचिंनत्तेनाद्यैःप्रभा
तेविमलेनदीं गत्वास्नात्वाचविधिनातर्पयित्वेशमर्चयेत् सर्वैश्चवैष्णवैर्मंत्रैर्मेध्याज्यतिलपायसैः
हुत्वाद्वादशशाख्येनसहस्रंजुहुयात्ततः निवेदयेत्पवित्राणितथाविष्णोर्यथाक्रमं मंदिरंकुश
योक्तेनवेष्टयनपरमात्मनः वितानपुष्पमालाद्यैरलंकृत्यचसर्वतः पश्चादारोपयेद्विष्णोः।
पवित्राणिशुभानिवै पवस्वसोमइतिचजपनसूक्तंसुपावनं सहस्रंद्वादशार्णेनमंत्र्यंपुष्पां
जलिंन्यसेत् अथोपनिषद्युक्तानिपंचसूक्तान्यनुक्रमात् त्वयैदत्यीतमित्यादिजपन्पुष्पांज
लिंततः ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात्स्वयंकुर्वीतपारणं शक्तश्चेदुत्सवंकुर्यात्त्रिरात्रंवैष्णवोत्तमः।
पूर्वबद्धमेवकुर्वीतपवित्रारोपणंहरेः क्रतुकोटिसहस्रस्यफलंप्राप्नोत्यसंशयः तत्रदुर्भिक्षरोगा
दिभयंनास्तिकदाचन साप्राप्तेकार्तिकेमासिसायाह्नेपूजयेद्धरिं कृष्णैःपुष्पैश्चजातीभिःकोमलैस्तु
लसीदलैः अर्चयेद्विष्णुगायत्र्यानुवाकैर्वैष्णवैरपि पावनान्यैश्चतन्मासंभक्त्यापुष्पांजलिंन्यसे
त् अष्टोत्तरसहस्रंवाशतमष्टोत्तरंतुवा अष्टाविंशतिवारान्वाददाद्दीपान्सपालिकान् सुवा
सितेनतैलेनगव्येनाज्येनवात्तरैः अष्टोत्तरशतंनित्यंतिलहोमंसमाचरेत् मनुनावैष्णवेना

ता॰स्म॰ येत् पश्चाद्धोमं प्रकुर्वीत पायसान्नं सशर्करं मैत्रेणाष्टोत्तरशतं सूक्तेन प्रत्यृचं तथा अग्निष्टोमानुवा
३७ केन समिद्भिः पिप्पलैर्यजेत् सहस्रनामभिः स्तुत्वा नमस्कृत्वा जनार्दनं वैष्णवान् भोजयेत् पश्चा
त्पायसान्नेन शक्तितः स्वयं भुक्त्वा स्वपेत् शेषशयने नियतेन्द्रियः एवं संपूज्य देवेशं पौर्णमास्यां जनार्द
नं सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् मघायामपि देवेशं पूर्वाह्णे सुगन्धैर्जलैः संतर्प्य सूक्तेन मै
त्रेण तिलमिश्रितवारिभिः तर्पयित्वा पितॄन् देवानर्चयेदच्युतं ततः कुमुदैश्च तुलसीपत्रैः केतकैः कम
लैरपि शोभितैः करवीरैश्च जपाकुटजपाटलैः अस्य वामेति सूक्तेन दत्वा पुष्पाञ्जलिं हरेः मैत्रेणाष्टो
37 त्तरशतं कुमुदैश्च तुलसीदलैः तथैव जुहुयादग्नौ तिलैः कृष्णैः सशर्करैः आज्येन पौरुषं सूक्तं प्रत्यृचं
जुहुयात्ततः नारायणानुवाकेन उपस्थाय जनार्दनं सुसंयावैः सोपूपैश्च शाल्यन्नं विनिवेदयेत्
वैष्णवान् भोजयेत् पश्चात् स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः तस्यां रात्रौ जपेन्मन्त्रमयुतं हरिसन्निधौ वैष्णवैरनुवा
कैश्च दत्वा पुष्पाञ्जलिं ततः पुरतो वासुदेवस्य प्रभोः स्वप्यात् कुशोत्तरे एवं संपूज्य देवेशं मघायां वै
ष्णवोत्तमः उद्धृत्य वंशजान् सर्वान् वैष्णवं पदमाप्नुयात् व्यतीपाते तु संप्राप्ते हयग्रीवं जनार्दनं
तिलैश्च करवीरैश्च पुण्डरीकैः पुंसमर्चयेत् घोर इत्यनुवाकेन प्रत्यृचं वै यजेद्बुधः मैत्रेण च शतं द
त्वा पश्चाद्धोमं समाचरेत् यवैश्च तण्डुलैः पुष्परथापि वा मैत्रेणाष्टोत्तरशतं जुहुयाद्वैष्णवोत्तमः अम्ब
रेकाद्यष्टसूक्तैः प्रत्यृचं जुहुयाद्वसुः शेषं निवेद्य तद्रये संप्राश्याचमनं चरेत् सहस्रशीर्षसूक्तेन चोपस्थाय। राज॰ ३७

भक्तितः तथैवहोमंकुर्वीतातिश्रीहिभिरेववा सुंधान्नफलसंयुतंनैवेद्यंविनिवेदयेत् दीपैर्नीराज
नंकृत्वावैष्णवान्भोजयेत्ततः मंदवारेषुतुम्मयाह्लेतावत्सम्यगुपोषितः तिलैःस्नात्वाविधानेनसं
तर्प्यचसनातनं नृसिंहवपुषंदेवंपूजयेत्तुविधानतः मंत्रराजेनगायत्र्यामूलमंत्रेणवायजे
त् अखंडविल्वपत्रैणजातिकुंदैश्चपुष्पकैः शनैश्चपंचशांत्यचत्वमानकर्मिरितिच दद्यात्पु
ष्पांजलिंभक्त्यामंत्रेणैवशतंयथा अभ्यामेवानुवाकाभ्यांघृतंचैजुहुयाद्धुतं मंत्रेणाष्टोत्तरश
तंविल्वपत्रैर्घृताक्तितैः वैकुंठपार्श्वदेहत्वातोमशेषंसमापयेत् मधुशर्करसंयुक्तानपूपा
न्मोदकांस्तथा मंडकान्विविधान्भक्ष्यान्पायसान्नंमधुमिश्रितं सुवासितंपानकंचनृसिंहायसम
र्पयेत् नृत्यंगीतंतथावाद्यंकुर्वीतपुरतोहरेः भोजयेच्चततोविप्रान्नवसप्ताथपंचवा तदर्पितंह
विष्यान्नंभुंजीयाद्वाग्यतःस्वयं ध्यायन्नृसिंहंमनसाभूमौस्वप्याज्जितेंद्रियः एवंशनिदिनेदेवमभ्य।
र्च्यनरकेशरिं सर्वान्कामानवाप्नोतिसोश्वमेधफलंलभेत् षष्टिवर्षसहस्रपूजाप्याप्नोतिकेशवः
कुलकोटिसमुद्धृत्यवैकुंठपदमाप्नुयात् प्रायश्चित्तमिदंगुह्यंपातकेषुमहत्स्वपि अपुत्रोलभतेपुत्र
मधनोधनमाप्नुयात् पक्षेपक्षेपौर्णमास्यामुदितेस्मिन्निशाकरे स्नात्वासंपूजयेद्विष्णुंवामनंदेवम
व्ययं समासीनंमहात्मानंतस्मिन्पूर्णेंदुमंडले संतर्प्यपयसाम्भजलैःकुसुमाक्षतमिश्रितैः तत्रमूलेन
मंत्रेणपूजयेत्परमेश्वरं तुलसीकुंदकुसुमैरप्युष्पांजलिंचरेत् तंसोमह्यतिसत्तेनप्रत्यचंकुसुमैर्यै

ता॰ स॰ नत्वामांकस्यप्रियासक्त चंदनंकुंकुमोपेतंकर्पूरंचसमर्चयेत् श्रीसूक्तपुरुषसूक्ताभ्यांदद्यात्पुष्पांज
३८ लिंततः मंत्रद्वयेनपुष्पाणांसहस्रंचनिवेदयेत् त्वमग्नइतिसूक्तेनप्रत्यृचंकुसुमान्यजेत् अखंडबिल्व
पत्रैर्वापद्मपत्रैर्घृतेनवा श्रीसूक्तपुरुषसूक्ताभ्यांपूर्ववज्जुहुयात्ततः अग्निंनरेतिसूक्तेनतिलैर्मा
हतिभिरेववा मंत्ररत्नेनजुहुयात्सुगंधकुसुमैःशतं मंडकान्क्षीरसंयुक्तान्पायसान्नंसशर्करं शा।
ल्यन्नंपृथदाज्यंचमन्त्रात्स्मैनिवेदयेत् अभ्यर्च्यविप्रमिथुनान्वासोलंकारभूषणैः भोजयित्वाय
थाशक्त्यापश्चाद्भुंजीतवाग्यतः मन्वंतरशतंविष्णुर्दुग्धाब्धौशेषपर्यंकजैः संपूज्यपदवाप्नोतितत्फलं
38 ज्मजुवासरे सर्वसंपूज्यमानस्ततस्मिन्नेतेनिवैष्णवैः लक्ष्मीसहहरिःसाक्षात्प्रत्यक्षोततक्षणाद्भवे
त् कृष्णाष्टम्यांचतुर्दश्यांसायंसंध्यासमागमे गोपालंपुरुषंकृष्णमर्चयेच्छ्रद्धयान्वितः मल्लिकामा
लतीकुंदयूथीकुटजकेतकैः लोध्रनीपार्जुनैर्नागैःकर्णिकारैःकदंबकैः कोविदारैःकरवीरैर्बिल्वै
रास्फोटकैरपि दशाक्षरेणमंत्रेणपूजयेत्पुरुषोत्तमं येनविंशतिसूक्तेनदद्यात्पुष्पांजलिंततः श्री।
कृष्णतुलसीपत्रैःप्रत्यृचंपूजयेद्विभुं श्रीकृष्णायनमइतिमंत्रेणाष्टोत्तरशतं संपूज्यित्वाथस्तोमंतुति
लैःकृष्णैर्घृतान्वितैः प्रत्यृचंवैष्णवैःसूक्तैर्जुहुयात्पुरुषोत्तमं समिद्भिःपिप्पलैश्चापिमंत्रेणाष्टोत्तरं
शतं नामभिःकेशवाद्यैश्चचरुंपश्चाद्घृताप्लुतं वैष्णव्याचैवगायत्र्यापृथदाज्यंशतंतथा गुडोदनंस राम॰
र्पिष्मत्कंभक्ष्याणिविविधानिच क्षीरान्नंशर्करोपेतंनैवेद्यंचसमर्पयेत् वैष्णवान्भोजयेत्पश्चात्स्वयंभुं ३८

जनार्दनं शाल्योदनं सूपयुतं विविधैश्च फलैरपि गवाज्येन युतं दत्वा दीपैर्नीराजयेत्ततः ब्राह्मणा
न्भोजयेत्पश्चाद्दक्षिणाभिस्तोषयेत् सविप्रस्तु स्वयं भुक्त्वा मौनव्रतो जितेंद्रियः एवं संपूज्य देवेशं व्य
तीयाते सनातनं दशवर्षसहस्रस्य पूजायाः फलमाप्नुयात् अतः परं विसंक्रांतो वाराहवपुषं हरिं कु
देरुत्पलैः पद्मैस्तथा दूर्वांकुरैर्नवैः अर्चयेद्भूधरं देवं तन्मंत्रेण विचक्षणः दूर्वादिरिति सूक्तेन दद्यात्पु
ष्पांजलिं द्विजः मंत्रेण च सहस्रं तु शतं वापि यजेत्तथा तिलैश्च जुहुयात्तद्वत्सूक्तेन प्लुतं च घृतं सूपा
न्नं कृशरान्नं च भक्ष्यपूपान्घृतप्लुतान् नैवेद्यं विनिवेद्याथ ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः एवं संपूज्य देवे
शं संक्रांतो गरुडोपरि कल्पकोटिसहस्राणि विष्णुलोके महीयते वृषतो पूजयेद्रामं काकुत्स्थपुरुषो
त्तमं सीतालक्ष्मणसंयुक्तं मध्याह्ने पूजयेद्द्विजः पुन्नागकेतकीपद्मैरुत्पलैः करवीरकैः चांपेयैर्बिल्वैः कु
पूजां षट्दुर्गेनैव कारयेत् जातवेदा इति सूक्तेन कुर्यात्पुष्पांजलिं ततः सहस्रेणा सतश्लोका प्रतिष्ठा
कं यजेत्तथा पुष्पांजलिसहस्रं तु मंत्रेणैव यजेत्ततः त्वमग्न इति सूक्तेन पायसं जुहुयाद्द्विजा पश्चा
न्मंत्रेण नृपते तेनैव नैवेद्यं पायसं घृते कदलीफलं शर्करां च पानकं च निवेदयेत् पंचसप्त त्रयो वा
पि पूजनीया द्विजोत्तमाः सुवर्णैरन्नपानाद्यैर्गोभिर्हिरण्यादिदक्षिणैः सविप्रान्नं स्वयं भुक्त्वा यजेद्रामा
यणं नरः एवं संपूज्य विधिवत् राघवं जानकीयुतं भुक्त्वा भोगान्मनोरम्यान्विष्णुलोके महीयते
लक्ष्मीनारायणं देवं भार्गवे वासरे निशि अखंडबिल्वपत्रैश्च तुलसीकोमलैर्दलैः अर्चयेन्मंत्ररत्ने

ना॰ स॰
३९

र्यां तिशास्त्रं पुराणं च नाम्नां विष्णोः सहस्रकं पावनानो विष्णुसहस्रैः कुर्यात्पुण्यांजलिं सतः इति हारि
त स्मृती संपूर्णम्

39

जीतवाग्यतः एवं समर्च्य गोविंदं कृष्णाष्टम्यां विशेषतः सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् कयो
य रैनयोः श्रीराकृष्णीमेरूपं समर्चयेत् समागमो महीं सर्वां लभते नात्र संशयः अर्चयेन्मूलमंत्रेण गंधपुष्पा
क्षतादिभिः अर्चयित्वा विधानेन हविष्यं त्वंजनैर्युतं सुदीर्घं यत्र यानि स्वपदहतमिष्टान्नि वेदयेत् अरं
पूर्वेतिसूक्तेन कुर्यात्पुष्पांजलिं ततः सततं मूलमंत्रेण पूजयेत्तुलसीदलैः तिलमिश्रैश्च पृथुकैः जुहुया
द्वव्यवास्तने प्रयक्ष्यइति सूक्ताभ्यां नासदासीत्यनेन च मंत्रेण जपं सततं तु जुहुयाद्देश्मवोत्तमः भोज
येद्धेमवोत्तमः भोजयेद्देश्मवान् भक्त्या विशेषेणार्चयेद्गुरुं कोटिमंतु शतवर्षेतु समन्यर्च्य विधानतः त्र
त्रार्पयेच्च समात्रेण तत्फलं समवाप्नुयात् मधुशुक्लप्रतिपदि केशवं विधिपूर्वकं स्नात्वा मध्याह्नसम
ये पूजयेत्करवीरकैः अग्निमीळइत्याज्येन प्रत्यर्चं कुसुमैर्यजेत् मंत्रैरत्नेन वाभ्यर्च्य चरुपायसहोम
40 कृत् इदं घावेतिसूक्तेन यदिंद्राग्नीत्यनेन च विष्णुसूक्तेश्च जुहुयात् गायत्र्या विष्णुसंज्ञया अपूपा
न् करकांकारान् शाल्यन्नघृतपूजयेत् सांगं सपन्नवसरं संयुतं फलेश्च महापत्ती जैयेश्च नैवेद्यं वि
निवेदयेत् भोजयेद्ब्राह्मणान् शक्त्या दक्षिणाभिः प्रपूजयेत् सांगं संवत्सरं तत्र सम्यक् संपूजयेद्धरिं
सर्वान् कामानवाप्नोति तत्पमेधायुतं लभेत् तस्मिन्नवम्यां शुक्ले तु नक्षत्रे चितिदैवते तत्र जातो
जगन्नाथो राघवः पुरुषोत्तमः तस्मिन्नुपोषमध्याने स्नात्वा संध्या विधानतः तर्पयित्वा पितॄन्देवा
नभ्यर्चयेद्राघवं हरिं षडक्षरेण मंत्रेण गंधमाल्यानुलेपनैः अभ्यर्च्य अंगतामीशं जपेन्मंत्रं समाहितः ।